

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного цивільного суду
у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за січень – квітень 2022 року

Зміст

1. Спори, що виникають із трудових правовідносин	9
1.1. Тривале порушення керівником трудових обов'язків (неналежне керівництво роботою ввіреного підрозділу, ослаблення контролю за роботою підлеглих працівників тощо) не є підставою для його звільнення за пунктом 1 частини першої статті 41 КЗпП України	9
1.2. Дія трудового договору з керівником попереднього комунального закладу охорони здоров'я, який реорганізовано шляхом перетворення у нову юридичну особу, не продовжується автоматично на посаду керівника в новоутвореному підприємстві	10
1.3. При незгоді роботодавця звільнити працівника у зв'язку з порушенням роботодавцем законодавства про працю роботодавець може відмовити у розірванні трудового договору, але не вправі розірвати цей договір з інших підстав, які працівник не зазначав	12
1.4. Закріплення роботодавцем у трудових договорах (угодах) додаткових умов, які покращують становище працівників, не може бути підставою для визнання їх недійсними	14
2. Спори, що виникають із сімейних відносин	15
2.1. При здійсненні часткових платежів аліментів грошові кошти спочатку зараховуються на погашення заборгованості за аліментами, яка виникла в попередньому місяці (місяцях), починаючи з першого місяця її виникнення, а потім у разі відсутності заборгованості на погашення платежу за поточний місяць. Формулювання «не більше 100 відсотків заборгованості» означає, що розмір пені не повинен перевищувати розмір заборгованості, на яку вона нараховується	15
2.2. Надання послуг із організації вступу до вищих навчальних закладів для здобуття професійної освіти, щодо підготовки документів для поїздки на навчання до навчального закладу за кордоном, вступ до навчального закладу за кордоном та консультації з цих питань є особливими обставинами, щодо яких передбачено стягнення додаткових витрат з батьків на утримання дитини відповідно до положень статті 185 СК України	16
2.3. Відшкодування одним із батьків половини вартості ремонту технічних пристроїв, половини вартості витрат на лікування, відвідування секцій та позашкільних закладів не є додатковими витратами у розумінні вимог Сімейного кодексу України та охоплюються розміром аліментів, що стягуються з нього на утримання дитини на користь іншого з батьків	18
2.4. Грошові кошти, витрачені на придбання нерухомого майна і сплачені за рахунок кредитних коштів під час перебування сторін у фактичних шлюбних відносинах, не можуть бути об'єктом права спільної сумісної	

власності подружжя і підставою для стягнення частки витрачених коштів на користь одного із колишнього подружжя	19
2.5. До сім'ї своїх батьків, незалежно від місця проживання, належать лише діти, крім повнолітніх дітей, які створили свою сім'ю	21
2.6. Поведінка особи, яка свідомо змінює країну проживання, не бере участі у вихованні дитини, свідчить про її ухилення від виконання батьківських обов'язків у розумінні статті 164 СК України і може бути підставою для позбавлення цієї особи батьківських прав щодо дитини	22
3. Спори, що виникають із відносин спадкування	25
3.1. Законодавство не передбачає визначення додаткового строку для відкликання заяви про відмову від прийняття спадщини за заповітом	25
3.2. При визначенні додаткового строку на прийняття спадщини важливим є тривалість стаціонарного лікування та ступінь захворювання заявника, а не лише факт перебування його на лікуванні у закладі охорони здоров'я	26
3.3. Чинне законодавство не позбавляє спадкоємця права направити заяву про прийняття спадщини за допомогою засобів поштового зв'язку, а також подати її через орган місцевого самоврядування	28
3.4. Спадкоємець може бути усунений від спадкування лише при одночасному настанні та доведеності усіх обставин, передбачених частиною п'ятою статті 1224 ЦК України	29
3.5. Припинення страхових виплат за життя спадкодавця з підстав, не передбачених законом, та неоскарження дій фонду спадкодавцем не зумовлює припинення вже призначених страхових виплат і не позбавляє його спадкоємців можливості спадкувати право на отримання страхових виплат. Право на такі виплати у спадкодавця зберігається, і в розумінні положень статті 1227 ЦК України ці виплати вважаються такими, що належали до виплати спадкодавцю	30
4. Спори, що виникають із земельних відносин	32
4.1. Сам по собі факт визнання протиправною відмови територіального органу Держгеокадастру в наданні особі дозволу на виготовлення проекту землеустрою не є безумовною підставою для відшкодування їй моральної шкоди	32
5. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів	33
5.1. Договір купівлі-продажу заставної, який регулює внутрішні відносини між індосантом та індосатом, не може бути кваліфікований як договір факторингу, оскільки перехід прав іпотекодержателя за іпотечним договором та основним зобов'язанням до іншої особи здійснюється шляхом передачі заставної	33

- 5.2. Відповідно до статті 17 Закону України «Про іпотеку» визнання поруки припиненою та відмова у задоволенні позову про звернення стягнення на предмет іпотеки не є підставами для припинення іпотеки 35
- 5.3. Саме по собі винесення державним виконавцем постанови про накладення арешту на нерухоме майно боржника, за відсутності на час укладення договорів купівлі-продажу у державному реєстрі запису про таке обтяження, а також доказів щодо обізнаності боржника про встановлену заборону відчужувати майно, не може бути підставою для визнання оспорюваних правочинів недійсними 36
- 5.4. У разі вчинення непоіменованого договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності положення частин п'ятої та дев'ятої статті 1109 ЦК України, які регулюють відносини, що виникають із ліцензійного договору, не підлягають застосуванню 37
- 5.5. Договір про відчуження майна не повинен використовуватися для уникнення можливої конфіскації в рамках кримінального провадження 39
- 5.6. Положення частини п'ятої статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів» щодо стягнення пені за прострочення виконання рішення суду про стягнення банківського вкладу не застосовуються у разі, коли неустойка не була присуджена за життя спадкодавця - вкладника за договором банківського вкладу 40
- 5.7. Розписка про отримання в борг грошових коштів є документом, який підтверджує не тільки факт укладення договору позики та зміст його умов, але й факт отримання боржником від кредитора певної грошової суми 42
- 5.8. Договір не може бути визнаний удаваним у частині сторони правочину 43
- 5.9. Відшкодування банком за рахунок свого резерву кредиторської заборгованості позичальника та подальше її стягнення не припиняє зобов'язання боржника перед кредитором 45
- 5.10. Незгода позичальника з умовами та особливостями кредитування, за відсутності зауважень щодо змісту та умов кредитного договору під час його укладення, не є підставою для визнання такого договору недійсним 46
- 5.11. Об'єкти незавершеного будівництва, що були збудовані після укладення договору іпотеки, не можуть бути предметом іпотеки, якщо про це прямо не зазначено у договорі 48
- 5.12. Договір перевезення вважається розірваним з моменту звернення особи із заявою про відмову від авіаперевезення та повернення грошових коштів за придбані квитки 49

6. Спори, що виникають із виконання/ невиконання недоговірних зобов'язань	51
6.1. Активи, що визнаються судом необґрунтованими, стягуються в дохід держави	51
7. Спори, що виникають із відшкодування шкоди	54
7.1. Шкода, заподіяна безпритульними та/або бродячими тваринами, у разі невиявлення їх власника, підлягає відшкодуванню органом місцевого самоврядування, на території територіальної громади якого їх виловлено	54
7.2. У випадках, коли межі відшкодування моральної шкоди визначаються у кратному співвідношенні до мінімального розміру заробітної плати, суд при вирішенні питання має виходити з такого розміру мінімальної заробітної плати, що є чинним на час розгляду справи, при цьому визначений законом розмір відшкодування є тим мінімальним розміром, що гарантований державою, а суд, враховуючи обставини конкретної справи, вправі застосувати й більший розмір відшкодування	55
7.3. Відсутність вини водія забезпеченого транспортного засобу та закриття кримінального провадження щодо нього не звільняє від обов'язку відшкодувати шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки, страховиком особи, яка завдала шкоду	57
8. Судовий збір	58
8.1. Вимога про відшкодування моральної шкоди у спорі щодо поновлення трудових прав, визначена у грошовому вимірі, стає майновою вимогою, отже, судовий збір за таку вимогу підлягає стягненню	58
9. Питання процесуального права	59
9.1. За наявності вимоги немайнового характеру апеляційна скарга не може розглядатися в письмовому провадженні	59
9.2. Належним відповідачем у справі за позовом особи, яка видала довіреність, про визнання недійсною цієї довіреності є повірений (особа, якій видано довіреність)	61
9.3. У разі надходження заяви (клопотання) про «доповнення» або «уточнення» позовних вимог позивачем суд, виходячи з її змісту, а також змісту раніше поданої позовної заяви та конкретних обставин справи, повинен розцінювати її або як подання іншого (ще одного) позову, чи збільшення або зменшення розміру позовних вимог, чи об'єднання позовних вимог, чи зміну предмета або підстав позову	62
9.4. Звернення особи із заявою про перегляд рішення суду за нововиявленими обставинами не є поважною причиною для поновлення строку на апеляційне оскарження цього судового рішення	64

- 9.5. Сам лише факт отримання копії судового рішення та подання апеляційної скарги після спливу майже 9 років особою, не залученою до участі у справі, за відсутності інших підстав пропуску строку на апеляційне оскарження, зважаючи на дату ухвалення оскарженого рішення, не може вважатися беззаперечною підставою для поновлення процесуального строку, передбаченого на апеляційне оскарження 65
- 9.6. Ознайомлення адвоката з матеріалами справи у Верховному Суді, його зустріч із клієнтом, погодження заперечень на касаційну скаргу мають організаційний характер та за своєю природою не можуть бути віднесені до правової допомоги як окрема послуга, тому такі витрати не підлягають відшкодуванню 66
- 9.7. Сам факт запровадження карантину не свідчить про безумовне поновлення пропущеного процесуального строку без наведення заявником інших негативних обставин, що були зумовлені карантинними обмеженнями та перешкождали стороні вчинити процесуальні дії 68
- 9.8. Вимоги про визнання незаконними та скасування рішень органу місцевого самоврядування щодо земельної ділянки та договору оренди цієї земельної ділянки можуть бути заявлені особою, права якої порушено, за умови доведеності факту порушення прав цієї особи 70
- 9.9. Стягувач вправі звернутись до суду зі скаргою щодо розміру заборгованості зі сплати аліментів у порядку виконання судового рішення. Проте наявність такого права не позбавляє його можливості подати до суду позов про стягнення заборгованості зі сплати аліментів у порядку позовного провадження 72
- 9.10. Спір про визнання незаконними дій садового товариства щодо відключення від енергопостачання садової ділянки члена такого товариства та зобов'язання відновити постачання електричної енергії споживачу розглядається у порядку цивільного судочинства 73
- 9.11. У справі за позовом одного з батьків про визнання незаконним рішення органу опіки та піклування про визначення способів участі у вихованні дитини та спілкуванні того з батьків, хто проживає окремо від неї, належними відповідачами є особа, за зверненням та на захист прав якої прийнято рішення, й орган опіки та піклування, рішення якого оскаржується 75
- 9.12. Відповідачами у справі про зняття арешту з майна є боржник, особа, в інтересах якої накладено арешт на майно, а в окремих випадках - особа, якій передано майно, якщо воно було реалізоване. Як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, має бути залучено відповідний орган державної виконавчої служби, а також відповідний орган доходів і зборів, банк та іншу фінансову установу, які у випадках, передбачених законом, виконують судові рішення 76

- 9.13. Під час розгляду справи про визнання недостовірною інформації щодо особи, викладеної у публікації та розміщеної на відповідному інтернет-ресурсі, суд може провести огляд і дослідження роздруківки тексту такої публікації, з фіксацією відповідних процесуальних дій у протоколі 77
- 9.14. Задоволення заяви про перегляд заочного рішення та його скасування, з подальшим закриттям провадження у справі через значний проміжок часу й після смерті сторони у спорі, де неможливе правонаступництво, без наміру відновлення сімейних відносин в силу смерті однієї із сторін, при обставинах, що істотно змінились з часу ухвалення відповідного рішення не відповідає вимогам статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо справедливого судового розгляду та принципу юридичної визначеності 79
- 9.15. При вирішенні клопотання щодо зупинення апеляційного провадження на підставі пункту 6 частини першої статті 251 ЦПК України суд має враховувати приписи статті 367 ЦПК України та не може посилається на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду 80
- 9.16. Суд України, розглядаючи справу, де відповідачем визначено РФ, має право ігнорувати імунітет цієї країни та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії РФ, за позовом, поданим саме до цієї іноземної країни 82
- 9.17. Розгляд справи в суді першої інстанції за відсутності учасника справи, якого не було повідомлено про місце, дату і час судового засідання, є обов'язковою та безумовною підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення судом апеляційної інстанції, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу такою підставою 84
- 9.18. У випадку закриття провадження у справі на підставі пункту першого частини першої статті 255 ЦПК України та постановлення судом касаційної інстанції ухвали про передачу справи для продовження розгляду до суду першої інстанції, до юрисдикції якого віднесено розгляд такої справи, існує потреба у забезпеченні позову, оскільки розгляд справи не завершений, а підстави для скасування заходів забезпечення позову відсутні 86
- 9.19. Повнолітні діти мають право звертатися до суду і заявляти про захист прав, свобод та інтересів своїх непрацездатних, немічних батьків без спеціальних на те повноважень, тобто виступати ініціаторами відкриття провадження у справі на захист їх інтересів. Після відкриття провадження у справі вони на підставі частини четвертої статті 42, статей 43, 57 ЦПК України набувають статусу учасників справи та користуються правами особи, в інтересах якої вони діють 88

9.20. Адвокат уповноважений надавати правову допомогу клієнтам та представляти їх інтереси в будь-яких судах України, тому у документах, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, не вимагається уточнення/зазначення територіальної, інстанційної, предметної та суб'єктної юрисдикції судів

1. Спори, що виникають із трудових правовідносин

1.1. Тривале порушення керівником трудових обов'язків (неналежне керівництво роботою ввіреного підрозділу, ослаблення контролю за роботою підлеглих працівників тощо) не є підставою для його звільнення за пунктом 1 частини першої статті 41 КЗпП України

17 лютого 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Міністерства енергетики України про скасування наказу «Про притягнення до дисциплінарної відповідальності ОСОБА_1» та звільнення його від виконання обов'язків генерального директора ПАТ «Лисичанськвугілля»; поновлення його на посаді виконувача обов'язків генерального директора ПАТ «Лисичанськвугілля»; стягнення заробітної плати за час вимушеного прогулу, відшкодування моральної шкоди.

Суд установив, що наказом відповідача ОСОБА_1 призначено виконуючим обов'язки директора ПАТ «Лисичанськвугілля», за його згодою, на період до призначення керівника цього товариства у встановленому порядку. У зв'язку з невиконанням планових показників роботи ПАТ «Лисичанськвугілля» та допущення заборгованості по заробітній платі, за спожиту електроенергію ОСОБА_1 притягнуто до дисциплінарної відповідальності у вигляді звільнення від виконання обов'язків генерального директора ПАТ «Лисичанськвугілля» на підставі пункту 1 статті 41 КЗпП України.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, визнав незаконним і скасував наказ «Про притягнення до дисциплінарної відповідальності ОСОБА_1», яким позивача звільнено з посади виконуючого обов'язки генерального директора ПАТ «Лисичанськвугілля» за пунктом 1 статті 41 КЗпП України; поновив його на зазначеній посаді та стягнув з відповідача на користь ОСОБА_1 моральну шкоду.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

Згідно з пунктом 1 частини першої статті 41 КЗпП України трудовий договір з ініціативи власника або уповноваженого ним органу може бути розірваний у випадках одноразового грубого порушення трудових обов'язків керівником підприємства, установи, організації всіх форм власності (філіалу, представництва, відділення та іншого відокремленого підрозділу), його заступниками, головним бухгалтером підприємства, установи, організації, його заступниками, а також службовими особами органів доходів і зборів, яким присвоєно спеціальні звання, і службовими особами центральних органів виконавчої влади, що реалізують державну політику у сферах державного фінансового контролю та контролю за цінами.

Вирішуючи питання про те, чи є порушення трудових обов'язків грубим, суд має виходити з характеру проступку, обставин, за яких його вчинено, яку завдано ним (могло бути завдано) шкоду.

Важливим елементом застосування пункту 1 частини першої статті 41 КЗпП України є звільнення керівника за порушення, яке має ознаку одноразовості.

Так, і рішення компетентного органу, власника підприємства, і наказ про звільнення мають містити чітко сформульоване одноразове порушення, яке стало підставою звільнення керівника. За своїм змістом наказ про звільнення не повинен містити цілу систему порушень, за які був звільнений позивач, а лише одноразове грубе порушення конкретних трудових обов'язків.

Якщо порушення має тривалий, а не разовий характер, зокрема, неналежне керівництво роботою ввіреного підрозділу, ослаблення контролю за роботою підлеглих працівників тощо, це не дає підстав для звільнення керівника за пунктом 1 частини першої статті 41 КЗпП України.

Установивши, що зазначені відповідачем підстави для звільнення ОСОБА_1 не є одноразовим грубим порушенням ним трудових обов'язків, а мають триваючий характер, суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, обґрунтовано вважав, що звільнення позивача проведено з порушенням вимог пункту 1 частини першої статті 41 КЗпП України, у зв'язку з чим дійшов правильного висновку про наявність підстав для визнання незаконним та скасування наказу про звільнення позивача, поновлення його на роботі та відшкодування йому моральної шкоди, розмір якої визначений судами з урахуванням вимог розумності та справедливості.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 лютого 2022 року у справі № 233/270/20 (провадження № 61-18970св20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103402714>

1.2. Дія трудового договору з керівником попереднього комунального закладу охорони здоров'я, який реорганізовано шляхом перетворення у нову юридичну особу, не продовжується автоматично на посаду керівника в новоутвореному підприємстві

16 лютого 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Ужгородської міської ради та Управління охорони здоров'я Ужгородської міської ради про визнання незаконними та скасування рішення, наказів і зобов'язання вчинити певні дії.

Суд установив, що ОСОБА_1 призначена на посаду головного лікаря Ужгородської міської поліклініки. Пізніше відбулась реорганізація установи шляхом перетворення її в КНП «Ужгородська міська поліклініка» Ужгородської міської ради. ОСОБА_1 призначено виконуючим обов'язки директора до призначення керівника в установленому законом порядку, а також уповноважено Управління охорони здоров'я Ужгородської міської ради провести конкурс на зайняття посади керівника КНП «Ужгородська міська поліклініка», переможцем якого став ОСОБА_2, який через деякий час звільнився за власним бажанням. На посаду директора КНП «Ужгородська міська поліклініка» за конкурсом призначена ОСОБА_3.

Суд першої інстанції задовольнив позов частково, зобов'язав Ужгородську міську раду перевести ОСОБА_1 з посади головного лікаря Ужгородської міської поліклініки на посаду директора КНП «Ужгородська міська поліклініка» Ужгородської міської ради шляхом укладення з нею контракту.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції в частині задоволених позовних вимог і відмовив у позові в цій частині.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

За змістом частини четвертої статті 36 КЗпП України у випадках зміни власника підприємства (установи, організації) чи його реорганізації (злиття з іншим підприємством, приєднання до іншого підприємства, поділу підприємства, виділення з нього одного або кількох нових підприємств перетворення одного підприємства в інше) дія трудового договору працівника продовжується. При укладенні трудового договору на визначений строк цей строк встановлюється погодженням сторін і може визначатись як конкретним терміном, так і часом настання певної події (наприклад, повернення на роботу працівниці з відпустки по вагітності, родах і догляду за дитиною; особи, яка звільнилась з роботи у зв'язку з призовом на дійсну строкову військову чи альтернативну службу, обранням народним депутатом чи на виборну посаду (або виконанням певного обсягу робіт).

Трудові відносини, які виникли між виконуючим обов'язки керівника закладу та власником або уповноваженим ним органом не можуть бути встановлені на невизначений термін, оскільки посада виконуючого обов'язки керівника закладу є тимчасовою і припинення таких трудових відносин закон пов'язує з часом призначення керівника закладу за результатами конкурсу. Після створення нової юридичної особи - КНП «Ужгородська міська поліклініка» Ужгородської міської ради виникли підстави для призначення нового керівника (директора) згідно з його статутом.

Верховний Суд зауважив, що посада головного лікаря та директора не є фактично однією і тією ж посадою, оскільки статут КНП «Ужгородська міська поліклініка» не визначає головного лікаря керівником цього підприємства.

Суд касаційної інстанції погодився із висновком апеляційного суду про те, що ОСОБА_1 не є звільненою із посади головного лікаря Ужгородської міської поліклініки, враховуючи норму частини четвертої статті 36 КЗпП України, а також з огляду на те, що такий запис відсутній в її трудовій книжці й матеріали справи не містять документів про її звільнення. Водночас зазначене не може бути підставою для задоволення позовної вимоги про зобов'язання продовжити трудові відносини із ОСОБА_1 шляхом призначення в порядку переведення її з посади головного лікаря Ужгородської міської поліклініки на посаду директора КНП «Ужгородська міська поліклініка», оскільки призначення на посаду керівника комунального закладу здоров'я здійснюється на підставі проведеного конкурсу. Створення нової юридичної особи публічного права стало підставою для прийняття власником рішення про оголошення та проведення конкурсу на зайняття посади керівника КНП «Ужгородська міська поліклініка» Ужгородської міської ради відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1094 «Про затвердження

Порядку проведення конкурсу на зайняття посади керівника державного, комунального закладу охорони здоров'я». Позивач не брала участі у проведенні конкурсу на зайняття посади директора КНП «Ужгородська міська поліклініка» не була оголошена переможцем такого конкурсу, відповідно підстав укладати із нею контракт як з директором цієї установи немає.

Невнесення відомостей про реорганізацію Ужгородської міської поліклініки до трудової книжки позивача свідчить про порушення кадрового обліку на підприємстві, проте зазначене не може бути підставою для задоволення позовної вимоги ОСОБА_1.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 лютого 2022 року у справі № 308/8430/19 (провадження № 61-11031св21) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103487104>

1.3. При незгоді роботодавця звільнити працівника у зв'язку з порушенням роботодавцем законодавства про працю роботодавець може відмовити у розірванні трудового договору, але не вправі розірвати цей договір з інших підстав, які працівник не зазначав

13 квітня 2022 року Верховний Суд у складі у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Акціонерного товариства «Аграрний фонд» (далі – АТ «Аграрний фонд») про визнання незаконним та скасування наказу про звільнення з роботи, поновлення на роботі, стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Суд установив, що ОСОБА_1 прийнято на посаду головного економіста відділу контролю та економічної безпеки управління внутрішньої безпеки АТ «Аграрний фонд», пізніше переведено на посаду заступника начальника відділу з фінансово-економічної безпеки в Івано-Франківській та Чернівецькій областях департаменту середнього та малого бізнесу АТ «Аграрний фонд». Позивач подав заяву про звільнення із займаної посади на підставі частини третьої статті 38 КЗпП України, вважаючи, що відповідач не виконує законодавство про працю, умови колективного договору, зокрема порушує строки періодичності виплати заробітної плати та не виплачує частину заробітної плати. Наказом АТ «Аграрний фонд» позивача звільнено із займаної посади за власним бажанням на підставі частини першої статті 38 КЗпП України.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову.

Верховний Суд скасував судові рішення, ухвалив рішення про задоволення позову: визнав незаконним і скасувати наказ АТ «Аграрний фонд» в частині звільнення ОСОБА_1 з посади заступника начальника відділу з фінансово-економічної безпеки в Івано-Франківській та Чернівецькій областях департаменту середнього та малого бізнесу АТ «Аграрний фонд»; поновив його на посаді; стягнув з відповідача на користь позивача середній заробіток за час вимушеного прогулу з наступним утриманням з цієї суми податків і обов'язкових платежів з огляду на таке.

У частині першій статті 38 КЗпП України передбачено, що працівник має право розірвати трудовий договір, укладений на невизначений строк, попередивши про це власника або уповноважений ним орган письмово за два тижні.

Працівник має право у визначений ним строк розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо власник або уповноважений ним орган не виконує законодавство про працю, умови колективного чи трудового договору (частина третя статті 38 КЗпП України).

За змістом статті 38 КЗпП працівник має право з власної ініціативи в будь-який час розірвати укладений з ним на невизначений строк трудовий договір. При цьому строк розірвання трудового договору і його правові підстави залежать від причин, які спонукають працівника до його розірвання і які працівник визначає самостійно. У разі якщо вказані працівником причини звільнення – порушення роботодавцем трудового законодавства (частина третя статті 38 КЗпП) – не підтверджуються або роботодавцем не визнаються, останній не має права самостійно змінювати правову підставу розірвання трудового договору на звільнення за власним бажанням без посилання на частину третю статті 38 КЗпП.

Звільнення працівника з підстав, не передбачених законом, або з порушенням установленого законом порядку свідчить про незаконність такого звільнення та тягне за собою поновлення порушених прав працівника.

Суди встановили, що ОСОБА_1 подав заяву про звільнення з підстав неодноразового порушення відповідачем його прав, зокрема порушення строків періодичності виплати заробітної плати, невиплати частини заробітної плати. Тобто позивач мав волевиявлення на звільнення саме з підстав, передбачених у частині третій статті 38 КЗпП України.

Встановивши відсутність порушень роботодавцем законодавства про працю, суди дійшли правильних висновків про відсутність підстав для звільнення позивача за частиною третьою статті 38 КЗпП України, проте вважали відсутніми підстави для скасування наказу про звільнення, поновлення позивача на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу, оскільки позивач не бажав продовжувати трудові відносини з відповідачем після зміни умов праці, а доказів того, що заява про звільнення суперечила його волевиявленню, не надано.

Верховний Суд зауважив, що такі висновки судів не відповідають обставинам справи та вимогам закону, оскільки у разі, якщо вказані працівником причини звільнення (порушення роботодавцем трудового законодавства відповідно до частини третьої статті 38 КЗпП України) не підтверджуються або роботодавцем не визнаються, останній не вправі самостійно змінювати правову підставу розірвання трудового договору на частину першу статті 38 КЗпП України. Для визначення правової підстави розірвання трудового договору значення мають причини, що спонукали працівника до написання заяви про розірвання трудового договору з власної ініціативи.

Постанова Верховного Суду від 13 квітня 2022 року у справі № 344/1017/20 (провадження № 61-16781св21)

1.4. Закріплення роботодавцем у трудових договорах (угодах) додаткових умов, які покращують становище працівників, не може бути підставою для визнання їх недійсними

18 квітня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Приватного акціонерного товариства «Запорізька кондитерська фабрика» (далі – ПрАТ «Запорізька кондитерська фабрика») про стягнення заборгованості із заробітної плати, середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні та за зустрічним позовом ПрАТ «Запорізька кондитерська фабрика» до ОСОБА_1 про визнання недійсною угоди до контракту генерального директора ПрАТ «Запорізька кондитерська фабрика».

Суд установив, що між ПрАТ «Запорізька кондитерська фабрика» та ОСОБА_1 був укладений контракт, відповідно до якого за виконання обов'язків, передбачених цим контрактом, генеральному директору щомісяця виплачується заробітна плата за рахунок коштів ПрАТ «Запорізька кондитерська фабрика»; розмір посадового окладу встановлюється відповідно до штатного розкладу. Згідно з угодою до контракту за виконання обов'язків генерального директора ОСОБА_1 буде гарантовано отримувати щомісячно грошову винагороду.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову ОСОБА_1, зустрічний позов задовольнив.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції скасував, позов ОСОБА_1 задовольнив частково, стягнувши із ПрАТ «Запорізька кондитерська фабрика» на користь ОСОБА_1 заборгованість із заробітної плати, середній заробіток за час затримки розрахунку при звільненні; у задоволенні зустрічного позову ПрАТ «Запорізька кондитерська фабрика» відмовив.

Верховний Суд погодився з таким висновком апеляційного суду з огляду на таке.

У разі невиплати з вини власника або уповноваженого ним органу належних звільненому працівникові сум у строки, зазначені у статті 116 КЗпП України, при відсутності спору про їх розмір підприємство, установа, організація повинні виплатити працівникові його середній заробіток за весь час затримки по день фактичного розрахунку (частина перша статті 117 КЗпП України). Саме на відповідача, як працедавця, покладений обов'язок щодо своєчасної виплати заробітної плати (стаття 115 КЗпП України), а також законодавчо закріплений за відповідачем обов'язок виплатити позивачу при звільненні всі належні до виплати суми (стаття 116 КЗпП України).

Скасовуючи рішення суду першої інстанції в частині позову ОСОБА_1, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про стягнення невиплаченої заробітної плати, здійснивши розрахунок заборгованості виходячи із суми нарахованої заробітної плати та заробітної плати, яка підлягала виплаті (різниці).

Щодо зустрічних позовних вимог про визнання недійсною угоди до контракту Верховний Суд зазначав таке.

Аналіз норми статті 9 КЗпП України разом із нормами статей 44, 91 цього Кодексу та іншими положеннями законодавства (статті 58, 62 Закону України «Про акціонерні товариства», статті 39 Закону України «Про банки і банківську діяльність») дає підстави для висновку про те, що встановлення підприємством, установою, організацією в межах своїх повноважень і за рахунок власних коштів у трудових договорах чи інших угодах додаткових, порівняно із законодавством, пільг для працівників, які покращують їх становище, не може бути підставою для визнання таких умов недійсними.

Враховуючи, що відповідно до статті 21 КЗпП України предметом трудового договору (контракту) є праця (трудова функція) особи, яка є об'єктом саме трудових правовідносин, які повною мірою врегульовані трудовим законодавством (зокрема статтями 3, 7, 9, 44, 91 КЗпП України), положення ЦК України щодо умов дійсності правочину та правових наслідків недійсності правочину не підлягають застосуванню для регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з укладенням трудового договору (контракту).

Апеляційний суд, встановивши наявність між сторонами договору трудових правовідносин, які регулюються нормами трудового й спеціального законодавства, та факт укладення цього договору саме у зв'язку з існуванням трудових правовідносин, дійшов правильного висновку про те, що укладений договір не є правочином у розумінні статті 202 ЦК України, на який поширюються передбачені нормами статей 203, 215 цього Кодексу загальні вимоги щодо чинності правочину та який може бути визнаний недійсним із передбачених ЦК України підстав із застосуванням наслідків недійсності правочину.

Постанова Верховного Суду від 18 квітня 2022 року у справі № 760/30693/19-ц (провадження № 61-14630св21)

2. Спори, що виникають із сімейних відносин

2.1. При здійсненні часткових платежів аліментів грошові кошти спочатку зараховуються на погашення заборгованості за аліментами, яка виникла в попередньому місяці (місяцях), починаючи з першого місяця її виникнення, а потім у разі відсутності заборгованості на погашення платежу за поточний місяць. Формулювання «не більше 100 відсотків заборгованості» означає, що розмір пені не повинен перевищувати розмір заборгованості, на яку вона нараховується

19 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення пені за несвоєчасну сплату аліментів. Свої вимоги позивач мотивувала тим, що рішенням місцевого суду стягнуто з ОСОБА_2 на її користь аліменти на утримання сина в розмірі 1/4 частини всіх видів заробітку (доходу) щомісячно та відкрито виконавче провадження з примусового виконання цього рішення. У зв'язку з невиконанням відповідачем

рішення суду ОСОБА_1 просила стягнути пеню за прострочення сплати аліментів за попередні періоди.

Суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, позов ОСОБА_1 задовольнив частково.

Верховний Суд скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій, позов задовольнив частково, зробивши такі правові висновки.

У справі, що переглядалася, колегії суддів необхідно було вирішити такі правові питання: як враховуються часткові платежі (частковий платіж) за наявності заборгованості за аліментами за попередні періоди (попередній період); як розуміти формулювання у нормі права «не більше 100 відсотків заборгованості».

Положення ЦК України субсидіарно застосовуються для регулювання сімейних відносин. У СК України не передбачено, як відбувається погашення вимог за грошовим зобов'язанням, тому в такому разі підлягають застосуванню норми цивільного законодавства, а саме статті 534 ЦК України. Отже, при здійсненні часткових платежів аліментів такі кошти спочатку зараховуються на погашення заборгованості за аліментами, яка виникла в попередньому місяці (попередніх місяцях), починаючи з першого місяця її виникнення, а тільки згодом у разі відсутності заборгованості на погашення платежу за поточний місяць.

Якщо, застосовуючи формулювання «не більше 100 відсотків заборгованості», яке міститься в абзаці 1 частини першої статті 196 СК України, обмежувати нарахування пені поточною заборгованістю (тобто тією, яка існує за всі місяці станом на момент пред'явлення позову чи на інший момент), то при пред'явленні позову за період, коли існувало прострочення, а на момент пред'явлення позову поточна заборгованість відсутня, не буде межі, яку не повинна перевищувати пеня. Як наслідок, очевидно, що потрібно розмежовувати сукупну поточну заборгованість та заборгованість за аліментами за певний місяць.

Верховний Суд, урахувавши принцип розумності, вважав, що оскільки пеня – змінна величина, основою для обчислення якої є саме заборгованість за аліментами за певний місяць, то формулювання «не більше 100 відсотків заборгованості» означає, що розмір пені не повинен перевищувати розмір заборгованості, на яку вона нараховується. У разі якщо позивач з урахуванням принципу диспозитивності пред'явив позов про стягнення пені за декілька місяців, то розмір пені за ці місяці не повинен перевищувати сукупний розмір заборгованості, на яку вона нараховується.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 січня 2022 року у справі № 711/679/21 (провадження № 61-18434св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102704816>

2.2. Надання послуг із організації вступу до вищих навчальних закладів для здобуття професійної освіти, щодо підготовки документів для поїздки на навчання до навчального закладу за кордоном, вступ до навчального закладу за кордоном та консультації з цих питань є особливими обставинами, щодо яких передбачено стягнення додаткових витрат з батьків на утримання дитини відповідно до положень статті 185 СК України

12 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Департамент служб у справах дітей Харківської міської ради, про стягнення додаткових витрат на утримання дитини та позбавлення батьківських прав.

Суд установив, що сторони перебували в зареєстрованому шлюбі, від якого мають дочку ОСОБА_3. Після розірвання шлюбу з позивачем за рішенням суду ОСОБА_2 повинен сплачувати аліменти на утримання ОСОБА_3 до досягнення нею повноліття. Дочка навчається у 9 класі Харківського університетського ліцею. ОСОБА_1 уклала договори про надання інформаційних, консультаційних і організаційних послуг щодо підготовки документів ОСОБА_3 для її вступу до навчального закладу Oxford International до Великої Британії та щодо підготовки документів дочки для її поїздки до Канади. Крім того, Департамент служб у справах дітей виконавчого комітету Харківської міської ради Харківської області підготував висновок про доцільність позбавлення батьківських прав ОСОБА_2 стосовно неповнолітньої дочки ОСОБА_3.

Місцевий суд, з яким погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову, зазначивши про необхідність змінити ставлення відповідача до виховання своєї дитини ОСОБА_3. Суд також вважав, що позбавлення батьківських прав є виключною мірою, і за обставин, що склались у цій справі, її застосування є недоцільним, також відсутні підстави для стягнення додаткових витрат на утримання дитини.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, передав справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Одним із різновидів аліментних зобов'язань між батьками і дітьми є зобов'язання батьків брати участь у додаткових витратах на дитину (частина перша статті 185 СК України): той з батьків, з кого присуджено стягнення аліментів на дитину, а також той з батьків, до кого вимога про стягнення аліментів не була подана, зобов'язані брати участь у додаткових витратах на дитину, що викликані особливими обставинами (розвитком здібностей дитини, її хворобою, каліцтвом тощо).

Це положення стосується особливих обставин, приблизний перелік яких надається у цій статті. До таких особливих обставин закон відносить насамперед випадки, коли дитина, яка знаходиться на утриманні батьків, потребує додаткових витрат, у тому числі у зв'язку з розвитком певних її здібностей. Визначення таких особливих обставин належить до компетенції суду, і вони є індивідуальними в кожному конкретному випадку. Наявність фактично понесених або передбачуваних додаткових витрат має довести особа, яка заявляє позовні вимоги про їх стягнення. Особливі обставини, яких стосується стаття 185 СК України, можуть бути зумовлені як негативними фактами (хворобами), так і позитивними фактами (схильність дитини до музики, що потребує купівлі музичного інструмента, або до певного виду спорту, що вимагає додаткових матеріальних витрат, або дитина потребує оздоровлення та відпочинку біля моря чи на гірському курорті).

З урахуванням встановлених обставин справи та норм статті 185 СК України Верховний Суд вважав, що надання послуг із організації вступу до вищих навчальних

закладів для здобуття професійної освіти, щодо підготовки документів для поїздки на навчання до навчального закладу Oxford International до Великої Британії та Канади, вступ до навчального закладу за кордоном та консультації з цих питань є тими особливими обставинами, щодо яких передбачено стягнення додаткових витрат з батьків на утримання дитини.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 січня 2022 року у справі № 640/15771/19 (провадження № 61-11061св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102562594>

2.3. Відшкодування одним із батьків половини вартості ремонту технічних пристроїв, половини вартості витрат на лікування, відвідування секцій та позашкільних закладів не є додатковими витратами у розумінні вимог Сімейного кодексу України та охоплюються розміром аліментів, що стягуються з нього на утримання дитини на користь іншого з батьків

12 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про збільшення розміру аліментів на утримання дитини та стягнення додаткових витрат.

Суд установив, що після розірвання шлюбу між сторонами за рішенням суду з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 стягнуто аліменти на утримання сина ОСОБА_3 у розмірі 1/4 частини з усіх видів доходів. Пізніше суд зменшив розмір аліментів, що стягуються з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 на утримання малолітнього ОСОБА_3, з 1/4 до 1/6 частини усіх видів заробітку.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову. При цьому суди виходили із того, що позивач не надав доказів на підтвердження зміни матеріального або сімейного стану відповідача, які необхідні для вирішення питання про зміну розміру аліментів, відповідно до вимог статті 192 СК України. ОСОБА_2 сплачує аліменти на утримання сина ОСОБА_3 згідно з рішенням суду, яке у встановленому порядку набрало законної сили, та має значну переплату зі сплати аліментів, що вказує на фактичне отримання позивачем від відповідача більшого розміру грошових коштів, ніж присуджено судовим рішенням.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

У статті 192 СК України закріплено вичерпний перелік обставин, які можуть бути підставою для зміни розміру аліментів.

Вирішуючи питання щодо розміру коштів, які підлягають стягненню на додаткові витрати, суди повинні враховувати особливі обставини, якими обумовлені ці додаткові витрати і які є індивідуальними у кожній конкретній справі, а також стан здоров'я та матеріальне становище дитини, стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів, наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина, наявність на праві власності, володіння та/або користування у платника аліментів майна та майнових прав, у тому числі

рухомого та нерухомого майна, грошових коштів, виключних прав на результати інтелектуальної діяльності, корпоративних прав.

Звертаючись до суду з позовом, ОСОБА_1 просила стягнути з ОСОБА_2 додаткові витрати на утримання дитини, які обумовлені оздоровленням та розвитком здібностей дитини, зокрема відшкодування половини вартості путівки в дитячий заклад оздоровлення та відпочинку «Орлятко», відшкодування половини вартості річного абонементу в басейн, відшкодування половини вартості ремонту технічних пристроїв, половини вартості відвідування літнього закладу «Robot School», половини вартості витрат на лікування; відвідування секцій та позашкільних закладів.

Верховний Суд не погодився із висновками судів першої та апеляційної інстанцій щодо ненадання доказів на підтвердження понесених додаткових витрат на відвідування басейну ОСОБА_3 і сплати за відвідування ОСОБА_3 дитячого закладу оздоровлення та відпочинку «Орлятко», змінивши мотиви відмови в цій частині позову, оскільки у матеріалах справи наявні договір про надання спортивно-оздоровчих послуг та платіжний документ про сплату послуг за дитячий заклад оздоровлення та відпочинку.

Щодо відшкодування ОСОБА_2 половини вартості ремонту технічних пристроїв, половини вартості витрат на лікування, відвідування секцій та позашкільних закладів Верховний Суд погодився із висновками судів першої та апеляційної інстанцій про те, що ці витрати не є додатковими витратами у розумінні вимог СК України та охоплюються розміром аліментів, що стягуються з батька на утримання дитини на користь матері. Позовна вимога про відшкодування ОСОБА_2 половини вартості відвідування дитиною літнього закладу «Robot School» не підлягає задоволенню, оскільки надані ОСОБА_1 квитанції до прибуткових касових ордерів на підтвердження сплати цих послуг не містять інформації, яка б свідчила, що їх надав саме заклад «Robot School» (відсутні ЄДРПО, найменування підприємства, установи, організації, номер реєстрації касового ордеру, дата складання документа, підписи на касових ордерах, печатки).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 січня 2022 року у справі № 545/3115/19 (провадження № 61-18145св20) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102562701>

2.4. Грошові кошти, витрачені на придбання нерухомого майна і сплачені за рахунок кредитних коштів під час перебування сторін у фактичних шлюбних відносинах, не можуть бути об'єктом права спільної сумісної власності подружжя і підставою для стягнення частки витрачених коштів на користь одного із колишнього подружжя

16 лютого 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про встановлення факту, що має юридичне значення, поділ майна та за зустрічним позовом ОСОБА_2

до ОСОБА_1 про встановлення факту, визнання права власності, поділ майна, стягнення коштів.

Суд установив, що від фактичних шлюбних відносин сторони мають дочку та сина. Під час спільного проживання на ім'я ОСОБА_2 придбана квартира та інше майно. Після припинення спільного проживання на підставі рішення суду з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 стягнуто аліменти на утримання дітей у розмірі 1/3 частини від усіх видів його заробітку (доходу). Також між ОСОБА_1 та АКІБ «Укрсиббанк» укладений договір про надання споживчого кредиту, згідно з яким ОСОБА_1 отримала кредит, який частково сплатила у період спільного проживання сторін однією сім'єю.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов ОСОБА_1 та зустрічний позов ОСОБА_2 задоволено частково: встановлено, що ОСОБА_1 та ОСОБА_2 проживали однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу; визнано спільною сумісною власністю ОСОБА_1 та ОСОБА_2 квартиру та грошові кошти. У порядку поділу майна визнано за сторонами право власності по 1/2 частини спірної квартири та грошових коштів.

Верховний Суд скасував судові рішення в частині задоволення зустрічних позовних вимог ОСОБА_2 та відмовив у позові з огляду на таке.

Законодавець визначив, що право на поділ майна, яке перебуває на праві спільної сумісної власності подружжя, належить кожному з них незалежно від того, в який момент здійснюється поділ: під час шлюбу або після його розірвання. Поділ може бути здійснений як за домовленістю подружжя, так і за судовим рішенням. В основу поділу покладається презумпція рівності часток подружжя, яка може бути спростована домовленістю подружжя або судовим рішенням.

Конструкція норми статті 60 СК України свідчить про презумпцію спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними за час шлюбу. Разом з тим, зазначена презумпція може бути спростована й один із подружжя може оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, у тому числі в судовому порядку. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує. Отже, на майно, набуто за час шлюбу, діє презумпція виникнення права спільної сумісної власності подружжя, а визнання такого майна особистою приватною власністю дружини чи чоловіка потребує доведенню.

Наявність боргів подружжя та виникнення зобов'язання в інтересах сім'ї у вигляді повернення кредитних коштів, не змінює статусу спільності набутого за час шлюбу майна за позичені кошти, які були використані в інтересах сім'ї, а саме на придбання цього майна.

Вирішуючи спір, суди, встановивши, що спірна квартира була придбана сторонами за час спільного проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, тому є їх спільною сумісною власністю, обґрунтовано виходили із того, що частки сторін є рівними та підстави для відступу від засад рівності часток подружжя при поділі майна відповідно до частини третьої статті 70 СК України відсутні.

Верховний Суд погодився з висновками судів про те, що проживання дітей з позивачем само по собі не є підставою для збільшення частки одного з подружжя. ОСОБА_1 не надала доказів, що розмір аліментів, які отримують діти сторін, недостатній для забезпечення їх фізичного, духовного розвитку та лікування, як передбачено частиною третьою статті 70 СК України.

Разом з цим висновки судів щодо стягнення половини коштів, внесених на погашення кредиту за зобов'язаннями ОСОБА_1 за час перебування сторін у фактичних шлюбних відносинах є необґрунтованими, оскільки отриманий споживчий кредит був спрямований на повернення позики знайомим ОСОБА_1 на придбання іншої двокімнатної квартири, яка належить на праві власності ОСОБА_1 і яка була заставою за споживчим кредитом.

Таким чином, частина грошей, яка була витрачена на придбання нерухомості, була сплачена під час перебування сторін у шлюбі за рахунок кредитних коштів. Проте це не може бути підставою для стягнення частки витрачених коштів на користь одного із колишнього подружжя, оскільки гроші витрачені на придбання майна і не можуть бути предметом поділу у такому випадку відповідно до статей 63, 69 СК України. Як і немає підстав для визнання саме сплачених грошей сумісним майном подружжя, оскільки існує інше майно - квартира, на придбання якої гроші витрачались. Отже, суди попередніх інстанцій дійшли помилкових висновків про наявність підстав для стягнення частини грошових коштів, які витрачені під час шлюбу на погашення кредиту.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 лютого 2022 року у справі № 760/16783/15-ц (провадження № 61-13331св21) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103371858>

2.5. До сім'ї своїх батьків, незалежно від місця проживання, належать лише діти, крім повнолітніх дітей, які створили свою сім'ю

07 лютого 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, Кагарлицької міської ради Київської області (далі - Кагарлицька міська рада), третя особа - Виконавчий комітет Кагарлицької міської ради Київської області (далі - ВК Кагарлицької міської ради), про визнання осіб такими, що втратили право користування житловим приміщенням, зобов'язання вчинити дії та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1 про усунення перешкод у користуванні житловим приміщенням шляхом вселення.

Суд установив, що ОСОБА_1 є власником будинку, в якому проживає лише вона з донькою ОСОБА_6 та її онуком ОСОБА_7. Зареєстровані за адресою будинку також її син ОСОБА_2, онука ОСОБА_3, онук ОСОБА_4, донька ОСОБА_5.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позовів ОСОБА_1 та ОСОБА_2.

Апеляційний суд скасував рішення суду в частині відмови у задоволенні первісного позову та ухвалив у цій частині рішення, яким позов ОСОБА_1 задовольнив частково та визнав ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5 такими, що втратили право користування житловим будинком.

Верховний Суд залишив без змін рішення суду першої інстанції у нескасованій частині та постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Установивши, що ОСОБА_5, ОСОБА_2 та його діти ОСОБА_3, ОСОБА_4 не проживають за місцем реєстрації у будинку, що належить ОСОБА_1, більше року без поважних причин, суд апеляційної інстанції, визнаючи відповідачів такими, що втратили право користування житловим приміщенням, дійшов правильного висновку про задоволення позову.

Твердження ОСОБА_2, ОСОБА_5, що вони як діти є членами сім'ї їх матері - позивача, тому мають право на користування її будинком, суд оцінює критично, оскільки положення статті 3 СК України встановлюють, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає.

Отже, до сім'ї своїх батьків, незалежно від місця проживання, належать лише діти. Повнолітні діти, які створили свої сім'ї та мають своїх дітей, складають свою сім'ю.

Суд апеляційної інстанції, оцінивши співмірність втручання у право відповідачів на житло, дійшов обґрунтованого висновку, що визнання відповідачів такими, що втратили право користування спірним будинком з підстав тривалого непроживання, не порушує право ОСОБА_5, ОСОБА_2 та його дітей ОСОБА_3, ОСОБА_4 на житло, оскільки заявники не довели наявності достатніх та триваючих зв'язків із спірним житлом, забезпечені іншим житлом, тому в цій справі наявність реєстрації відповідачів за адресою будинку позивача створює для неї як для власника перешкоди у користуванні та розпорядженні своїм майном, у тому числі і щодо отримання субсидії.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 лютого 2022 року у справі № 368/963/20-ц (провадження № 61-18864св21) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103132292>

2.6. Поведінка особи, яка свідомо змінює країну проживання, не бере участі у вихованні дитини, свідчить про її ухилення від виконання батьківських обов'язків у розумінні статті 164 СК України і може бути підставою для позбавлення цієї особи батьківських прав щодо дитини

26 квітня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про позбавлення батьківських прав.

Суд установив, що позивач перебувала з відповідачем у зареєстрованому шлюбі, від якого мають спільних дітей ОСОБА_3 та ОСОБА_4. Відповідач не цікавився станом здоров'я ОСОБА_3, не допомагав позивачці у піклуванні за дочкою, що призводило до систематичних сварок та скандалів. Негативне ставлення до своїх батьківських обов'язків та негативне ставлення до ОСОБА_1, яка була вагітна вже другою дитиною ОСОБА_4, стало підставою для розірвання шлюбу. Відповідач виїхав за межі України та проживав за кордоном, не допомагав позивачці в утриманні дітей, не здійснював їх виховання, не брав участь у їхньому житті, не цікавився ані фізичним, ані духовним здоров'ям, тобто фактично самоусунувся від виконання батьківських обов'язків.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив, позбавив відповідача батьківських прав щодо дітей, призначив ОСОБА_5 опікуном малолітніх дітей та стягнув з відповідача на користь дітей аліменти в твердій грошовій сумі. Судові рішення мотивовано тим, що прояв інтересу до життя власних дітей лише за допомогою телекомунікаційних засобів не є належною реалізацією батьківського піклування. Крім того, відповідач не був позбавлений ані права, ані можливості відвідати місце проживання дітей за власною ініціативною, без попереднього узгодження такого візиту з матір'ю дітей.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

Зважаючи на те, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, суд може у виняткових випадках при доведеності винної поведінки когось із батьків або їх обох з урахуванням її характеру, особи батька і матері, а також інших конкретних обставин справи відмовити в задоволенні позову про позбавлення батьківських прав, попередивши відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дитини (дітей) і поклавши на органи опіки та піклування контроль за виконанням ним батьківських обов'язків.

Таким чином, позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків. Питання сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінці. Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення його батьківських прав, подання відповідачем апеляційної скарги свідчить про його інтерес до дитини.

Вирішення питання про позбавлення відповідача батьківських прав охоплюється статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) є втручанням у його право на повагу до свого сімейного життя, яке в свою чергу не є абсолютним. Враховуючи особливості правовідносин, що склались між сторонами, суд з однієї сторони має розглянути правомірність втручання в право відповідача на повагу до сімейного життя, що гарантовано статтею 8 Конвенції. З іншої сторони обов'язковому дослідженню підлягає питання щодо забезпечення прав дитини не розлучатися з батьками і врахування при цьому якнайкращих інтересів дитини (статті 1, 9 Конвенції).

Суд установив, що після розлучення батьків із 2011 року діти постійно проживали з матір'ю у м. Одесі, а відповідач виїхав на постійне місце проживання до Держави Ізраїль та є громадянином цієї держави.

Вирішуючи спір, суди виходили з того, що відповідач в останній раз приїжджав до дітей у 2017 році, проте постійно спілкувався з ними за допомогою месенджерів Viber та Skype. Також приїздив у вересні 2019 року та у січні 2020 року на засідання комісії з питань захисту прав дітей Київської районної адміністрації Одеської міської ради, як органу опіки та піклування, заперечував проти позбавлення його батьківських прав, однак з дітьми не зустрічався, мотивуючи це тим, що позивач не дозволив їм зустрічатись і всіяко перешкоджав їх зустрічам.

Верховний Суд погодився з висновками судів про те, що відповідач свідомо обрав такі життєві умови, за якими його участь у вихованні дітей є мінімальною та недостатньою, що в свою чергу свідчить про його ухилення від виконання батьківських обов'язків у розумінні статті 164 СК України.

При цьому суди правильно врахували, що такі життєві умови були обрані відповідачем після народження дітей, перебуваючи на значній відстані, на території іншої держави, відповідач мав усвідомлювати, що не зможе піклуватись про фізичний і духовний розвиток дітей, їх навчання, підготовку до самостійного життя.

Також судами прийнято до уваги, що з моменту розірвання шлюбу з позивачкою відповідач не проживав із малолітніми дітьми однією сім'єю, а з 2014 року і по сьогодні проживає за межами України, та відповідно не брав та не бере участі у вихованні дітей, не піклується про них, їх фізичний, духовний та моральний розвиток, не забезпечує матеріально, не забезпечує необхідного харчування, медичного догляду і лікування дітей, як складову частину виховання. Ці обставини підтверджуються висновком Київської районної адміністрації Одеської міської ради, яка взяла до уваги інформацію з дошкільних навчальних закладів, повідомлення зі шкіл, довідок з лікувальних закладів.

Крім того, суди врахували, що відповідач був достовірно обізнаний про тяжку життєву ситуацію дітей, викликану хворобою та смертю їх матері, однак не вжив заходів на забезпечення догляду за дітьми, які після смерті матері були позбавлені будь-якого батьківського піклування, що викликало необхідність встановлення опіки над дітьми та призначення опікуном діда.

Встановлені обставини свідчили про наявність підстав для позбавлення відповідача батьківських прав, що не є порушенням статті 8 Конвенції, яка передбачає право особи на повагу до свого сімейного життя.

Таким чином, суди дійшли обґрунтованих висновків про те, що батько не виконував повноцінно свої батьківські обов'язки, періодичне спілкування за допомогою телекомунікаційних систем також не є таким виконанням обов'язків, а відтак особа, яка свідомо змінює країну проживання, не бере участі у вихованні дітей, несе відповідні ризики порушення нормальних життєвих зв'язків та передбачених законом наслідків невиконання батьківських обов'язків, що в цьому випадку і відбулось – малолітні діти фактично залишились без батьківського піклування.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 квітня 2022 року у справі № 520/8264/19 (провадження № 61-19984св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reestr.court.gov.ua/Review/104178273>

3. Спори, що виникають із відносин спадкування

3.1. Законодавство не передбачає визначення додаткового строку для відкликання заяви про відмову від прийняття спадщини за заповітом

17 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, третя особа – Сьома Дніпровська державна нотаріальна контора, про визначення додаткового строку для подання заяви про відкликання заяви про відмову від спадщини за заповітом, визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину за законом, скасування державної реєстрації спадкового майна. Свої вимоги позивач мотивувала тим, що вона є спадкоємцем померлого батька ОСОБА_4, який заповів їй 1/3 частину квартири; приватизовану земельну ділянку. Після звернення до нотаріальної контори вона дізналися, що спадкова справа вже відкрита за заявою онука померлого ОСОБА_3. ОСОБА_1 подала заяву про відмову від спадщини за заповітом на користь іншої особи – матері ОСОБА_2. Позивач вважала, що некомпетентна інформація від помічника нотаріуса призвела до її відмови від спадщини, а через карантин та незадовільний стан матері вона не змогла вчасно відкликати подану заяву.

Суд першої інстанції позовні вимоги ОСОБА_1 задовольнив частково, визначив ОСОБА_1 додатковий строк для подачі до нотаріуса заяви про відкликання заяви про відмову від прийняття спадщини за заповітом після смерті її батька.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції в частині визначення ОСОБА_1 додаткового строку для подачі до нотаріуса заяви про відкликання заяви про відмову від спадщини за заповітом після смерті батька та ухвалив у цій частині нове рішення про відмову в позові.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Заявою до нотаріальної установи ОСОБА_1 відмовилась від одержання спадкового майна після смерті батька на користь його дружини та матері позивача, яка є співвідповідачем у справі. У тексті цієї заяви зазначено, що заявнику відомо, що вона має право протягом шестимісячного строку з дня смерті спадкодавця відкликати цю заяву, що нею здійснено не було, тому завідувача державної нотаріальної контори прийняла постанову про відмову у видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом після смерті ОСОБА_4 на ім'я його дочки ОСОБА_1 на спадкове майно.

Суд першої інстанції виходив із того, що позивач мала намір своєчасно звернутись до нотаріальної контори із заявою про відкликання заяви про відмову від прийняття спадщини, проте цей строк пропущений нею з поважних причин – через особливий режим роботи нотаріальних контор у період дії карантину та незадовільний стан здоров'я її матері.

Водночас законодавство не передбачає визначення додаткового строку для відкликання заяви про відмову від прийняття спадщини за заповітом. Отже, твердження заявника про поважність причини пропуску нею строку для звернення до нотаріуса (нотаріальної контори) із такою заявою через необхідність самоізоляції та похилий

вік її матер не може бути підставою для задоволення її позовних вимог, а застосування як аналогії закону частини третьої статті 1272 ЦК України (за позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини) у цьому випадку є неправильним застосуванням судом першої інстанції норм матеріального права, обґрунтованого висновку про що дійшов апеляційний суд, із чим також погодився Верховний Суд.

При застосуванні правил про аналогію закону варто, перш за все, з'ясувати характер спірних суспільних відносин, а саме: чи є ці відносини цивільними договірними, чи ні. Якщо спірні цивільні відносини є договірними, прогалина в законодавстві матиме місце лише тоді, коли у ЦК України, інших актах цивільного законодавства, передбачених статтею 4 ЦК України, а також у договорі, укладеному учасниками цих відносин, відсутньою є норма права, що спрямована на врегулювання зазначених договірних цивільних відносин. Якщо спірні цивільні відносини не є договірними, прогалина в законодавстві матиме місце тоді, коли у ЦК України, інших актах цивільного законодавства, передбачених статтею 4 ЦК України, відсутньою є норма права, що спрямована на врегулювання спірних відносин. Для застосування аналогії закону в обох зазначених випадках потрібно віднайти в актах цивільного законодавства правову норму, яка регулює подібні за змістом цивільні відносини.

Отже, під час застосування аналогії закону до врегулювання певних цивільних відносин суд повинен зробити висновок, що ці відносини не врегульовані договором або актами цивільного законодавства, тобто суд повинен був встановити прогалину у регулюванні певних суспільних відносин. Якщо спірні відносини врегульовані договором або актами цивільного законодавства, але з таким правовим регулюванням особа не погоджується, відсутні будь-які підстави для застосування аналогії закону або права. Така поведінка дає підстави для висновку про існування наміру обійти чинні приписи акта цивільного законодавства, якими повністю та належно спірні відносини врегульовані. Тому правильним є й висновок апеляційного суду про те, що статус спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини, не є тотожним статусу спадкоємця, який відмовився від прийняття спадщини на підставі статей 1273–1275 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 січня 2022 року у справі № 932/5274/20 (провадження № 61-10590св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102634066>

3.2. При визначенні додаткового строку на прийняття спадщини важливим є тривалість стаціонарного лікування та ступінь захворювання заявника, а не лише факт перебування його на лікуванні у закладі охорони здоров'я

17 лютого 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження

справу за позовом ОСОБА_1 до Харківської міської ради про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Суд установив, що після смерті батька ОСОБА_1 відкрилася спадщина у вигляді 1/2 частини квартири, спадкоємцями батька були позивач та його баба ОСОБА_2 по 1/4 цієї квартири. Після смерті бабусі ОСОБА_1 звернувся до нотаріальної контори із заявою про видачу свідоцтва про право на спадщину за законом на 3/4 частини квартири із пропуском строку для подання заяви.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову у зв'язку з тим, що зазначені позивачем причини пропуску строку звернення з заявою про прийняття спадщини, не можуть вважатись об'єктивними та непереборними перешкодами, з якими закон пов'язує поважність причин пропуску строку для прийняття спадщини.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

Вирішуючи питання визначення особі додаткового строку, суд досліджує поважність причини пропуску строку для прийняття спадщини. При цьому необхідно виходити з того, що поважними є причини, пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця на вчинення цих дій.

Суд не може визнати поважними такі причини пропуску строку для подання заяви про прийняття спадщини, як юридична необізнаність позивача щодо строку та порядку прийняття спадщини, необізнаність особи про наявність спадкового майна, похилий вік, непрацездатність, незнання про існування заповіту, встановлення судом факту, що має юридичне значення для прийняття спадщини, невизначеність між спадкоємцями, хто буде приймати спадщину, відсутність коштів для проїзду до місця відкриття спадщини, проживання у спадковому майні після відкриття спадщини, несприятливі погодні умови тощо.

При оцінці наявності поважних причин для визначення додаткового строку на прийняття спадщини, суди повинні розмежовувати два періоди та оцінювати наявність об'єктивних, непереборних перешкод для реалізацією особою права на прийняття спадщини. Перший період - період визначений законом для прийняття спадщини (6 місяців від дня відкриття спадщини), другий період - від дня закінчення шестимісячного строку для прийняття спадщини до дня звернення до суду із позовом про визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

Суди зазначали, що в обґрунтування поважності причин пропуску строку для прийняття спадщини, ОСОБА_1 вказував на тривале лікування та перебування у тривалому відрядженні.

Проте надані ОСОБА_1 докази щодо неможливості подання заяви про прийняття спадщини у зв'язку з погіршенням його стану здоров'я, хворобою, лікуванням є недостатніми доказами, оскільки охоплюють неповний період строку, відведеного на прийняття спадщини.

Оцінка поважності причин пропуску строку звернення із заявою про прийняття спадщини повинна, у першу чергу, стосуватися періоду від моменту відкриття спадщини й до спливу шестимісячного строку, встановленого законом для її прийняття. Саме протягом цього періоду мають існувати об'єктивні та істотні перешкоди для

прийняття спадщини. Інші періоди досліджуються, якщо ці перешкоди почали існувати протягом шестимісячного строку та тривали до моменту звернення до нотаріуса або до суду.

Факт перебування на лікуванні в закладі охорони здоров'я у всіх випадках не може вважатися безумовною підставою для визначення додаткового строку. Важливими у цьому аспекті є тривалість стаціонарного лікування та ступінь захворювання.

Суди не встановили існування поважних причин пропуску позивачем строку для прийняття спадщини з підстав перебування на лікуванні, які мали місце за два місяці до закінчення шестимісячного строку для прийняття спадщини після смерті ОСОБА_2. До того ж, знаходячись на лікарняному чи у відрадженому, позивач мав можливість надіслати заяву поштовою кореспонденцією до нотаріуса за місцем відкриття спадщини.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 лютого 2022 року у справі № 953/15603/20 (провадження № 61-12451св21) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103371704>

3.3. Чинне законодавство не позбавляє спадкоємця права направити заяву про прийняття спадщини за допомогою засобів поштової зв'язки, а також подати її через орган місцевого самоврядування

09 лютого 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, Придніпровської сільської ради Чорнобаївського району Черкаської області про визначення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини.

Суд установив, що після смерті двоюрідної сестри ОСОБА_1 відкрилась спадщина на земельну ділянку для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, яка розташована в адміністративних межах Придніпровської сільської ради Чорнобаївського району. Позивач є спадкоємцем після померлої ОСОБА_3 за правом представлення відповідно до частини четвертої статті 1266 ЦК України, вона подала заяву про прийняття спадщини з пропуском встановленого законом строку.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову у зв'язку з тим, що позивач не довела поважність причин пропуску строку звернення із заявою про прийняття спадщини.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

Згідно з частиною першою статті 1270 ЦК України для позивача як спадкоємця майна та майнових прав ОСОБА_3, шестимісячний строк для подання заяв про прийняття спадщини визначався періодом з 31 серпня 2018 року до 28 лютого 2019 року.

Суди надали належну правову оцінку довідці КНП «Чорнобаївська багатопрофільна лікарня Чорнобаївської районної ради», відповідно до якої ОСОБА_1 перебувала

на стаціонарному лікуванні в терапевтичному відділенні з 18 листопада до 28 листопада 2018 року. Твердження позивача про отримання нею 25 листопада 2018 року травми та у зв'язку з цим неможливість пересуватись протягом трьох місяців суду є безпідставними. Надані ОСОБА_1 докази не підтверджують поважних причин, які пов'язані з об'єктивними, непереборними та істотними труднощами для спадкоємця, що унеможливили звернення до нотаріуса у визначений частиною першою статті 1270 ЦК України строк.

Під час розгляду справи позивач зазначала, що вона зверталась до нотаріальної контори протягом шестимісячного строку для прийняття спадщини, проте їй було відмовлено у зв'язку з відсутністю у неї свідоцтва про смерть спадкодавця. Суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, обґрунтовано зазначав, що для подання заяви про прийняття спадщини не обов'язково їхати до нотаріальної контори, оскільки законодавство не позбавляє спадкоємця права направити таку заяву за допомогою засобів поштового зв'язку, а також подати її через орган місцевого самоврядування.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 09 лютого 2022 року у справі № 709/769/19 (провадження № 61-13720св20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103132716>

3.4. Спадкоємець може бути усунений від спадкування лише при одночасному настанні та доведеності усіх обставин, передбачених частиною п'ятою статті 1224 ЦК України

01 лютого 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про усунення від права на спадкування за законом.

Суд установив, що помер батько сторін у справі ОСОБА_3, який був особою похилого віку, часто хворів. Після проведення операції із заміни тазостегнового суглобу стан його здоров'я погіршився, через деякий час у нього виявили онкологічне захворювання. ОСОБА_1 займався похованням батька, організовував та оплатив ритуальні послуги.

Суд першої інстанції задовольнив позов, усунув ОСОБА_2 від права на спадкування за законом на спадщину, яка відкрилася після смерті ОСОБА_3, зазначивши, що позивач довів факт ухилення відповідача від виконання свого обов'язку щодо утримання спадкодавця та врахував поведінку ОСОБА_2, розуміння ним свого обов'язку щодо надання допомоги, її необхідність для життєдіяльності спадкодавця, наявність можливості для цього та свідоме невиконання ним такого обов'язку.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, ухвалив рішення про відмову в позові.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

У справах про усунення від права на спадкування відповідно до частини п'ятої статті 1224 ЦК України суд має встановити сукупність таких обставин:

ухилення особи від надання спадкодавцеві допомоги при можливості її надання; перебування спадкодавця в безпорадному стані; потреба спадкодавця в допомозі саме цієї особи. Лише при одночасному настанні наведених обставин та їх доведеності в сукупності спадкоємець може бути усунений від спадкування.

Безпорадним необхідно розуміти стан особи, зумовлений похилим віком, тяжкою хворобою або каліцтвом, коли вона не може самостійно забезпечити умови свого життя, потребує стороннього догляду, допомоги та піклування.

Ухилення особи від надання допомоги спадкодавцеві, який її потребував, полягає в умисних діях чи бездіяльності особи, спрямованих на уникнення від обов'язку забезпечити підтримку та допомогу спадкодавцю. Тобто ухилення, пов'язане з винною поведінкою особи, яка усвідомлювала свій обов'язок, мала можливість його виконувати, але не вчиняла необхідних дій. Крім цього, суд має з'ясувати, чи потребував спадкодавець допомоги від спадкоємця за умови отримання її від інших осіб, чи мав спадкоємець матеріальну та фізичну змогу надавати таку допомогу.

Оцінюючи матеріальну змогу відповідача надавати допомогу спадкодавцю, суд апеляційної інстанції встановив, що ОСОБА_2 з 01 липня 2011 року був звільнений та на час розгляду справи офіційно не працевлаштований, утримує малолітню дитину, у зв'язку з чим був позбавлений можливості надавати матеріальну допомогу спадкодавцю, який отримував пенсію.

Отже, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що ОСОБА_1 не довів винної поведінки відповідача та обставин свідомого ухилення ОСОБА_2 від надання допомоги померлому ОСОБА_3.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 01 лютого 2022 року у справі № 759/18917/17 (провадження № 61-12894св20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103056562>

3.5. Припинення страхових виплат за життя спадкодавця з підстав, не передбачених законом, та неоскарження дій фонду спадкодавцем не зумовлює припинення вже призначених страхових виплат і не позбавляє його спадкоємців можливості спадкувати право на отримання страхових виплат. Право на такі виплати у спадкодавця зберігається, і в розумінні положень статті 1227 ЦК України ці виплати вважаються такими, що належали до виплати спадкодавцю

14 лютого 2022 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України в Донецькій області (далі – УВД ФССУ в Донецькій області) про зобов'язання нарахувати страхові виплати та виплатити їх у порядку спадкування.

Звертаючись до суду, позивач зазначав, що його батько за життя отримував страхові виплати як травмована на виробництві особа. З грудня 2014 року він отримував їх у Волноваському відділенні УВД ФССУ в Донецькій області як внутрішньо переміщена особа. Проте в листопаді 2017 року виплати припинили через закінчення терміну дії довідки внутрішньо переміщеної особи. Позивач просив суд зобов'язати

УВД ФССУ в Донецькій області здійснити нарахування страхових виплат батькові з листопада 2017 року до дня смерті та виплатити нараховані кошти йому як спадкоємцю, який прийняв спадщину.

Суд першої інстанції задовольнив позов.

Апеляційний суд це рішення скасував, відмовив у задоволенні позову, вказавши, що страхові виплати припинено потерпілому за його життя через скасування довідки внутрішньо переміщеної особи і неоформлення за місцем проживання, проте ці дії відповідача він не оспорував. Страхові суми батькові позивача за життя не нараховувались, у зв'язку з чим вони не можуть входити до складу спадщини після його смерті. Відповідно до вимог цивільного законодавства до складу спадкового майна входить лише призначена (нарахована) сума страхового відшкодування, а право на її призначення та виплату згідно зі статтею 1219 ЦК України до складу спадщини не входить.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, змінив рішення суду першої інстанції в частині періоду нарахування страхових виплат, зробивши такі правові висновки.

Відповідно до статті 1216 ЦК України спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті (стаття 1218 ЦК України), крім прав і обов'язків, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця.

Відповідно до статті 1227 ЦК України суми заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, допомог у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відшкодувань у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, інших соціальних виплат, які належали спадкодавцеві, але не були ним одержані за життя, передаються членам його сім'ї, а у разі їх відсутності – входять до складу спадщини.

Потрібно розмежовувати ситуації при застосуванні положень статті 1217 ЦК України, за яких члени сім'ї чи спадкоємці вимагають перерахунку чи призначення певних виплат, і випадки, за яких спадкодавцю неправомірно припиняють ті чи інші виплати. Підтверджуючи майнові права фізичних осіб незалежно від перебування їх на обліку як внутрішньо переміщених осіб чи від набуття ними спеціального статусу, закон не передбачає жодних обмежень інших прав таких осіб, які вони можуть реалізувати на території України.

Верховний Суд дійшов висновку про те, що припинення страхових виплат за життя спадкодавця з підстав, не передбачених законом, та неоскарження дій фонду спадкодавцем не зумовлює припинення вже призначених страхових виплат і не позбавляє його спадкоємців можливості спадкувати право на отримання страхових виплат. Право на такі виплати у спадкодавця зберігається, і в розумінні положень статті 1227 ЦК України ці виплати вважаються такими, що належали до виплати спадкодавцю.

Постанова Верховного Суду від 14 лютого 2022 року у справі № 243/13575/19 (провадження № 61-11268сво20)

4. Спори, що виникають із земельних відносин

4.1. Сам по собі факт визнання протиправною відмови територіального органу Держгеокадастру в наданні особі дозволу на виготовлення проєкту землеустрою не є безумовною підставою для відшкодування їй моральної шкоди

20 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Держгеокадастру у Житомирській області про відшкодування моральної шкоди.

Суд установив, що ОСОБА_1 звернувся до Головного управління Держгеокадастру у Житомирській області із заявою про надання дозволу на виготовлення проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки для сінокошіння з наступною передачею її в оренду, у задоволенні якої було відмовлено. Окружний адміністративний суд визнав протиправною відмову Головного управління Держгеокадастру у Житомирській області у наданні ОСОБА_1 дозволу на виготовлення проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки для сінокошіння та зобов'язав територіальний орган Держгеокадастру повторно розглянути клопотання ОСОБА_1. На виконання цього рішення Головне управління Держгеокадастру у Житомирській області видало наказ про відмову у задоволенні клопотання.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, у задоволенні позову ОСОБА_1 про відшкодування моральної шкоди відмовив.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

Згідно з частиною першою статті 1167 ЦК України моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, крім випадків, встановлених частиною другою цієї статті.

Отже, відповідальність за завдану шкоду може наставати лише за наявності підстав, до яких законодавець відносить: наявність шкоди; протиправну поведінку заподіювача шкоди; причинний зв'язок між шкодою та протиправною поведінкою заподіювача; вину. За відсутності хоча б одного із цих елементів цивільно-правова відповідальність не настає.

Причинний зв'язок між протиправним діянням заподіювача шкоди та шкодою, завданою потерпілому, є однією з обов'язкових умов настання деліктної відповідальності. Визначення причинного зв'язку є необхідним як для забезпечення інтересів потерпілого, так і для реалізації принципу справедливості при покладенні на особу обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду. Причинно-наслідковий зв'язок між діянням особи та заподіянням шкоди полягає в тому, що шкода є наслідком саме протиправного діяння особи, а не якихось інших обставин. Проста послідовність подій не повинна братися до уваги. Об'єктивний причинний зв'язок як умова відповідальності виконує функцію визначення об'єктивної правової межі відповідальності за шкідливі наслідки протиправного діяння. Заподіювач шкоди відповідає не за будь-яку шкоду, а тільки за ту шкоду, яка завдана його діями. Відсутність причинного зв'язку

означає, що шкода заподіяна не діями заподіювача, а викликана іншими обставинами. При цьому причинний зв'язок між протиправним діянням заподіювача шкоди та шкодою має бути безпосереднім, тобто таким, коли саме конкретна поведінка без якихось додаткових факторів стала причиною завдання шкоди.

Вирішуючи спір, суд першої інстанції, з яким погодився й суд апеляційної інстанції, дійшов обґрунтованих висновків про ненадання позивачем доказів, які б свідчили про те, що внаслідок рішень, дій чи бездіяльності Головного управління Держгеокадастру у Житомирській області йому завдана моральна шкода.

Сам по собі факт визнання протиправною відмови Головного управління Держгеокадастру в Житомирській області в наданні ОСОБА_1 дозволу на виготовлення проєкту землеустрою не є безумовною підставою для відшкодування йому моральної шкоди.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 січня 2022 року у справі № 296/3114/20 (провадження № 61-1085св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102634168>

5. Спори, що виникають із правочинів, зокрема договорів

5.1. Договір купівлі-продажу заставної, який регулює внутрішні відносини між індосантом та індосатом, не може бути кваліфікований як договір факторингу, оскільки перехід прав іпотекодержателя за іпотечним договором та основним зобов'язанням до іншої особи здійснюється шляхом передачі заставної

26 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2 до ОСОБА_3, ОСОБА_4, Товариства з обмеженою відповідальністю «Каса народної допомоги» (далі – ТОВ «Каса народної допомоги», товариство) про визнання недійсними кредитного договору, договорів іпотеки, купівлі-продажу заставної, купівлі-продажу квартири, зобов'язання виключити з реєстру іпотек і заборон відчуження запис про іпотеку і заборону відчуження квартири та витребувати її з чужого незаконного володіння.

Суд установив, що між ОСОБА_1 та ТОВ «Каса народної допомоги» укладений кредитний договір, на забезпечення виконання якого між позивачами та товариством укладений договір іпотеки, предметом якого є квартира. На підставі цього договору оформлено та видано іпотекодержателю ТОВ «Каса народної допомоги» заставну, що надавала право кредитору в разі невиконання зобов'язання за кредитним договором звернути стягнення на предмет іпотеки. Між товариством і ОСОБА_4 укладений договір купівлі-продажу заставної. Пізніше між ОСОБА_4 та ОСОБА_3 укладений договір купівлі-продажу квартири.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову у зв'язку з тим, що оспорювані правочини відповідали на момент їх вчинення вільному волевиявленню

сторін, які мали необхідний і достатній обсяг цивільної дієздатності на їх укладення, квартира вибула із володіння позивачів на законних підставах.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, визнав недійсним договір купівлі-продажу заставної, витребував із чужого незаконного володіння квартиру. При цьому суд зазначав, що договір купівлі-продажу заставної за своєю правовою природою є договором факторингу. У цій справі за договором купівлі-продажу заставної відбулася заміна кредитодавця, який є фінансовою установою, на фізичну особу, яка не може надавати фінансові послуги. Оспорюваний договір суперечить положенням статті 1079 ЦК України та є недійсним з моменту укладення.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду у відповідній частині, зробивши такі правові висновки.

Заставна за своєю природою є ордерним цінним папером.

Цивільний оборот заставної як цінного папера відбувається тільки внаслідок передачі заставної шляхом виконання на ній особою, якій належить заставна (індосантом), передавального напису (індосаменту) на користь іншої особи (індосата) та передачі оригіналу заставної. При цьому індосатом може бути будь-який учасник цивільних відносин. Тобто вчинення індосаменту – це безпосередньо підписання індосаменту в розумінні передавального напису; передання (вручення) ордерного цінного папера із вчиненим на ньому індосантом вказаній в індосаменті особі.

Договір купівлі-продажу заставної, який за своєю сутністю регулює внутрішні відносини між індосантом та індосатом, не може бути кваліфікований як договір факторингу, оскільки перехід прав іпотекодержателя за іпотечним договором та основним зобов'язанням до іншої особи здійснюється шляхом передачі заставної. Недійсність договору купівлі-продажу заставної, з урахуванням того, що вчинення передавального напису (індосаменту) є одностороннім абстрактним правочином, не впливає на дійсність вчинення передавального напису (індосаменту).

У справі, що переглядалася, апеляційний суд при задоволенні позовної вимоги про визнання недійсним договору купівлі-продажу заставної вважав, що договір купівлі-продажу заставної є договором факторингу. Внаслідок укладення договору, на підставі якого було здійснено передачу заставної, відбулася заміна кредитодавця, який є фінансовою установою, що має право на здійснення операцій з надання фінансових послуг, на фізичну особу, яка не може надавати фінансові послуги, отже, оспорюваний у цій справі договір суперечить положенням статті 1079 ЦК України та є недійсним з моменту укладення. Цивільний оборот заставної як цінного папера відбувається тільки внаслідок її передачі шляхом виконання на ній передавального напису та передачі оригіналу заставної. При цьому індосатом може бути будь-який учасник цивільних відносин. Апеляційний суд не звернув уваги, що договір купівлі-продажу заставної, який за своєю сутністю регулює внутрішні відносини між індосантом та індосатом, не може бути кваліфікований як договір факторингу, оскільки перехід прав іпотекодержателя за іпотечним договором та основним зобов'язанням до іншої особи здійснюється шляхом передачі заставної.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 січня 2022 року у справі № 754/5554/16 (провадження № 61-5251св2) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103282421>

5.2. Відповідно до статті 17 Закону України «Про іпотеку» визнання поруки припиненою та відмова у задоволенні позову про звернення стягнення на предмет іпотеки не є підставами для припинення іпотеки

03 лютого 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Товариства з обмеженою відповідальністю «ОТП Факторинг Україна» (далі - ТОВ «ОТП Факторинг Україна») про скасування запису про обтяження і припинення іпотеки квартири.

Суд установив, що ОСОБА_1 на праві власності належить квартира. Між Закритим акціонерним товариством «ОТП Банк» (далі - ЗАТ «ОТП Банк»), правонаступником якого є ТОВ «ОТП Факторинг Україна», та ОСОБА_2 було укладено кредитний договір. З метою забезпечення виконання ОСОБА_2 зобов'язань за цим договором він уклав з банком договір поруки та договір іпотеки, предметом якого є квартира. У зв'язку з неналежним виконанням зобов'язання за кредитним договором, виникла заборгованість. Іпотекодержатель позбавлений права звернути стягнення на предмет іпотеки у зв'язку з пропуском позовної давності.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, мотивуючи це тим, що Закон України «Про іпотеку» не передбачає такої підстави для припинення іпотеки як вплив позовної давності до основної чи додаткової вимог кредитора за основним зобов'язанням.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, відмовив у позові з інших підстав.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Підстави припинення іпотеки визначені у статті 17 Закону України «Про іпотеку»: припинення основного зобов'язання або закінчення строку дії іпотечного договору; реалізація предмета іпотеки відповідно до цього Закону; набуття іпотекодержателем права власності на предмет іпотеки; визнання іпотечного договору недійсним; знищення (втрата) переданої в іпотеку будівлі (споруди), якщо іпотекодавець не відновив її. Якщо предметом іпотечного договору є земельна ділянка і розташована на ній будівля (споруда), в разі знищення (втрати) будівлі (споруди) іпотека земельної ділянки не припиняється; з інших підстав, передбачених цим Законом.

Отже, статтею 17 Закону України «Про іпотеку» не передбачено такої підстави для припинення іпотеки як відмова в задоволенні позову про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Зобов'язання припиняється частково або в повному обсязі на підставах, встановлених договором або законом (частина перша статті 598, стаття 599 ЦК України), у тому числі виконанням, проведеним належним чином.

Установивши, що кредитний та іпотечний договори є чинними та не визнані в установленому законом порядку недійсними, з урахуванням тієї обставини, що зобов'язання за кредитним договором не виконано, заборгованість не погашена, а відповідно до статті 17 Закону України «Про іпотеку» визнання поруки припиненою та відмова у задоволенні позову про звернення стягнення на предмет іпотеки не є підставами для припинення іпотеки, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про відмову в задоволенні позову ОСОБА_1.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 03 лютого 2022 року у справі № 357/562/20 (провадження № 61-19196св20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/102941243>

5.3. Саме по собі винесення державним виконавцем постанови про накладення арешту на нерухоме майно боржника, за відсутності на час укладення договорів купівлі-продажу у державному реєстрі запису про таке обтяження, а також доказів щодо обізнаності боржника про встановлену заборону відчужувати майно, не може бути підставою для визнання оспорюваних правочинів недійсними

16 лютого 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_3, ОСОБА_4 про визнання недійсними договорів купівлі-продажу та скасування записів про право власності.

Суд установив, що ОСОБА_1 перебувала з ОСОБА_3 в зареєстрованому шлюбі, від якого мають сина ОСОБА_2. Рішенням суду з ОСОБА_3 на користь позивача присуджено стягувати аліменти на ОСОБА_2. Також суд визнав за ОСОБА_3 право власності на будинок у порядку спадкування за заповітом після смерті ОСОБА_6. У зв'язку з несплатою аліментів державний виконавець виніс постанову, якою наклав арешт на все майно боржника. Незважаючи на наявність арешту, вищезазначений будинок відповідно до договорів купівлі-продажу був відчужений на користь ОСОБА_4.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

Суд установив, що на час укладення та нотаріального посвідчення оспорюваних договорів купівлі-продажу в реєстрі обтяжень була відсутня інформація про арешт нерухомого майна відповідача.

Відповідно до статті 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою-третьою, п'ятою та шостою статті 203 цього Кодексу. Недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається. У випадках, встановлених цим Кодексом, нікчемний правочин може бути визнаний судом дійсним. Якщо недійсність правочину прямо не встановлена

законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин).

Недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю. У разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину, а в разі неможливості такого повернення, зокрема тоді, коли одержане полягає у користуванні майном, виконаній роботі, наданій послугі, - відшкодувати вартість того, що одержано, за цінами, які існують на момент відшкодування (частина перша статті 216 ЦК України).

Цивільно-правовий договір (в тому числі й договір купівлі-продажу) не може використовуватися учасниками цивільних відносин для уникнення зобов'язання зі сплати грошових коштів, в тому числі на відшкодування шкоди або виконання судового рішення.

Суди попередніх інстанції дійшли обґрунтованих висновків про відмову в задоволенні позовних вимог з огляду на те, що матеріали справи не містять і позивач не надав доказів на підтвердження обізнаності відповідача як про існування самого рішення суду про стягнення аліментів, так і про наявність відкритого щодо нього виконавчого провадження з примусового виконання цього рішення, що свідчить про недоведеність того факту, що при укладенні оспорюваних правочинів боржник діяв умисно, зокрема з метою уникнення виконання рішення суду та сплати боргу по аліментах за рахунок відчуженого майна.

При цьому суди правильно виходили з того, що саме по собі винесення державним виконавцем постанови про накладення арешту на нерухоме майно відповідача, за відсутності на час укладення договорів купівлі-продажу у відповідному державному реєстрі запису про таке обтяження, а також - доказів щодо обізнаності боржника про встановлену заборону відчужувати майно не може бути підставою для визнання оспорюваних правочинів недійсними.

Суди правильно зазначали, що в цьому випадку позбавлення ОСОБА_4, яка є добросовісним набувачем, спірного будинку призведе до порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 лютого 2022 року у справі № 204/9189/19 (провадження № 61-19483св21) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103487091>

5.4. У разі вчинення непоіменованого договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності положення частин п'ятої та дев'ятої статті 1109 ЦК України, які регулюють відносини, що виникають із ліцензійного договору, не підлягають застосуванню

13 квітня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу

за позовом фізичних осіб до Товариства з обмеженою відповідальністю «Виробниче об'єднання «Тетерів» про стягнення заборгованості за ліцензійною угодою.

Суд установив, що між сторонами була укладена ліцензійна угода, за умовами якої позивачі (ліцензіар) передали відповідачу (ліцензіату) за винагороду належні їм виключні права на об'єкти інтелектуальної власності, науково-технічну документацію на ліцензійній території. Відповідач, отримавши права на використання належних позивачам об'єктів інтелектуальної власності та розпочавши випуск продукції (гемостатичні засоби «КРОВОСПАС»), не виплатив позивачам передбачену угодою винагороду, а також продавав такі засоби в роздріб.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, задовольнив позов про стягнення заборгованості за ліцензійною угодою, за якою позивачі передали відповідачеві права інтелектуальної власності щодо гемостатичного засобу «КРОВОСПАС». Суди визнали, що ліцензійна угода нікчемною не визнавалася, тому передбачені нею умови мають виконуватися обома сторонами. Апеляційний суд також дійшов висновку про відсутність будь-яких підстав стверджувати про неукладеність угоди, тобто вона є чинною.

Верховний Суд залишив рішення судів першої та апеляційної інстанцій без змін, змінивши мотивувальні частини судових рішень, і зробив такі правові висновки.

Відповідно до частини першої статті 1107 ЦК України до договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності належать: ліцензійний договір; договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; інший договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Цей перелік не є вичерпним, оскільки законодавчо не можна передбачити всю різноманітність договірних відносин у сфері інтелектуальної власності. Зокрема, до інших договорів належать: договір між співавторами; договір про порядок розподілу прав на службові об'єкти інтелектуальної власності; договір про передачу ноу-хау тощо.

Сторони мають право укласти договори, які не передбачені актами цивільного законодавства, за умови, що вони відповідають загальним засадам цивільного законодавства. Такі договори є непоіменованими, оскільки не визначені в актах законодавства. Свої відносини у непоіменованих договорах сторони врегульовують на власний розсуд.

Предметом ліцензійного договору не можуть бути права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, які на момент укладення договору не були чинними (частина п'ята статті 1109 ЦК України), а умови ліцензійного договору, які суперечать положенням цього Кодексу, є нікчемними (частина дев'ята статті 1109 ЦК України). Тлумачення цих норм свідчить, що вимоги зазначеної статті розраховані на їх застосування до ситуацій, коли між сторонами вчинено ліцензійний договір. У разі якщо вчинено непоіменований договір, то положення цих норм не підлягають застосуванню.

У справі, що переглядалася, між сторонами вчинено непоіменований договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності; вимоги частин

п'ятої та дев'ятої статті 1109 ЦК України розраховані на їх застосування до тих ситуацій, якщо між сторонами вчинено ліцензійний договір. У разі якщо вчинено непоіменований договір, то положення цих норм не підлягають застосуванню; з урахуванням того, що між сторонами вчинено непоіменований договір щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності, то підстав для його нікчемності немає.

Разом із цим суди дійшли обґрунтованих висновків про задоволення позову у зв'язку з невиконанням відповідачем зобов'язання, що виникло на підставі спірного договору.

Постанова Верховного Суду від 13 квітня 2022 року у справі № 366/599/19 (провадження № 61-7142св21)

5.5. Договір про відчуження майна не повинен використовуватися для уникнення можливої конфіскації в рамках кримінального провадження

13 квітня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом Національного антикорупційного бюро України до ОСОБА_1, ОСОБА_2 про визнання угод недійсними.

Звертаючись до суду із позовом, позивач зазначав, що ОСОБА_1 була власником земельних ділянок та квартир, своє майно вона подарувала дочці - ОСОБА_2. Позивач вважав, що правочини щодо відчуження нерухомого майна на користь її доньки мають ознаки фіктивності, вчинені без наміру створення правових наслідків, з метою приховати майно підозрюваного, уникнути накладення арешту на це майно в рамках кримінального провадження для забезпечення його можливої конфіскації.

Суд першої інстанції відмовив у позові, вважаючи, що після Рішення Конституційного Суду України від 05 червня 2019 року № 4-р(II)/2019 позивач втратив право пред'явлення вимог до відповідачів.

Апеляційний суд це рішення скасував і відмовив з інших підстав, посилаючись на те, що позивач не надав докази про підтвердження фіктивності укладених договорів дарування.

Верховний Суд скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій, задовольнив позов з огляду на таке.

Дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними, тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

Договір як приватно-правова категорія, оскільки є універсальним регулятором між учасниками цивільних відносин, покликаний забезпечити регулювання цивільних відносин та має бути спрямований на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Приватно-правовий інструментарій (зокрема, вчинення договору не для регулювання цивільних відносин і не для встановлення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків) не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для невиконання публічних обов'язків, звільнення майна з-під арешту в публічних відносинах або уникнення арешту та/або можливої конфіскації. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

Суди встановили, що оспорювані правочини щодо значного обсягу цінного майна укладені між близькими родичами, є безоплатними, вчинені у короткий проміжок часу та під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях стосовно чоловіка дарувальника спірного майна та інших пов'язаних із ним осіб, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень, що одним з видів покарання передбачають конфіскацію майна. За таких обставин суди дійшли помилкових висновків про відсутність підстав для визнання недійсними договорів дарування, укладених між позивачами.

Постанова Верховного Суду від 13 квітня 2022 року у справі № 757/62043/18-ц (провадження № 61-13227св21)

5.6. Положення частини п'ятої статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів» щодо стягнення на користь спадкоємця пені за прострочення виконання рішення суду про стягнення банківського вкладу не застосовуються у разі, коли неустойка не була присуджена за життя спадкодавця - вкладника за договором банківського вкладу

14 квітня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Акціонерного товариства Комерційного банку «ПриватБанк» (далі - АТ КБ «ПриватБанк») про захист прав споживачів та стягнення пені.

Суд установив, що ОСОБА_1 є дочкою, спадкоємцем та правонаступником прав й обов'язків померлої ОСОБА_2, яка за життя уклала договір із ПАТ КБ «ПриватБанк» про банківський строковий вклад. Банк зобов'язання за цим договором не виконав, що змусило ОСОБА_2 звернутися до суду за захистом своїх прав. Рішенням суду першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, позов ОСОБА_2 про стягнення коштів за договором банківського вкладу задоволено. Після смерті ОСОБА_2 суд визнав ОСОБА_1 правонаступником прав та обов'язків ОСОБА_2 та змінив сторону у виконавчому провадженні. Рішення суду про повернення банківського вкладу відповідач на даний час не виконав.

Місцевий суд, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, стягнув пеню за договором банківського вкладу.

Верховний Суд скасував судові рішення, відмовив у задоволенні позову з огляду на таке.

Договір банківського вкладу (депозиту) належить до виплатних договорів за ознакою наявності в банку обов'язку виплатити вкладнику крім суми вкладу також і проценти на неї або дохід в іншій формі (статті 1058, 1061 ЦК України).

У загальноприйнятому розумінні поняття «вартість послуги» - це грошові кошти у визначеному сторонами відповідного договору розмірі, які споживач сплачує виконавцю за надану останнім послугу. При цьому такі кошти після виконання договору залишаються у виконавця і не повертаються споживачеві. Тому внесені споживачами на відповідні рахунки в банку грошові кошти як за договором банківського вкладу, так і за договором банківського рахунка за жодних обставин не можна вважати вартістю відповідних банківських послуг, оскільки такі кошти завжди підлягають поверненню споживачам, тобто не є платою виконавцю за надані ним послуги. Таким чином, розмір внесених споживачами в банк грошових коштів за договорами банківського вкладу та банківського рахунка не може бути базою для обчислення пені на підставі частини п'ятої статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів».

Верховний Суд зауважив, що зміст положення цієї статті 10 слід трактувати так, що пеня має бути виплачена виконавцем та має рахуватися від суми, що складає грошовий вимір відплатності відповідного договору. У такому разі базою нарахування пені слід вважати розмір процентів на суму вкладу або дохід в іншій формі, що є платою фінансової установи за використання коштів споживача (статті 1058, 1061 ЦК України). Сама сума вкладу не може бути врахована в базі нарахування пені відповідно до частини п'ятої статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів».

Крім того, Верховний Суд звернув увагу на те, що відповідно до статті 1216 ЦК України спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Частиною другою статті 1230 ЦК України визначено, що до спадкоємця переходить право на стягнення неустойки (штрафу, пені) у зв'язку з невиконанням боржником спадкодавця своїх договірних обов'язків, яка була присуджена судом спадкодавцеві за його життя.

Звертаючись до суду з позовом, позивач просила стягнути з відповідача пеню за прострочення виконання рішення суду про стягнення банківського вкладу на підставі частини п'ятої статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів», згідно з якою у разі, коли виконавець не може виконати (прострочує виконання) роботу (надання послуги) згідно з договором, за кожний день (кожну годину, якщо тривалість виконання визначено у годинах) прострочення споживачеві сплачується пеня у розмірі трьох відсотків вартості роботи (послуги), якщо інше не передбачено законодавством. У разі коли вартість роботи (послуги) не визначено, виконавець сплачує споживачеві неустойку в розмірі трьох відсотків загальної вартості замовлення.

Отже, вкладник за договором банківського вкладу (депозиту) є споживачем фінансових послуг, а банк - їх виконавцем і несе відповідальність за неналежне

надання цих послуг, зокрема сплату пені в розмірі 3 % вартості послуги за кожен день прострочення.

Споживачем послуг в розумінні Закону України «Про захист прав споживачів» була вкладник банку ОСОБА_2, а не ОСОБА_1, тому положення частини п'ятої статті 10 цього Закону не застосовуються до спірних правовідносин, оскільки за життя ОСОБА_2 не було присуджено до стягнення неустойку, тобто спадкодавець такого права за життя не набула, а отже такого права і не успадкувала позивач. За таких обставин, позовні вимоги позивача про наявність підстав для стягнення з банку на її користь пені на підставі частини п'ятої статті 10 Закону України «Про захист прав споживачів» є безпідставними.

Постанова Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі № 361/4256/19 (провадження № 61-9229св20)

5.7. Розписка про отримання в борг грошових коштів є документом, який підтверджує не тільки факт укладення договору позики та зміст його умов, але й факт отримання боржником від кредитора певної грошової суми

26 квітня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про стягнення коштів за договором позики.

Суд встановив, що між ОСОБА_1 та ОСОБА_2, ОСОБА_3 укладено договір позики, за умовами якого ОСОБА_1 передала, а відповідачі отримали у власність кошти; у випадку неповернення вчасно суми позики на вимогу позикодавця позичальники сплачують суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочки, а також 120 % річних від простроченої суми. Станом на січень 2020 року ОСОБА_2, ОСОБА_3 частково повернули борг ОСОБА_1.

Рішенням місцевого суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов ОСОБА_1 задоволено. Судові рішення мотивовано тим, що позивач виконала всі умови договору позики, а відповідачі, отримавши кошти, не повернули їх у повному розмірі у встановлений строк. У зв'язку з тим, що відповідачі не сплатили позивачу суму боргу за договором позики, тому з них солідарно на користь ОСОБА_1 стягнуто 120 % річних, передбачених пунктом 6 договору. При цьому зазначили, що незаконність чи недійсність умов договору щодо сплати відсотків суд не визнавав.

Верховний Суд погодився з такими висновками судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Згідно із частиною другою статті 1047 ЦК України на підтвердження укладення договору позики та його умов може бути представлена розписка позичальника або інший документ, який посвідчує передання йому позикодавцем визначеної грошової суми або визначеної кількості речей. Отже, письмова форма договору

позики з огляду на його реальний характер є доказом не лише факту укладення договору, а й факту передання грошової суми позичальнику.

Договір позики є одностороннім договором, оскільки після укладення цього договору всі обов'язки за ним, у тому числі повернення предмета позики або визначеної кількості речей того ж роду та такої ж якості, несе позичальник, а позикодавець набуває за цим договором тільки права.

У статтях 525, 526 ЦК України визначено, що зобов'язання мають виконуватися належним чином згідно з умовами договору та у встановлений строк. Одностороння відмова від виконання зобов'язань не допускається.

Для належного виконання зобов'язання необхідно дотримуватися визначених у договорі строків (термінів), зокрема щодо сплати процентів, а прострочення виконання зобов'язання є його порушенням.

Згідно з частиною першою статті 625 ЦК України боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання.

Відповідно до частини першої статті 1048 ЦК України позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Розмір і порядок одержання процентів встановлюються договором. Якщо договором не встановлений розмір процентів, їх розмір визначається на рівні облікової ставки Національного банку України. Отже, розписка як документ, що підтверджує боргове зобов'язання, має містити умови отримання позичальником у борг грошей із зобов'язанням їх повернення та дати отримання коштів.

Таким чином, за своєю суттю розписка про отримання в борг грошових коштів є документом, який видається боржником кредитору за договором позики після отримання коштів, підтверджуючи як факт укладення договору та зміст умов договору, так і факт отримання боржником від кредитора певної грошової суми.

Оскільки між сторонами виникли правовідносини на підставі договору позики, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, зробив правильний висновок про задоволення позовних вимог.

Крім того, правильними є висновки судів першої та апеляційної інстанцій про стягнення з відповідачів солідарно на користь ОСОБА_1 120 процентів річних, передбачених пунктом б договору, оскільки відповідачі не сплатили позивачу суму боргу за договором позики. При цьому правильно зазначали, що незаконність умов договору щодо сплати відсотків суд не дійсними не визнавав, тому на підставі презумпції правочину (стаття 204 ЦК України) є обов'язковими до виконання.

Постанова Верховного Суду від 26 квітня 2022 року у справі № 753/1349/20 (провадження № 61-14052св21)

5.8. Договір не може бути визнаний удаванним у частині сторони правочину

14 лютого 2022 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом Коломийсько-Чернівецька єпархії Української греко-католицької церкви

(далі - Коломийсько-Чернівецька єпархія УГКЦ) до ОСОБА_1 про визнання недійсними договорів купівлі-продажу та державних актів на земельні ділянки, визнання права власності на майно, скасування державної реєстрації права власності.

Звертаючись до суду із позовом, позивач зазначав, що земельні ділянки придбані єпархією за кошти, отримані від благодійних організацій та фізичних осіб, для будівництва молодіжного рекреаційного центру. Покупцем був архієрей, оскільки відповідно до статті 82 ЗК України земельні ділянки за договорами купівлі-продажу можуть набуватися юридичними особами у власність для здійснення підприємницької діяльності, їх набуття не для здійснення підприємницької діяльності розцінювалося нотаріусами як заборона. Тому єпископ оформив вищезазначені договори купівлі-продажу земельних ділянок на своє ім'я. Отже, ці правочини є удаваними в частині покупця, а фактичний власник земельних ділянок – єпархія.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін судом апеляційної інстанції, позов задоволено. Судові рішення мотивовані тим, що оспорювані договори в частині покупця є удаваними, оскільки придбані архієреем за кошти єпархії для її потреб без створення правових наслідків для нього як фізичної особи.

Верховний Суд скасував судові рішення, відмовив у задоволенні позову, зробивши такі правові висновки.

За удаваним правочином сторони умисно оформляють один правочин, але між ними насправді встановлюються інші правовідносини. На відміну від фіктивного правочину, за удаваним правочином права та обов'язки сторін виникають, але не ті, що впливають зі змісту правочину.

Висновки судів про те, що оспорювані договори купівлі-продажу земельних ділянок у частині покупця є удаваними, оскільки придбані архієреем за кошти та для потреб єпархії без створення правових наслідків для нього як фізичної особи, є безпідставними, оскільки нормами ЦК України не допускається такої правової конструкції, як позов про визнання недійсним договору в частині сторони договору.

Верховний Суд констатував, що удаваним є правочин, що вчинений сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили, а не сторони правочину. Тобто сторони з учиненням удаваного правочину навмисно виражають не ту внутрішню волю, що насправді має місце. Отже, сторони вчиняють два правочини: один удаваний, що покликаний «маскувати» волю осіб; другий – прихований, від якого вони очікують правових наслідків, а не «приховують» сторону правочину. Нормами ЦК України не допускається такої правової конструкції, як позов про визнання недійсним договору в частині сторони договору. Стаття 235 ЦК України не може бути підставою для визнання правочину удаваним у частині сторони, оскільки це суперечить її положенням.

Постанова Верховного Суду від 14 лютого 2022 року у справі № 346/2238/15-ц (провадження № 61-14680сво20)

5.9. Відшкодування банком за рахунок свого резерву кредиторської заборгованості позичальника та подальше її стягнення не припиняє зобов'язання боржника перед кредитором

26 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» (далі – АТ «Ощадбанк», банк), третя особа – ОСОБА_2, про визнання припиненим зобов'язання щодо сплати заборгованості за кредитним договором.

Суд установив, що між банком і ОСОБА_1 укладено кредитний договір з метою здійснення позичальником оплати за автомобіль Лексус LX 470 за договором купівлі-продажу, укладеним між позичальником та продавцем транспортного засобу. На забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором між банком і ОСОБА_2 укладено договір поруки. У зв'язку з неналежним виконанням умов кредитного договору рішеннями суду, які набрали законної сили, задоволені вимоги банку про солідарне стягнення з ОСОБА_1, ОСОБА_2 заборгованості за кредитним договором. На підставі судових рішень банку видані виконавчі листи. Банк надіслав позивачу повідомлення, в якому зазначав про відшкодування банком за рахунок резерву непогашеної частини кредитної заборгованості позичальника за кредитним договором, а також повідомив податковому контролюючому органу про суму доходу, отриманого позивачем від банку. На цій підставі Кіровоградська ОДПІ ГУДФС у Кіровоградській області провела перевірку позивача як фізичної особи-платника податків та встановила порушення позивачем як платником податків положень підпункту 49.18.4 пункту 49.18 статті 49, підпункту 164.2.17 пункту 164.2 статті 164 ПК України, що полягало у неподанні податкової декларації про майновий стан і доходи за 2014 рік, заниженні обсягу оподатковуваного доходу та неперерахуванні податку з доходів фізичних осіб, у зв'язку з чим нараховано грошове зобов'язання зі сплати податку з доходів фізичних осіб за IV квартал 2014 року. ОСОБА_1 видано податкове повідомлення про сплату податку та нарахованих штрафних санкцій.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, відмовив у задоволенні позову.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

Звільнення (прощення боргу) кредитором боржника від його обов'язків, якщо це не порушує прав третіх осіб щодо майна кредитора, визначено статтею 605 ЦК України як підстава припинення зобов'язання. Проте, виходячи зі змісту цієї норми, прощення боргу можливе лише за умови, коли це не порушує прав третіх осіб щодо майна кредитора.

Відповідно до частини першої статті 625 ЦК України боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання.

На момент виникнення спірних правовідносин діяв спеціальний нормативно-правовий акт «Порядок відшкодування банками України безнадійної заборгованості за рахунок резерву», затверджений постановою Правління Національного банку

України від 01 червня 2011 року № 172, у пункті 7 якого визначено, що відшкодування (списання) за рахунок резерву безнадійної заборгованості не є підставою для припинення вимог банку до позичальника/контрагента. Банк зобов'язаний продовжувати роботу щодо відшкодування списаної за рахунок резерву безнадійної заборгованості.

За своєю суттю прощений кредитний борг є додатковим благом особи лише у разі відсутності в банку будь-якої правової підстави вимагати його стягнення в майбутньому, тобто припинення між сторонами кредитних відносин, взятих на себе взаємними зобов'язаннями. Разом із тим прощення (анулювання) кредитної заборгованості ОСОБА_1 перед банком не відбулося. Мало місце лише її відшкодування за рахунок резерву з подальшим стягненням її з боржника.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанції про те, що відшкодування банком за рахунок свого резерву кредиторської заборгованості позивача та подальше її стягнення не припиняє зобов'язання боржника перед кредитором. Тому суди дійшли правильного висновку про відсутність підстав для задоволення позову, адже боргові зобов'язання позичальника перед банком не припинилися.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 січня 2022 року у справі № 405/9058/19 (провадження № 61-16341св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102765540>

5.10. Незгода позичальника з умовами та особливостями кредитування, за відсутності зауважень щодо змісту та умов кредитного договору під час його укладення, не є підставою для визнання такого договору недійсним

12 квітня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Акціонерного товариства «Універсал Банк» (далі - АТ «Універсал Банк») про захист прав споживача, визнання кредитного договору недійсним.

Звертаючись до суду із позовом, позивач зазначала, що вона уклала з відповідачем кредитний договір, за умовами якого банк зобов'язався надати їй грошові кошти зі сплатою процентів за користування кредитом на придбання квартири. Вважала, що відповідач перед укладенням кредитного договору не повідомив їй інформацію, передбачену частиною другою статті 11 Закону України «Про захист прав споживачів». Крім того, кредитний договір містив несправедливі умови, зокрема щодо обов'язку споживача укласти інший договір з кредитором/третьою особою; щодо зміни у витратах, сплати винагороди за надання фінансового інструменту, тобто за дію, яку банк здійснює на власну користь.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, задовольнив позов частково, визнавши недійсними положення кредитного договору щодо сплати винагороди за ініціювання кредиту, за дострокове погашення кредиту.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, залишив в силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

Апеляційний суд, задовольняючи частково позов, помилково ототожнив поняття «плата за ініціювання кредиту» та «плата за обслуговування кредиту», оскільки не врахував, що відповідно до статті 6 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» плата за обслуговування кредиту є змінною величиною, яка розраховується за формулою, тоді як плата за ініціювання кредиту, передбачена в оспореному кредитному договорі, визначена конкретною грошовою сумою. При цьому платіж за ініціювання кредиту врегульовано постановою Національного банку України від 18 червня 2003 року № 255, а саме як комісія за ініціювання кредиту, що отримані (сплачені) банком і пов'язані зі створенням або придбанням фінансового інструменту, що обліковується в торговому портфелі з визнанням переоцінки через прибутки/збитки, включають: комісії за оцінку фінансового стану позичальника; комісії за оцінку гарантії, застав; комісії за обговорення умов інструменту; комісії за підготовку, оброблення документів та завершення операції тощо. Оскільки банком провадилися зазначені дії, а саме було проведено оцінку фінансового стану позичальника, його застави, підготовлено документи, банком правомірно було утримано комісію з позичальника за ініціювання кредиту.

Крім того, Верховний Суд зауважив, що незгода позичальника з умовою договору про сплату комісії за ініціювання кредиту на стадії виконання, за відсутності зауважень щодо змісту та умов договору під час його укладення та підписання, не є підставою для визнання умов договору такими, що не підлягають виконанню під час вирішення спору про стягнення заборгованості за цим договором, оскільки суперечать принципам цивільного законодавства.

Суд першої інстанції дійшов правильного висновку про те, що ОСОБА_1 не довела порушення банком установленого законом обов'язку письмово повідомити її до укладення кредитного договору інформацію про умови кредитування та особливості кредитування, а також несправедливість умов договору в частині обов'язку споживача під час укладення договору укласти інший договір з кредитором або третьою особою, визначеною кредитором, плати за дострокове погашення кредиту та плати за ініціювання кредиту, оскільки такі умови договору не суперечили чинному законодавству, не породжували дисбалансу у договірних правовідносинах сторін на шкоду позивачки як споживача послуг. При цьому позивач з цими умовами повністю погодилася, підписавши кредитний договір без застережень, отримала кредитні кошти та частково виконувала умови договору.

Постанова Верховного Суду від 12 квітня 2022 року у справі № 756/6038/20 (провадження №61-19226св21)

5.11. Об'єкти незавершеного будівництва, що були збудовані після укладення договору іпотеки, не можуть бути предметом іпотеки, якщо про це прямо не зазначено у договорі

18 квітня 2022 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом Публічного акціонерного товариства акціонерний банк «Порто-Франко» (далі – ПАТ АБ «Порто-Франко»), правонаступником якого є ОСОБА_1, до ОСОБА_2 про визнання об'єкта незавершеного будівництва предметом іпотеки та встановлення способу виконання рішення суду.

Суд установив, що між ПАТ АБ «Порто-Франко» та ОСОБА_2 укладено кредитний договір. На забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором між сторонами укладено іпотечний договір, за умовами якого в іпотеку була передана земельна ділянка для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка), що належить ОСОБА_2 на праві власності. Згідно з пунктами 4.1.7. та 4.1.8. договору іпотеки іпотекодавець зобов'язаний протягом дії цього договору не провадити будь-які будівельні роботи стосовно предмета іпотеки без попереднього узгодження з іпотекодержателем. Після укладення договорів ОСОБА_2 на переданій в іпотеку земельній ділянці побудувала об'єкт незавершеного будівництва без отримання згоди іпотекодержателя.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив частково, визнавши житловий будинок предметом іпотеки за іпотечним договором,.

Верховний Суд рішення судів попередніх інстанцій скасував, ухвалив нове рішення, яким відмовив у задоволенні позовних вимог, зробивши такі правові висновки.

Тлумачення статей 5 та 6 Закону України «Про іпотеку» (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин та які були чинними на момент розгляду судами першої і апеляційної інстанції цієї справи), свідчить про те, що іпотека як право на чужу річ поширюється на конкретну індивідуально-визначену річ, що визначена в договорі; існують такі окремі об'єкти цивільних прав, як земельна ділянка і об'єкт незавершеного будівництва, який зведений на цій ділянці. Унаслідок цього відбувається окреме регулювання іпотеки земельної ділянки та визначення, за яких випадків об'єкт незавершеного будівництва, який зведений на цій ділянці, буде предметом іпотеки. Частина п'ята та шоста статті 6 Закону України «Про іпотеку» (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин та які були чинними на момент розгляду судами першої і апеляційної інстанції цієї справи), регулювала правовідносини щодо передачі в іпотеку земельної ділянки, на якій вже були розташовані будівлі чи об'єкт незавершеного будівництва на момент укладення договору іпотеки. У такому разі предметом іпотеки були і будівлі (споруди) чи об'єкт незавершеного будівництва передачі. Учасники цивільних відносин за допомогою такого універсального регулятора приватних відносин

як договір могли встановити в договорі іпотеки умови, що іпотека поширюватиметься й на будівлю (споруду) чи об'єкт незавершеного будівництва, що будуть збудовані після укладення договору іпотеки. У випадку відсутності такої вказівки в договорі іпотеки, що іпотека поширюватиметься й на будівлю (споруду) чи об'єкт незавершеного будівництва, що будуть збудовані після укладення договору іпотеки, підстави для поширення іпотеки на такі об'єкти відсутні.

Ураховуючи, що права позивача не порушені, суди дійшли помилкових висновків про наявність підстав для визнання спірного об'єкта незавершеного будівництва предметом іпотеки за іпотечним договором.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 квітня 2022 року у справі № 520/1185/16-ц (провадження № 61-28728сво18) можна ознайомитися за посиланням <https://reestr.court.gov.ua/Review/104308921>

5.12. Договір перевезення вважається розірваним з моменту звернення особи із заявою про відмову від авіаперевезення та повернення грошових коштів за придбані квитки

12 квітня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Компанії British Airways Plc в особі представництва «Брітїш Еїрвейс ПіЕлСї» про стягнення компенсації вартості авіаквитків та відшкодування моральної шкоди.

Суд установив, що ОСОБА_1 уклав з відповідачем договір перевезення через мережу Інтернет і придбав собі та своїй дружині ОСОБА_2 два авіаквитки на здійснення регулярного повітряного перевезення за маршрутом Київ-Лондон-Гонконг-Сідней-Гонконг-Лондон-Київ, вартість яких він оплатив банківською картою через систему VISA. ОСОБА_1 направив на електронну адресу авіакомпанії повідомлення про відмову від квитків, в якому просив повернути сплачені ним кошти за невикористане перевезення на банківський рахунок, відкритий на його ім'я в ПАТ «Альфа Банк». У зв'язку з ненадходженням відповіді він особисто подав до представництва відповідача в Україні заяву про відмову від авіаквитків, однак авіакомпанія не повернула йому грошових коштів.

Суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив частково та стягнув з Компанії British Airways Plc на користь ОСОБА_1 компенсацію за невикористані квитки.

Верховний Суд погодився з рішеннями судів з огляду на таке.

Пасажир має право відмовитися від повітряного перевезення і одержати назад плату за послуги у порядку, встановленому авіаційними правилами України та правилами авіаперевізника (частина п'ятнадцята статті 100 Повітряного Кодексу України).

Згідно з статтею 1 Монреальської конвенції - ця Конвенція застосовується до будь-якого міжнародного перевезення пасажирів, багажу або вантажу, яке

здійснюється повітряним судном за винагороду. Вона застосовується також до перевезень повітряним судном, що здійснюються авіатранспортним підприємством безоплатно.

Статтею 29 Монреальської конвенції визначено, що під час перевезення пасажирів, багажу та вантажу будь-який позов стосовно заподіяної шкоди, незалежно від його підстави, чи то на підставі цієї Конвенції, договору, у зв'язку з правопорушенням або на будь-якій іншій підставі, може бути поданий лише відповідно до умов і меж відповідальності, які передбачені цією Конвенцією, без шкоди для визначення кола осіб, що мають право на позов, та їхніх відповідних прав. При будь-якому такому позові штрафи, штрафні санкції чи будь-які інші виплати, що не стосуються компенсації фактичної шкоди, не підлягають стягненню.

Аналогічне положення міститься у пункті 2 глави 2 розділу XXVII Правил повітряних перевезень пасажирів і багажу, в якому зазначено, що відповідальність перевізника за неналежне перевезення в будь-якому випадку обмежена реальними збитками, доведеними пасажиром.

За змістом зазначених норм авіаперевізник відповідає за неналежне перевезення у межах реальних (фактичних) збитків, доведених пасажиром, але не більше, ніж розмір відшкодування, встановлений нормами Монреальської конвенції.

Згідно з пунктом 5 глави 1 розділу XIX Правил повітряних перевезень пасажирів і багажу повернення коштів здійснюється у день розірвання договору перевезення, а в разі неможливості повернути кошти у день розірвання договору перевезення - в інший строк за домовленістю сторін, але не пізніше ніж протягом семи днів.

Таким чином, моментом розірвання договору перевезення є: пред'явлення квитків до каси за місцем їх оформлення; отримання перевізником інформації від пасажирів щодо бажання повернути кошти за невикористане перевезення, яке оформлене електронним квитком. З правом пасажирів відмовитися від поїздки, повернути і одержати назад повну або часткову вартість квитка кореспондується обов'язок авіаперевізника повернути кошти у день розірвання договору перевезення, а в разі неможливості повернути кошти у день розірвання договору перевезення - в інший строк за домовленістю сторін, але не пізніше ніж протягом семи днів. Отже, саме з моменту отримання перевізником інформації від пасажирів щодо бажання повернути кошти за невикористане перевезення договір перевезення вважається розірваним. Таким чином, позивач реалізував своє право на відмову від авіаперевезення та повернення сплачених за квитки коштів, тому договір перевезення, укладений між сторонами, вважається розірваним.

Суд апеляційної інстанції правильно виходив із того, що Монреальська конвенція хоча і застосовується до будь-якого міжнародного перевезення пасажирів, багажу або вантажу, яке здійснюється повітряним судном за винагороду або безоплатно, однак у цій справі правовідносини щодо міжнародного перевезення пасажирів припинились з моменту звернення позивача із заявою про відмову від авіаперевезення та повернення грошових коштів за придбані квитки, а правовідносини трансформувались у зобов'язальні, відповідно, у відповідача

Компанії British Airways Plc виник обов'язок повернути сплачені кошти. Установивши, що загальними правилами перевезень пасажирів і багажу авіакомпанії British Airways не визначено імперативної норми, яка б передбачала можливість перерахування коштів за квитки виключно на рахунок, з якого було проведено оплату, апеляційний суд правильно виходив із того, що відповідач British Airways Plc мав можливість здійснити повернення коштів за квитки в тій же валюті на рахунок позивача, відкритий у ПАТ «Альфа-Банк», а враховуючи, що позивач просив здійснити повернення коштів саме на рахунок у ПАТ «Альфа-Банк» у зв'язку із припиненням роботи ПАТ «Дельта Банк», відповідач був зобов'язаний здійснити повернення коштів саме на рахунок у ПАТ «Альфа-Банк».

Постанова Верховного Суду від 12 квітня 2022 року у справі № 761/36162/16-ц (провадження №61-9692св21)

6. Спори, що виникають із виконання/невиконання недоговірних зобов'язань

6.1. Активи, що визнаються судом необґрунтованими, стягуються в дохід держави

27 квітня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом Держави Україна в особі Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Офісу Генерального прокурора до ОСОБА_1 про визнання необґрунтованими активів у вигляді грошових коштів та стягнення їх у дохід держави.

Суд установив, що у 2007 році Німецька Євангелічно-лютеранська релігійна громада м. Полтави продала ОСОБА_1 гараж та жомову яму, які пізніше переходили у власність до інших покупців. Між відповідачем та ТОВ «Гарден-Клаб-Товар» було укладено договір оренди нежитлових приміщень, у якому зазначено, що об'єкти оренди належить орендодавцю на праві власності на підставі договору купівлі-продажу від 2007 року. У 2019 році ТОВ «Компанія «Сіквел» (змінено назву ТОВ «Гарден-Клаб-Товар») виплатило ОСОБА_1 грошові кошти шляхом зарахування на його банківський рахунок, на який також було нараховано комісійні доходи від АБ «Укргазбанк» за безготівкове зарахування на рахунок цієї особи зазначених коштів від ТОВ «Компанія "Сіквел"».

Суди також установили, що у 2019 році ОСОБА_1, за результатами виборів по загальнодержавному багатомандатному округу набула повноваження народного депутата України, тобто з цього часу є особою, уповноваженою на виконання функції держави або місцевого самоврядування (пункт 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»). У щорічній декларації ОСОБА_1, як особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за 2019 рік у розділі 11 «Доходи, у тому числі подарунки» вказано відомості про такі доходи: 148 191,00 грн – заробітна плата, отримана за основним місцем роботи, джерело доходу: Управління справами Апарату Верховної Ради України, 1 242 236,00 грн – дохід від надання майна в оренду, джерело доходу: ТОВ «Компанія «Сіквел»,

10 252,00 грн – проценти, джерело доходу: АБ «Укргазбанк», з яких 10 000,00 грн – комісійні доходи за безготівкове зарахування коштів на рахунок від ТОВ «Компанія "Сіквел"».

Задовольняючи позов та стягуючи з відповідача в дохід Державного бюджету України необґрунтований дохід – грошові кошти в розмірі 1 252 236 грн, Вищий антикорупційний суд, з рішенням якого погодилась Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду, виходив із того, що ОСОБА_1, як особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не будучи власником об'єкта оренди та не маючи правомочності щодо володіння, користування та розпорядження ним, уклала із суб'єктом господарювання договір без наміру правомірної передачі нерухомого майна в оренду, а з метою отримання грошових коштів у розмірі 1 242 236 грн, у результаті чого набула у власність необґрунтований актив у зазначеній сумі та дохід від нього у вигляді комісійних доходів у розмірі 10 000 грн. Зазначений комісійний дохід також є необґрунтованим активом, оскільки має похідний характер від необґрунтованого активу.

Верховний Суд погодився з такими висновками судів першої та апеляційної інстанцій та зробив такі правові висновки.

Законом України від 31 жовтня 2019 року № 263-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» запроваджено інститут визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

Згідно із частиною другою статті 290 ЦПК України позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави пред'являється щодо:

– активів, набутих після дня набрання чинності Законом України № 263-IX, якщо різниця між їх вартістю і законними доходами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день набрання чинності зазначеним Законом, але не перевищує межу, встановлену статтею 368-5 КК України;

– активів, набутих після дня набрання чинності Законом України № 263-IX, якщо різниця між їх вартістю і законними доходами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день набрання чинності зазначеним Законом, а кримінальне провадження за статтею 368-5 КК України, предметом злочину в якому були ці активи, закрито на підставі пунктів 3, 4, 5, 8, 10 частини першої статті 284 КПК України і відповідне рішення набуло статусу остаточного;

– доходів, отриманих від активів, зазначених в абзацах 2 та 3 цієї частини.

При цьому згідно із пунктом 3 частини восьмої статті 290 ЦПК України особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, зазначені у пункті 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції».

Відповідно до статті 291 ЦПК України суд визнає необґрунтованими активи, якщо суд на підставі поданих доказів не встановив, що активи або грошові кошти, необхідні для придбання активів, щодо яких поданий позов про визнання їх необґрунтованими, були набуті за рахунок законних доходів. Положення статті 292 ЦПК України встановлюють, що активи, визнані судом відповідно до статті 291 цього Кодексу необґрунтованими, стягуються в дохід держави. Якщо суд визнає необґрунтованими частину активів, у дохід держави стягується частина активів відповідача, яка визнана необґрунтованою, а у разі неможливості виділення такої частини – її вартість.

Стягнення в дохід держави активів, визнаних судом необґрунтованими, або інших активів відповідача, які відповідають вартості необґрунтованих активів, здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження», крім випадків здійснення такого стягнення в порядку, встановленому Законом України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів».

У справі, що переглядалася, актив у вигляді грошових коштів набутий відповідачем у грудні 2019 року після дня набрання чинності Законом України № 263-ІХ (чинний з 28 листопада 2019 року), а вартість набутого активу в п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день набрання чинності зазначеним Законом, але не перевищує межу, встановлену статтею 368-5 КК України на 2019 рік. Установлено також зв'язок набутих активів у вигляді грошових коштів з ОСОБА_1, як з особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та їх необґрунтованість, тобто наявність визначеної частиною другою статті 290 цього Кодексу різниці між вартістю таких активів та законними доходами особи. Отже, на момент укладення договору оренди нерухомого майна та на час отримання орендної плати відповідно до угоди об'єкти оренди (гараж та жомова яма) не перебували у власності ОСОБА_1, тому Вищий антикорупційний суд, з висновками якого погодилася Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду, дійшов обґрунтованого висновку про те, що ОСОБА_1 не мала законних підстав передавати нерухоме майно в оренду та отримувати від цього доходи.

ОСОБА_1, будучи народним депутатом України, тобто особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не маючи права власності на об'єкти оренди та не маючи правомочності щодо володіння, користування та розпорядження ним, уклала із суб'єктом господарювання договір без наміру правомірної передачі нерухомого майна в оренду та з метою отримання грошових коштів, у зв'язку із чим набула у власність необґрунтований актив та дохід від нього у вигляді комісійних доходів.

Постанова Верховного Суду від 27 квітня 2022 року у справі № 991/3401/21 (провадження № 61-18043св21)

7. Спори, що виникають із відшкодування шкоди

7.1. Шкода, заподіяна безпритульними та/або бродячими тваринами, у разі невиявлення їх власника, підлягає відшкодуванню органом місцевого самоврядування, на території територіальної громади якого їх виловлено

10 лютого 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Миколаївської міської ради про відшкодування моральної шкоди.

Суд установив, що на ОСОБА_1 накинувся безпритульний собака та покусав її за ліве стегно. На місце події були викликані працівники поліції та «Швидка допомога», які направили ОСОБА_1 до лікарні, де вона проходила стаціонарне лікування, їй був проведений курс вакцинації від сказу. Згодом підтвердилося, що собака, який травмував позивача, заражений сказом.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, стягнув з Миколаївської міської ради на користь ОСОБА_1 компенсацію моральної шкоди.

Верховний Суд залишив без змін судові рішення з огляду на таке.

Тлумачення статей 11 та 1167 ЦК України дозволяє зробити висновок, що за загальним правилом підставою виникнення зобов'язання про компенсацію моральної шкоди є завдання моральної шкоди іншій особі. Зобов'язання про компенсацію моральної шкоди виникає за таких умов: наявність моральної шкоди; протиправність поведінки особи, яка завдала моральної шкоди; наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою особи яка завдала моральної шкоди та її результатом - моральною шкодою; вина особи, яка завдала моральної шкоди.

Відповідно до частин першої, сьомої, дев'ятої, десятої статті 24 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) собаки, незалежно від породи, належності та призначення, у тому числі й ті, що мають нашійники з номерними знаками і намордники, але знаходяться без власника на вулицях, площах, ринках, у скверах, садах, на бульварах, пляжах, у громадському транспорті, дворах та інших громадських місцях, вважаються безпритульними і підлягають вилову. Виловлені безпритульні домашні тварини протягом семи днів з дня їх вилову обов'язково утримуються на карантинних майданчиках служби або підприємства, що здійснює вилів, і можуть бути повернуті власникам із дозволу ветеринарної установи після пред'явлення реєстраційного посвідчення та оплати вартості витрат на вилів і утримання. Якщо протягом двох місяців з моменту заявлення про затримання безпритульної тварини не буде виявлено її власника або він не заявить про своє право на неї, право власності на цю тварину переходить до особи, у якої вона була на утриманні та в користуванні.

У разі відмови особи від набуття права власності на неї ця тварина переходить у власність територіальної громади, на території якої її було виявлено.

Безпритульні та бродячі тварини підлягають вилову, поміщенню в карантинний майданчик та передачі власнику або у спеціалізований притулок. Шкода, заподіяна ними, у разі не виявлення власника, підлягає відшкодуванню органом місцевого самоврядування, на території якої їх вилучено.

Встановивши, що позивач зазнала нападу безпритульного собаки на вулиці міста Миколаєва, внаслідок чого пережила фізичний біль, сильний стрес та душевні страждання з приводу можливості зараження на сказ, який є смертельною хворобою, а також у зв'язку із необхідністю проходити лікування та робити щеплення, суди дійшли обґрунтованих висновків про те, що позивачу завдана моральна шкода.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 10 лютого 2022 року у справі № 490/5919/19 (провадження № 61-11460св20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103282507>

7.2. У випадках, коли межі відшкодування моральної шкоди визначаються у кратному співвідношенні до мінімального розміру заробітної плати, суд при вирішенні питання має виходити з такого розміру мінімальної заробітної плати, що є чинним на час розгляду справи, при цьому визначений законом розмір відшкодування є тим мінімальним розміром, що гарантований державою, а суд, враховуючи обставини конкретної справи, вправі застосувати й більший розмір відшкодування

16 лютого 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Офісу Генерального прокурора, Державної казначейської служби України про відшкодування моральної та майнової шкоди, заподіяної незаконними діями органу досудового розслідування та прокуратури.

Суд установив, що Генеральна прокуратура України проводила досудове розслідування у кримінальному провадженні за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених частиною четвертою статті 190, частиною п'ятою статті 191 (стосовно підозрюваного ОСОБА_1), частиною другою статті 366 КК України, за місцем роботи ОСОБА_1 проводилися обшуки, які супроводжувалися грубим поведінням з боку слідчих і прокурорів. Під час обшуків вилучено його особисте майно та грошові кошти. Прокурор Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Генеральної прокуратури України закрив кримінальне провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною п'ятою статті 191 КК України, в частині стосовно ОСОБА_1 за відсутністю в його діяннях складу кримінального правопорушення. Однак майно, вилучене у нього, на момент звернення до суду з цим позовом не повернуто.

Суд першої інстанції стягнув з Державного бюджету України через ДКСУ шляхом списання коштів з єдиного казначейського рахунка на користь ОСОБА_1 моральну шкоду, витрати на правову допомогу в кримінальній справі.

Апеляційний суд змінив редакцію резолютивної частини рішення суду першої інстанції, збільшивши розмір відшкодування моральної шкоди.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Шкода, завдана громадянину внаслідок незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян, підлягає відшкодуванню на підставі Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів досудового розслідування, прокуратури і суду» (далі - Закон № 266/94-ВР).

Згідно з пунктом 2 частини першої статті 2 Закон № 266/94-ВР право на відшкодування шкоди виникає у випадку закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення, відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення або невстановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи у суді і вичерпанням можливостей їх отримати.

Верховний Суд зазначав, що відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством чи судом провадиться виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством чи судом.

У випадках, коли межі відшкодування моральної шкоди визначаються у кратному співвідношенні до мінімального розміру заробітної плати, суд при вирішенні питання має виходити з такого розміру мінімальної заробітної плати, що є чинним на час розгляду справи, при цьому визначений законом розмір відшкодування є тим мінімальним розміром, що гарантований державою, а суд, враховуючи обставини конкретної справи, вправі застосувати й більший розмір відшкодування.

З урахуванням засад виваженості, розумності та справедливості суд може збільшити розмір відшкодування, обмеження максимального розміру моральної шкоди Закон № 266/94-ВР не передбачає.

Вирішуючи спір, суди першої та апеляційної інстанцій, встановивши, що ОСОБА_1 незаконно перебував під слідством та судом, дійшли правильних висновків про те, що позивач довів право на відшкодування завданої йому моральної шкоди у зв'язку з постановленням щодо нього постанови про закриття кримінального провадження на підставі пункту 2 частини першої статті 284 КПК України, у зв'язку з відсутністю в діяннях позивача складу кримінального правопорушення.

Змінюючи розмір моральної шкоди, суд апеляційної інстанції обґрунтовано виходив із того, що її розмір слід обраховувати не лише за час перебування ОСОБА_1 під слідством і судом, а слід враховувати і те, що позивачу понад 4,5 року не поверталось тимчасово вилучене, питання про повернення якого мало бути вирішене під час закриття кримінального провадження.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 лютого 2022 року у справі № 686/19887/19 (провадження № 61-14808св21) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103466715>

7.3. Відсутність вини водія забезпеченого транспортного засобу та закриття кримінального провадження щодо нього не звільняє від обов'язку відшкодувати шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки, страховиком особи, яка завдала шкоду

26 квітня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Товариства з додатковою відповідальністю «Страхова компанія «Ю.Ес.Ай» (далі – ТзДВ «СК «Ю.Ес.Ай») про відшкодування шкоди, заподіяної смертю фізичної особи.

Суд установив, що в результаті дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП) помер пасажир цього автомобіля ОСОБА_3 – син позивача. Станом на дату настання ДТП відповідальність водія за спричинену шкоду майну, здоров'ю та/або життю третіх осіб була застрахована у ТзДВ «СК «Ю.Ес.Ай».

Суд першої інстанції позов задовольнив, стягнув із відповідача на користь позивача суму страхового відшкодування, зокрема моральну шкоду, заподіяну смертю фізичної особи, витрати на спорудження надгробного пам'ятника.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, відмовив у позові.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, залишив у силі рішення суду першої інстанції з огляду на таке.

У випадках, коли деліктні відносини поєднуються з відносинами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, боржником у деліктному зобов'язанні в межах суми страхового відшкодування виступає страховик завдавача шкоди. Цей страховик, хоч і не завдав шкоди, але є зобов'язаним суб'єктом перед потерпілим, якому він виплачує страхове відшкодування замість завдавача шкоди у передбаченому Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» порядку.

Відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки, має свої межі, за якими відповідальність виключається. До них належать непереборна сила та умисел потерпілого. Особливість правил відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, полягає в наявності лише трьох підстав для відповідальності, а саме: наявність шкоди; протиправна дія завдавача шкоди; наявність причинного зв'язку між протиправною дією та шкодою. Вина завдавача шкоди не вимагається. Тобто особа, яка завдала шкоди джерелом підвищеної небезпеки, відповідає й за випадкове її завдання (без вини). Відповідальність такої особи поширюється до межі непереборної сили, тому її називають підвищеною. Відсутність вини водія забезпеченого транспортного засобу та закриття кримінального провадження стосовно нього не звільняє від обов'язку відшкодувати шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки.

Ухвалюючи рішення у справі, суд першої інстанції установив відсутність доказів того, що водій, який помер внаслідок ДТП, передбачав, бажав чи свідомо допускав настання ДТП зі смертельним наслідком.

Разом із цим, ураховуючи те, що відсутність вини водія забезпеченого транспортного засобу та закриття кримінального провадження стосовно нього не звільняє від обов'язку відшкодувати шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що ДТП, яка сталася за участю забезпеченого транспортного засобу і внаслідок якої загинув син позивача ОСОБА_3, є страховим випадком, тому в страховика виник обов'язок виплатити страхове відшкодування за шкоду, завдану забезпеченим транспортним засобом, яка пов'язана зі смертю потерпілого, а її розмір було визначено відповідно до положень пункту 27.3 статті 27 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів». Такі висновки суду першої інстанції є правильними, відповідають обставинам справи і ґрунтуються на вимогах закону.

Постанова Верховного Суду від 26 квітня 2022 року у справі № 184/1461/20-ц (провадження № 61-14226св21)

8. Судовий збір

8.1. Вимога про відшкодування моральної шкоди у спорі щодо поновлення трудових прав, визначена у грошовому вимірі, стає майновою вимогою, отже, судовий збір за таку вимогу підлягає стягненню

07 лютого 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до директора магазину «Таврія В», представника Публічного акціонерного товариства «Безлюдівський м'ясокомбінат» (далі - ПАТ «Безлюдівський м'ясокомбінат») про визнання осіб винними у порушенні трудового законодавства, частини другої статті 6 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Суд першої інстанції визнав неподаною та повернув позовну заяву ОСОБА_1 через невиконання вимог ухвали, зокрема, несплати судового збору.

Не погоджуючись із ухвалою суду першої інстанції, ОСОБА_1 подала апеляційну скаргу.

Апеляційний суд визнав неподаною та повернув апеляційну скаргу позивачу.

Верховний Суд залишив без змін ухвалу апеляційного суду з огляду на таке.

У справі, що переглядалася, встановивши, що апеляційна скарга, однією з вимог якої є відшкодування моральної шкоди, визначеної у грошовому вигляді, подана без додержання вимог, передбачених статтю 357 ЦПК України, апеляційний суд дійшов правильного висновку про необхідність сплати судового збору та надав особі, яка подала апеляційну скаргу, строк на усунення недоліків цієї скарги.

Отримавши ухвалу апеляційного суду, ОСОБА_1 не лише не надала доказів на усунення недоліків апеляційної скарги, не надіслала належних доказів,

які б свідчили про те, що її майновий стан перешкоджає сплаті судового збору, а й висловила повну незгоду з процесуальними діями апеляційного суду та надіслала заяву, в якій просила залишити апеляційну скаргу без розгляду.

Доводи касаційної скарги про те, що позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди є похідними вимогами від вимог про поновлення на роботі, тому за їх подання не сплачується судовий збір, ґрунтуються на неправильному тлумаченні цивільного процесуального законодавства.

Моральна шкода є втратою немайнового характеру, однак відшкодування моральної шкоди може відбуватися в майновій (грішми, іншим майном) або немайновій формах (публікація спростування недостовірної інформації, публікація рішення суду у засобах масової інформації, інші форми відновлення морального стану особи).

Отже, за змістом частини третьої статті 23 ЦК України позовна вимога про відшкодування моральної шкоди стає майною вимогою, якщо вона визначена у грошовому або іншому майновому вимірі, правовим наслідком відшкодування якої є грошове або інше майнове стягнення на користь позивача (стягнення грошових коштів, витребування майна, визнання права на майно тощо).

Таким чином, вимога про відшкодування моральної шкоди у спорі щодо поновлення трудових прав, визначена у грошовому вимірі, стає майною вимогою, отже, судовий збір за таку вимогу підлягає стягненню як за вимогу майнового характеру.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 07 лютого 2022 року у справі № 523/4124/21 (провадження № 61-15068св21) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103132633>

9. Питання процесуального права

9.1. За наявності вимоги немайнового характеру апеляційна скарга не може розглядатися в письмовому провадженні

19 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про захист честі, гідності, ділової репутації, відшкодування моральної шкоди.

Суд установив, що на сайті <https://gvozdi.zp.ua> була розміщена інтернет-публікація та відео інтерв'ю з ОСОБА_5, в якому повідомлялося, що ОСОБА_1 є прихильником дружби з Росією.

Суд першої інстанції задовольнив позов частково, визнав недостовірною та такою, що порушує особисті немайнові права ОСОБА_1, розповсюджену інформацію щодо позивача; зобов'язав ОСОБА_2 спростувати цю інформацію шляхом опублікування у мережі Інтернет на вебсайті <https://gvozdi.zp.ua> резолютивної частини рішення суду в справі під заголовком «Спростування». Також суд зобов'язав ОСОБА_2

вилучити з відео, розміщеного на вебсторінці, інформацію щодо позивача та стягнув з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 моральну шкоду.

Апеляційний суд розглянув у порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи й частково задовольнив апеляційну скаргу ОСОБА_2 на рішення суду першої інстанції.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, справу передав на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, зробивши такі правові висновки.

Згідно з пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.

Стаття 43 ЦПК України визначає, що особи, які беруть участь у справі, мають право, зокрема, брати участь у судових засіданнях, подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб.

Ухвалою апеляційного суду справу було призначено до розгляду в суді апеляційної інстанції в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи та без проведення судового засідання. Але апеляційний суд не звернув уваги на таке.

Положення частини першої статті 369 ЦПК України щодо письмового провадження за наявними у справі матеріалами можуть бути застосовані судами апеляційної інстанції лише в разі, якщо позивач заявив виключно вимоги майнового характеру й розмір ціни позову є меншим від ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім тих, які не підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження. Якщо ж у справі наявні вимоги немайнового характеру, то розгляд такої справи в суді апеляційної інстанції здійснюється в судовому засіданні з повідомленням учасників справи.

У справі, що переглядалася, позивач, крім вимоги про відшкодування моральної шкоди (майнова вимога), пред'явив вимоги немайнового характеру, а саме про захист честі, гідності та ділової репутації і спростування недостовірної інформації.

За таких обставин апеляційний суд дійшов помилкового висновку про можливість апеляційного розгляду цієї справи у спрощеному позовному провадженні без проведення судового засідання та повідомлення учасників справи (письмовому провадженні). Зазначене позбавило сторони розумної можливості представляти свої інтереси як учасників справи в умовах, передбачених процесуальним законодавством, зокрема в умовах відкритого та публічного судового розгляду. Це перешкодило сторонам належним чином користуватися передбаченими статтею 43 ЦПК України процесуальними правами.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 січня 2022 року у справі № 331/3298/20 (провадження № 61-16503св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102765607>

9.2. Належним відповідачем у справі за позовом особи, яка видала довіреність, про визнання недійсною цієї довіреності є повірений (особа, якій видано довіреність)

12 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання недійсним правочину. Свої вимоги обґрунтовував тим, що приватний нотаріус Дніпропетровського міського нотаріального округу посвідчив довіреність, за якою померла ОСОБА_4 уповноважила ОСОБА_2 представляти її інтереси, а саме подарувати ОСОБА_3 належні їй нежитлові приміщення. Висновком Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз встановлено, що підпис від імені ОСОБА_4 у довіреності виконано не ОСОБА_4.

Суд першої інстанції позов задовольнив, мотивуючи це тим, що непідписання стороною правочину, який вчиняється у письмовій формі, свідчить про відсутність волевиявлення на вчинення цього правочину та є підставою для визнання його недійсним згідно з частиною третьою статті 203 та частиною першою статті 215 ЦК України.

ОСОБА_3 як особа, яка не брала участі у справі, подав апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції. В апеляційній скарзі зазначав, що майно, право на дарування якого передбачено довіреністю, належить ОСОБА_3, оскаржена довіреність стосується безпосередньо ОСОБА_3, однак він не був залучений до участі у справі.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції скасував та ухвалив нове рішення про відмову у задоволенні позову.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, передав справу на новий апеляційний розгляд з огляду на таке.

Відповідно до частини першої статті 17 ЦПК України учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.

Учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково (частина перша статті 352 ЦК України).

Суд апеляційної інстанції закриває апеляційне провадження, якщо після відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою, поданою особою з підстав вирішення судом питання про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, встановлено, що судовим рішенням питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки такої особи не вирішувалося (пункт 3 частини першої статті 362 ЦПК України).

Аналіз зазначених норм дозволяє дійти висновку про те, що ця норма визначає коло осіб, які наділені процесуальним правом на апеляційне оскарження судового рішення і які поділяються на дві групи – учасники справи, а також особи, які участі

у справі не брали, але судові рішення стосується їх прав, інтересів та (або) обов'язків. У разі подання апеляційної скарги особи, яка не брала участі у справі, і апеляційним судом встановлено, що судовим рішенням питання про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки такої особи не вирішувалося, апеляційне провадження підлягає закриттю, а рішення суду першої інстанції не має переглядатися по суті.

У справі, що переглядалася, апеляційний суд не врахував, що рішенням суду, яким визнано недійсною довіреність, посвідчену приватним нотаріусом, не вирішувалось питання про права та обов'язки ОСОБА_3, у зв'язку з чим апеляційне провадження за його апеляційною скаргою необхідно було закрити на підставі пункту 3 частини першої статті 362 ЦПК України.

Отже, за позовом особи, яка видала довіреність, про визнання недійсною цієї довіреності належним відповідачем є повірений (особа, якій видано довіреність).

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 січня 2022 року у справі № 201/2760/20 (провадження № 61-6163св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102570643>

9.3. У разі надходження заяви (клопотання) про «доповнення» або «уточнення» позовних вимог позивачем суд, виходячи з її змісту, а також змісту раніше поданої позовної заяви та конкретних обставин справи, повинен розцінювати її або як подання іншого (ще одного) позову, чи збільшення або зменшення розміру позовних вимог, чи об'єднання позовних вимог, чи зміну предмета або підстав позову

12 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи: Служба у справах дітей Печерської районної в місті Києві державної адміністрації, Служба у справах дітей Краматорської міської ради, про визначення місця проживання дитини та за зустрічним позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1, третя особа – орган опіки та піклування виконавчого комітету Краматорської міської ради, про визначення місця проживання дитини.

Суд першої інстанції відкрив провадження за зазначеним позовом.

ОСОБА_2 звернулась до суду із зустрічною позовною заявою до ОСОБА_1, третя особа – орган опіки та піклування виконавчого комітету міської ради, про визначення місця проживання дитини. Пізніше вона подала до суду уточнений зустрічний позов.

Суд першої інстанції залишив без розгляду уточнений зустрічний позов ОСОБА_2.

Апеляційний суд ухвалу суду першої інстанції в частині залишення без розгляду уточненого зустрічного позову ОСОБА_2 скасував і направив справу до суду першої інстанції для продовження розгляду.

Верховний Суд залишив без змін постанову апеляційного суду з огляду на таке.

Відповідно до пункту 2 частини другої статті 49 ЦПК України позивач вправі збільшити або зменшити розмір позовних вимог до закінчення підготовчого

засідання або до початку першого судового засідання, якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження.

Згідно із частиною третьою статті 49 ЦПК України до закінчення підготовчого засідання позивач має право змінити предмет або підстави позову шляхом подання письмової заяви.

Зміна предмета позову означає зміну вимоги, з якою позивач звернувся до відповідача, а зміна підстав позову – це зміна обставин, на яких ґрунтується вимога позивача. Одночасна зміна і предмета, і підстав позову не допускається.

На відміну від викладеного правові підстави позову – це зазначена в позовній заяві нормативно-правова кваліфікація обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги.

Водночас не вважаються зміною підстав позову доповнення його новими обставинами при збереженні у ньому первісних обставин та зміна посилання на норми матеріального чи процесуального права.

Незгода суду з наведеним у позовній заяві правовим обґрунтуванням щодо спірних правовідносин не є підставою для відмови у позові.

Отже, процесуальне законодавство не передбачає право позивача на подання заяв (клопотань) про «доповнення» або «уточнення» позовних вимог. Тому в разі надходження до суду однієї із зазначених заяв (клопотань) останній, виходячи з її змісту, а також змісту раніше поданої позовної заяви та конкретних обставин справи, повинен розцінювати її як: подання іншого (ще одного) позову, чи збільшення або зменшення розміру позовних вимог, чи об'єднання позовних вимог, чи зміну предмета або підстав позову.

При цьому при поданні таких заяв (клопотань) позивач має дотримуватися правил вчинення відповідної процесуальної дії, недодержання яких тягне за собою процесуальні наслідки, передбачені ЦПК України.

Суд апеляційної інстанції встановив, що предмет зустрічного позову не змінений, збільшення зустрічних позовних вимог не відбулось, оскільки як у первісно поданому зустрічному позові, так і в уточненому зустрічному позові відповідач просила суд відмовити у задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 до ОСОБА_2, визначити місце проживання дитини ОСОБА_3 разом із матір'ю ОСОБА_2.

Верховний Суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції про те, що відповідач ОСОБА_2 фактично змінила підстави та обґрунтування зустрічного позову, що передбачено приписами статті 49 ЦПК України. Враховуючи, що ОСОБА_2 до закінчення підготовчого засідання подала письмову заяву, якою, незважаючи на назву такої заяви, фактично лише змінила підстави позову, суд першої інстанції не вправі був залишати таку заяву без розгляду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 січня 2022 року у справі № 234/11607/20 (провадження № 61-15126св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102562288>

9.4. Звернення особи із заявою про перегляд рішення суду за нововиявленими обставинами не є поважною причиною для поновлення строку на апеляційне оскарження цього судового рішення

20 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Фронтівської сільської ради Оратівського району Вінницької області, ОСОБА_2 про визнання права власності на земельну ділянку в порядку спадкування за законом. Свої вимоги позивач мотивувала тим, що ОСОБА_3 після своєї смерті залишила заповіт, згідно з яким все своє майно заповіла ОСОБА_2, яка відмовилася від прийняття спадщини на вказану земельну ділянку за заповітом. Позивач є особою, яка згідно із статтею 1241 ЦК України має право на обов'язкову частку у спадщині та на підставі статті 1261 ЦК України є спадкоємцем за законом першої черги, тому просила задовольнити позовні вимоги в повному обсязі.

Суд першої інстанції позов задовольнив.

Апеляційний суд відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_2 на рішення суду першої інстанції.

Верховний Суд залишив без змін ухвалу апеляційного суду з огляду на таке.

Норми частини першої статті 127 ЦПК України визначають, що суд за заявою учасника справи поновлює пропущений процесуальний строк, встановлений законом, якщо визнає причини його пропуску поважними, крім випадків, коли цим Кодексом встановлено неможливість такого поновлення.

Відповідно до частини третьої статті 357 ЦПК України апеляційна скарга залишається без руху також у випадку, якщо вона подана після закінчення строків, установлених статтею 354 цього Кодексу, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або якщо підстави, вказані нею у заяві, визнані неповажними. При цьому протягом десяти днів з дня вручення ухвали особа має право звернутися до суду апеляційної інстанції з заявою про поновлення строку або вказати інші підстави для поновлення строку.

Згідно з пунктом 4 частини першої статті 358 ЦПК України суд апеляційної інстанції відмовляє у відкритті апеляційного провадження у справі, якщо скаржником у строк, визначений судом, не подано заяву про поновлення строку на апеляційне оскарження або наведені підстави для поновлення строку на апеляційне оскарження визнані судом неповажними.

У справі, що переглядалася, місцевий суд прийняв рішення 20 жовтня 2016 року. Про зазначене судове рішення ОСОБА_2 дізналася 13 жовтня 2020 року під час ознайомлення із матеріалами справи, а 12 листопада 2020 року звернулася до місцевого суду із заявою про перегляд за нововиявленими обставинами рішення цього суду від 20 жовтня 2016 року. І лише у серпні 2021 року ОСОБА_2 подала апеляційну скаргу разом із заявою про поновлення строку на апеляційне оскарження.

Верховний Суд погодився з висновком апеляційного суду про те, що наведені ОСОБА_2 причини пропуску строку на апеляційне оскарження не є поважними, оскільки остання протягом 10 місяців з часу ознайомлення із матеріалами справи

(13 жовтня 2020 року) не вживала жодних дій, спрямованих на оскарження рішення суду першої інстанції від 20 жовтня 2016 року. Звернення із заявою про перегляд зазначеного судового рішення за нововиявленими обставинами не є поважною причиною для поновлення строку на апеляційне оскарження оскаржуваного судового рішення.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 20 січня 2022 року у справі № 141/1072/16 (провадження № 61-16412св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102704885>

9.5. Сам лише факт отримання копії судового рішення та подання апеляційної скарги після спливу майже 9 років особою, не залученою до участі у справі, за відсутності інших підстав пропуску строку на апеляційне оскарження, зважаючи на дату ухвалення оскарженого рішення, не може вважатися беззаперечною підставою для поновлення процесуального строку, передбаченого на апеляційне оскарження

19 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання договору купівлі-продажу дійсним та визнання права власності на нерухоме майно. Свої вимоги ОСОБА_1 мотивував тим, що на підставі договору купівлі-продажу він та відповідач набули право власності, кожен по 1/2 частині, на тарний склад (літера «Б»), забійний цех (літера «В»), склад живсировини (літера «Г»), овочесховище (літера «К»). В акті приймання-передачі нерухомого майна, крім зазначеного майна, увійшли 6 тарних навісів, сторожова будка та артезіанська свердловина з насосною, які не були предметом цього договору. Пізніше між сторонами був укладений договір купівлі-продажу 1/2 частини 6 навісів і артезіанської свердловини з насосною, але нотаріально не посвідчений.

Суд першої інстанції позов ОСОБА_1 задовольнив.

Апеляційний суд рішення суду першої інстанції скасував і ухвалив нове рішення про відмову в позові.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, передав справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції зі стадії відкриття апеляційного провадження з огляду на таке.

Норми ЦПК України не містять вичерпного переліку підстав, які вважаються поважними для вирішення питання про поновлення пропущеного процесуального строку. Такі причини визначаються в кожному конкретному випадку з огляду на обставини справи.

Відповідно до вимог частин третьої, четвертої статті 357 ЦПК України апеляційна скарга залишається без руху також у випадку, якщо вона подана після закінчення строків, встановлених статтею 354 цього Кодексу, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку, або якщо підстави, вказані нею у заяві, визнані неповажними. При цьому протягом тридцяти днів з моменту

отримання ухвали особа має право звернутися до апеляційного суду з заявою про поновлення строків або вказати інші підстави для поновлення строку.

Якщо заяву не буде подано особою в зазначений строк або вказані нею підстави для поновлення строку апеляційного оскарження будуть визнані неповажними, суд відмовляє у відкритті апеляційного провадження у порядку, встановленому статтею 358 цього Кодексу.

У справі, що переглядалася, апеляційний суд у червні 2020 року поновив ОСОБА_3, дружині ОСОБА_2, строк на апеляційне оскарження рішення місцевого суду від 28 листопада 2011 року.

Вирішуючи питання про поновлення строку на апеляційне оскарження судового рішення суду першої інстанції та відкриття апеляційного провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_3, апеляційний суд повинен був перевірити доводи щодо поважності причин пропуску процесуального строку, оскільки вони мають суттєве значення для вирішення питання про поновлення цього строку.

Так, звертаючись до суду з апеляційною скаргою на зазначене судове рішення, ОСОБА_3 подала заяву про поновлення строку на апеляційне оскарження, у якій зазначала, що не була учасником справи, а про оскаржуване судове рішення дізналася у травні 2020 року після звернення до нотаріуса з метою отримання свідоцтва про право на спадщину за законом після смерті ОСОБА_2.

Отже, сам лише факт отримання копії судового рішення та подання апеляційної скарги після спливу майже 9 років особою, не залученою до участі у справі, за відсутності інших підстав пропуску строку на апеляційне оскарження, зважаючи на дату ухвалення оскарженого рішення (2011 рік), не може вважатися беззаперечною підставою для поновлення процесуального строку, передбаченого на апеляційне оскарження. Апеляційний суд лише врахував твердження ОСОБА_3 про отримання нею судового рішення у травні 2020 року, проте не перевірив її доводи щодо поважності причин пропуску строку на апеляційне оскарження, зокрема не надав оцінки документам про надання нею згоди ОСОБА_2 на розпорядження спірним майном.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 січня 2022 року у справі № 2-1478/11 (провадження № 61-11645св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102570643>

9.6. Ознайомлення адвоката з матеріалами справи у Верховному Суді, його зустріч із клієнтом, погодження заперечень на касаційну скаргу мають організаційний характер та за своєю природою не можуть бути віднесені до правової допомоги як окрема послуга, тому такі витрати не підлягають відшкодуванню

17 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання батьківства. Свої вимоги позивач мотивувала тим, що у свідоцтві про народження її дочки ОСОБА_6 у графі мати

зазначено ОСОБА_1, а у графі батько зазначено ОСОБА_8 (який не є її біологічним батьком). На момент народження дитини сторони не перебували у зареєстрованому шлюбі, спільної заяви батьків чи заяви батька до органів РАЦС при реєстрації народження дитини не подавали, тому запис про батька дитини був проведений згідно з частиною першою статті 135 СК України. ОСОБА_8 помер. Позивач зазначала, що біологічним батьком її дочки є відповідач у справі – ОСОБА_2.

Суд першої інстанції позов задовольнив.

Суд апеляційної інстанції задовольнив апеляційну скаргу ОСОБА_3 (особи, яка не брала участі у справі), рішення суду першої інстанції скасував, ухвалив нове рішення про відмову в позові.

Постановою Верховного Суду постанову апеляційного суду залишено без змін.

Представник ОСОБА_3 подав до Верховного Суду заяву про ухвалення додаткового судового рішення у справі, в якій просив стягнути із ОСОБА_1 на користь ОСОБА_3 витрати на правничу допомогу.

Верховний Суд задовольнив частково заяву представника ОСОБА_3 та стягнув із ОСОБА_1 на користь заявника судові витрати на професійну правничу допомогу, понесені в суді касаційної інстанції з огляду на таке.

За змістом статті 15 ЦПК України учасники справи мають право користуватися правничою допомогою. Представництво у суді як вид правничої допомоги здійснюється виключно адвокатом (професійна правнича допомога), крім випадків, встановлених законом.

Для визначення розміру витрат на правничу допомогу з метою розподілу судових витрат учасник справи подає детальний опис робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги.

Розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із: 1) складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг); 2) часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг); 3) обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт; 4) ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи.

Отже, витрати на надану професійну правничу допомогу у разі підтвердження обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості підлягають розподілу за результатами розгляду справи незалежно від того, чи їх уже фактично сплачено стороною/третьою особою чи тільки має бути сплачено (пункт 1 частини другої статті 137 та частина восьма статті 141 ЦПК України).

ОСОБА_3 на підтвердження витрат на професійну правничу допомогу, понесених у суді касаційної інстанції, надала: копію договору про надання правничої допомоги; копію додаткової угоди до нього; копію звіту про витрачений час на надання правничої допомоги; копію акта приймання-передачі наданої правничої допомоги тощо. Враховуючи надані стороною ОСОБА_3 докази та прийняте судом касаційної інстанції рішення, Верховний Суд погодився, що існують підстави для

розподілу між сторонами витрат на професійну правничу допомогу, понесених ОСОБА_3 у суді касаційної інстанції.

Водночас зустріч із клієнтом та погодження заперечень на касаційну скаргу мають організаційний характер, є складовими підготовки відзиву на касаційну скаргу та за своєю суттю не можуть бути віднесені до правової допомоги як окрема послуга, немає підтвердження, що клієнту разом із тим здійснювалося надання консультацій правового характеру, а тому такі витрати не підлягають компенсації. Ознайомлення з матеріалами справи у Верховному Суді не було необхідною процесуальною дією для апелянта, оскільки вона (через уповноваженого представника) брала участь у розгляді справи в суді апеляційної інстанції, касаційна скарга з додатками надсилалась судом касаційної інстанції на її адресу, тому такі витрати не відповідають критерію їх необхідності та не підлягають відшкодуванню.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 січня 2022 року у справі № 756/8241/20 (провадження № 61-9789св21) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/102562311>

9.7. Сам факт запровадження карантину не свідчить про безумовне поновлення пропущеного процесуального строку без наведення заявником інших негативних обставин, що були зумовлені карантинними обмеженнями та перешкождали стороні вчинити процесуальні дії

19 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за заявою Гавронщинської сільської ради Макарівського району Київської області про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальної громади Гавронщинської сільської ради.

Рішенням суду першої інстанції встановлено факт, що нерухоме майно – житловий будинок є безхазяйним та передано його в комунальну власність територіальної громади с. Гавронщина Гавронщинської сільської ради Макарівського району Київської області.

Не погодившись із зазначеним рішенням суду, особа, яка не брала участі у справі, ОСОБА_1 подала апеляційну скаргу.

Апеляційний суд відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_1 на рішення суду першої інстанції. Суд, зокрема, зазначав, що посилання на неможливість своєчасного подання апеляційної скарги через впроваджені карантинні обмеження не є неповажними, оскільки заявник не навів доводів та не надав доказів наявності істотних перешкод чи труднощів, зумовлених карантинном, які унеможливили вчасне вчинення процесуальної дії щодо подання апеляційної скарги.

Верховний Суд залишив без змін ухвалу апеляційного суду з огляду на таке.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 з 12 березня 2020 року на всій території України запроваджено карантин.

Згідно із Законом України від 30 березня 2020 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» (далі – Закон № 540-IX) розділ XII «Прикінцеві положення» ЦПК України доповнено пунктом 3 такого змісту: «Під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), строки, визначені статтями 49, 83, 84, 170, 178, 179, 180, 181, 185, 210, 222, 253, 275, 284, 325, 354, 357, 360, 371, 390, 393, 395, 398, 407, 424 цього Кодексу, а також інші процесуальні строки щодо зміни предмета або підстави позову, збільшення або зменшення розміру позовних вимог, подання доказів, витребування доказів, забезпечення доказів, а також строки звернення до суду, подання відзиву та відповіді на відзив, заперечення, пояснень третьої особи щодо позову або відзиву, залишення позовної заяви без руху, подання заяви про перегляд заочного рішення, повернення позовної заяви, пред'явлення зустрічного позову, заяви про скасування судового наказу, розгляду справи, апеляційного оскарження, розгляду апеляційної скарги, касаційного оскарження, розгляду касаційної скарги, подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами продовжуються на строк дії такого карантину». Отже, визначений процесуальним Кодексом строк продовжено на підставі Закону.

Відповідно до Закону України від 18 червня 2020 року № 731-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» (далі – Закон від 18 червня 2020 року № 731-IX) пункт 3 розділу XII «Прикінцеві положення» ЦПК України викладено у такій редакції: «Під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), суд за заявою учасників справи та осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, інтереси та (або) обов'язки (у разі наявності у них права на вчинення відповідних процесуальних дій, передбачених цим Кодексом), поновлює процесуальні строки, встановлені нормами цього Кодексу, якщо визнає причини їх пропуску поважними і такими, що зумовлені обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантинном. Суд може поновити відповідний строк як до, так і після його закінчення. Суд за заявою особи продовжує процесуальний строк, встановлений судом, якщо неможливість вчинення відповідної процесуальної дії у визначений строк зумовлена обмеженнями, впровадженими у зв'язку з карантинном».

Відповідно до пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» зазначеного Закону процесуальні строки, які були продовжені відповідно до пункту 3 розділу XII «Прикінцеві положення» ЦПК України в редакції Закону № 540-IX, закінчуються через 20 днів після набрання чинності цим Законом. Закон від 18 червня 2020 року № 731-IX набрав чинності 17 липня 2020 року.

Суд може поновити процесуальний строк як до запровадження, так і після закінчення карантину, якщо визнає причини такого пропуску поважними і такими, що зумовлені запровадженими обмеженнями.

Тобто сам факт запровадження карантину не свідчить про безумовне поновлення пропущеного процесуального строку без наведення заявником негативних обставин, які зумовлені карантинними обмеженнями і були перешкодою у вчиненні стороною процесуальних дій.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 січня 2022 року у справі № 370/522/16-ц (провадження № 61-12678св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102562574>

9.8. Вимоги про визнання незаконними та скасування рішень органу місцевого самоврядування щодо земельної ділянки та договору оренди цієї земельної ділянки можуть бути заявлені особою, права якої порушено, за умови доведеності факту порушення прав цієї особи

19 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_2 до Сумської міської ради, ОСОБА_3, ОСОБА_4, треті особи: ТОВ «Зем-Центр», ПП «Мегаполіс», Управління Держгеокадастру у Сумському районі Сумської області, Департамент забезпечення ресурсних платежів Сумської міської ради, про визнання недійсним і скасування рішення міської ради «Про передачу у власність, оренду земельних ділянок громадянам» у частині передачі ОСОБА_4 та ОСОБА_3 земельних ділянок у власність та в оренду.

Звертаючись до суду з позовом, ОСОБА_2 зазначав, що йому, ОСОБА_1, ОСОБА_4 та ОСОБА_5 на праві спільної часткової власності належить S частини житлового будинку з надвірними будівлями та спорудами. ОСОБА_2 вирішив скористатися своїм правом на приватизацію земельної ділянки, яка знаходиться під його часткою майна, у зв'язку з чим ПП «Мегаполіс» виготовило технічну документацію із землеустрою щодо встановлення меж земельної ділянки в натурі. При зверненні позивача з заявою про приватизацію земельної ділянки за адресою місця реєстрації нерухомого майна йому відмовлено у приватизації земельної ділянки з підстав невідповідності поданих документів вимогам законодавства. Відповідно до договору купівлі-продажу ОСОБА_3, ОСОБА_4 придбали у власність квартиру, після чого розробили технічну документацію із землеустрою щодо складання документів, що посвідчують право спільної часткової власності та право оренди за земельну ділянку під цим будинком. Вказував, що технічна документація, яка була виконана ТОВ «Зем-Центр» на замовлення ОСОБА_3, була виготовлена з порушенням вимог чинного законодавства, у зв'язку з чим він та інші співвласники житлового будинку фактично позбавлені права на приватизацію земельної ділянки. Ухвалою суду залучено до участі у справі ОСОБА_1 як правонаступника позивача, який помер.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, позов задовольнив.

Верховний Суд скасував судові рішення, відмовив у позові з огляду на таке.

Вимога про визнання рішення органів місцевого самоврядування незаконним може розглядатися як спосіб захисту порушеного цивільного права за статтею 16 ЦК України та пред'являтися до суду для розгляду в порядку цивільного або господарського судочинства, якщо фактично підґрунтям і метою пред'явлення такої позовної вимоги є оспорювання цивільного речового права особи, що виникло в результаті та після реалізації рішення суб'єкта владних повноважень.

Норми процесуального права визначають об'єктом захисту порушене, невизнане або оспорюване право чи цивільний інтерес. Порушення права пов'язане з позбавленням його володільця можливості здійснити (реалізувати) своє право повністю або частково. При оспорюванні або невизнанні права виникає невизначеність у праві, викликана поведінкою іншої особи.

Таким чином, порушення, невизнання або оспорювання суб'єктивного права є підставою для звернення особи до суду за захистом цього права із застосуванням відповідного способу захисту.

Особа, якій належить порушене право, може скористатися не будь-яким, визначеним на свій розсуд, а певним способом захисту такого свого права, який прямо визначається законом, що регламентує конкретні цивільні правовідносини, або договором.

Реалізації права на позов передуює порушення, невизнання чи оспорення права.

Вимоги про визнання незаконними та скасування рішень органу місцевого самоврядування щодо земельної ділянки та договору оренди цієї земельної ділянки можуть бути заявлені особою, права якої порушено, за умови доведеності факту порушення прав цієї особи.

Скасовуючи рішення міської ради, суди першої та апеляційної інстанцій виходили з того, що цим рішенням порушуються права позивача на приватизацію земельної ділянки для обслуговування належної йому частини жилого будинку, господарських будівель і споруд, оскільки експертним висновком встановлено накладення меж земельних ділянок сторін.

Верховний Суд дійшов висновку про відсутність у позивача порушеного права оскаржуваним рішенням міської ради, оскільки позивач не надав жодних доказів про те, яким саме чином цим рішенням порушено його право з урахуванням того, що позивач не є ані власником, ані користувачем спірної земельної ділянки, а обов'язок доказування цього лежить на позивачеві.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 січня 2022 року у справі № 592/10260/16 (провадження № 61-12358св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102747833>

9.9. Стягувач вправі звернутись до суду зі скаргою щодо розміру заборгованості зі сплати аліментів у порядку виконання судового рішення. Проте наявність такого права не позбавляє його можливості подати до суду позов про стягнення заборгованості зі сплати аліментів у порядку позовного провадження

26 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Славутський міськрайонний відділ державної виконавчої служби Центрально-Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Хмельницький), про стягнення заборгованості за аліментами.

Суд установив, що відкрито виконавче провадження з виконання рішення суду про стягнення з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 на утримання повнолітньої доньки аліментів. За виконавчим листом відповідач сплатив аліменти лише із заробітної плати, а не із його загального доходу за 2018 рік.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову за необґрунтованістю.

Апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції в мотивувальній частині, вважаючи, що між сторонами виконавчого провадження (стягувач і боржник) спір щодо розміру заборгованості відсутній, оскільки така заборгованість державним виконавцем не визначалася. Стягувач не погодився з діями (бездіяльністю) державного виконавця щодо невключення до переліку видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів, і така категорія справ повинна розглядатися в порядку, передбаченому розділом VII ЦПК України «Судовий контроль за виконанням судових рішень».

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, передав справу на новий апеляційний розгляд з огляду на таке.

Порядок стягнення аліментів визначається законом. Визначення суми заборгованості зі сплати аліментів, присуджених як частки від заробітку (доходу), визначається виконавцем у порядку, встановленому Сімейним кодексом України.

У статті 195 СК України встановлено порядок визначення заборгованості за аліментами, присудженими у частці від заробітку (доходу). Згідно з частиною третьою статті 195 СК України розмір заборгованості за аліментами обчислюється державним виконавцем, приватним виконавцем, а в разі виникнення спору – судом. Спори щодо розміру заборгованості із сплати аліментів вирішуються судом за заявою заінтересованої особи у порядку, встановленому законом. Залежно від предмета та суті вимог така заява може розглядатися у порядку, передбаченому розділом VII ЦПК України, або у позовному провадженні.

Таким чином, позивач ОСОБА_1 як стягувач вправі звернутись до суду зі скаргою щодо розміру заборгованості зі сплати аліментів у порядку виконання судового рішення. Проте наявність такого права не позбавляє її можливості подати до суду позов до відповідача про стягнення заборгованості зі сплати аліментів у порядку позовного провадження.

У справі, що переглядалася, ОСОБА_1 подала до суду позов до ОСОБА_2 про стягнення заборгованості зі сплати аліментів. Зі скаргою в порядку оскарження

рішень, дій або бездіяльності державного виконавця щодо визначення державним виконавцем розміру заборгованості зі сплати аліментів позивач не зверталась.

За таких обставин суд апеляційної інстанції дійшов помилкового висновку про обрання позивачем неналежного способу захисту, а саме звернення до суду з позовом, а не подання скарги у порядку, передбаченому розділом VII ЦПК України «Судовий контроль за виконанням судових рішень», що, на переконання апеляційного суду, є підставою для відмови у задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 26 січня 2022 року у справі № 682/1277/20 (провадження № 61-1886св2) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103132149>

9.10. Спір про визнання незаконними дій садового товариства щодо відключення від енергопостачання садової ділянки члена такого товариства та зобов'язання відновити постачання електричної енергії споживачу розглядається у порядку цивільного судочинства

19 січня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Садового товариства «Славутич» (далі – СТ «Славутич», товариство) про визнання дії товариства щодо відключення від енергопостачання садової ділянки та зобов'язання поновити електропостачання на садовій ділянці.

Суд установив, що ОСОБА_1 є членом СТ «Славутич», має у користуванні садову ділянку, сплачує членські внески. Комісія товариства склала акт перевірки лічильника електроенергії на садовій ділянці, яка належить ОСОБА_1; виявлено порушення, у зв'язку з чим його садову ділянку відключено від електропостачання.

Суд першої інстанції визнав незаконними дії СТ «Славутич» щодо відключення від енергопостачання садової ділянки, яка знаходиться у користуванні ОСОБА_1, та зобов'язав товариство поновити електропостачання на цій садовій ділянці.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та закриття провадження у справі, роз'яснивши ОСОБА_1 його право звернутися до відповідного суду господарської юрисдикції.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, справу направив до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду з огляду на таке.

Критеріями відмежування справ цивільної юрисдикції від інших є, по-перше, наявність спору щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів у будь-яких правовідносинах, крім випадків, коли такий спір вирішується за правилами іншого судочинства, по-друге, спеціальний суб'єктний склад цього спору, в якому однією зі сторін є, як правило, фізична особа. Отже, у порядку цивільного судочинства за загальним правилом можна розглядати будь-які справи, в яких хоча б одна зі сторін є фізичною особою, якщо їх вирішення не віднесено до інших видів судочинства.

Справи, що належать до юрисдикції господарських судів, визначено статтею 20 ГПК України.

Згідно зі статтею 167 ГК України корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) цієї організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Під корпоративними відносинами маються на увазі відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав. Участь у товаристві майном і узгодження між учасниками спільного управління ним наділяє учасника корпоративними правами, а тому відносини щодо цих прав мають характер корпоративних правовідносин (частини перша, третя статті 167 ГК України).

Відповідно до статті 6 Закону України «Про кооперацію» кооператив є первинною ланкою системи кооперації і створюється внаслідок об'єднання фізичних та/або юридичних осіб на основі членства для спільної господарської та іншої діяльності з метою поліпшення свого економічного стану.

Відповідно до частини першої статті 85 ЦК України непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками.

Згідно зі статутом СТ «Славутич» є неприбутковою організацією. Крім того, статутом товариства розмір статутного капіталу, а також частку членів товариства у статутному капіталі (майні) товариства не визначено.

При цьому споживання електричної енергії членами садового товариства відбувається не напряму від постачальника електричної енергії, а через електроустановки СТ «Славутич» (основного споживача). Обсяг спожитої електричної енергії членами садового товариства обліковуються за показниками індивідуальних засобів обліку. Оплата за спожиту електричну енергію членами садового товариства проводиться на рахунки основного споживача СТ «Славутич», яке здійснює перерахування за спожиту електроенергію безпосередньо постачальнику.

У справі, що переглядалася, позивач вимагав у судовому порядку визнати незаконними дії садового товариства щодо відключення від енергопостачання садової ділянки та зобов'язати товариство відновити постачання електричної енергії на цю ділянку для використання у власних побутових потребах. Отже, спірні правовідносини мають цивільно-правовий характер щодо користування членом товариства майном товариства – електричними мережами, відповідно, спірні відносини не мають характеру корпоративних.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 19 січня 2022 року у справі № 182/1576/19 (провадження № 61-13786св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102704865>

9.11. У справі за позовом одного з батьків про визнання незаконним рішення органу опіки та піклування про визначення способів участі у вихованні дитини та спілкуванні того з батьків, хто проживає окремо від неї, належними відповідачами є особа, за зверненням та на захист прав якої прийнято рішення, та орган опіки та піклування, рішення якого оскаржується

02 лютого 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Залізничної районної адміністрації Львівської міської ради, третя особа - ОСОБА_2, про визнання незаконним, скасування розпорядження Залізничної районної адміністрації Львівської міської ради.

Суд установив, що ОСОБА_1 та ОСОБА_2 перебували у зареєстрованому шлюбі, від якого мають сина ОСОБА_3, який проживає разом з матір'ю. Відповідач за результатами розгляду заяви ОСОБА_2 встановив дні його побачень з сином.

Вироком суду ОСОБА_2 визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 125 КК України.

Суд першої інстанції визнав незаконним і скасував розпорядження Залізничної районної адміністрації Львівської міської ради «Про встановлення днів побачень ОСОБА_2 з малолітнім сином ОСОБА_3» у зв'язку з порушенням процедури прийняття.

Апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції, ухвалив рішення, яким відмовив у задоволенні позову про визнання незаконним і скасування рішення органу опіки та піклування про встановлення днів побачень і визначення способу участі батька у вихованні малолітнього сина.

Верховний Суд залишив без змін постанову суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Стаття 9 Конвенції про права дитини передбачає, що держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

У статті 7 цієї Конвенції зазначено, що кожна дитина має право знати своїх батьків і право на їх піклування.

Відповідно до статті 15 Закону України «Про охорону дитинства» дитина, яка проживає окремо від батьків або одного з них, має право на підтримання з ними регулярних особистих стосунків і прямих контактів. У статті 141 СК України визначено, що батьки мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Згідно зі статтею 153 цього Кодексу мати, батько та дитина мають право на безперешкодне спілкування між собою, крім випадків, коли таке право обмежене законом.

ОСОБА_1 не погоджувалася з розпорядженням органу опіки та піклування щодо встановленого порядку участі батька у вихованні дитини. Відповідачем у цьому спорі вона визначила орган опіки та піклування. Однак спір щодо порядку участі батька у вихованні дитини, побачення батька з сином існує між матір'ю та батьком, а не з органом опіки та піклування. У справі за позовом одного з батьків

про визнання незаконним рішення органу опіки та піклування про визначення способів участі у вихованні дитини та спілкуванні того з батьків, хто проживає окремо від неї, належними відповідачами є особа, за зверненням і на захист прав якої прийнято рішення, та орган опіки та піклування, рішення якого оскаржується.

Пред'явлення позову до неналежного відповідача є самостійною підставою для відмови в задоволенні позову.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 лютого 2022 року у справі № 462/4724/20 (провадження № 61-9935св21) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103056492>

9.12. Відповідачами у справі про зняття арешту з майна є боржник, особа, в інтересах якої накладено арешт на майно, а в окремих випадках - особа, якій передано майно, якщо воно було реалізоване. Як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, має бути залучено відповідний орган державної виконавчої служби, а також відповідний орган доходів і зборів, банк та іншу фінансову установу, які у випадках, передбачених законом, виконують судові рішення

02 лютого 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_3, Тернопільського міського відділу державної виконавчої служби Південно-Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції, третя особа - АТ КБ «ПриватБанк», про визнання права власності на 1/2 частину будівлі гаража та зняття арешту.

Суд установив, що між ОСОБА_1 та ОСОБА_3 укладено шлюб, який на день звернення до суду із цим позовом не розірвано. За час перебування у шлюбі сторони набули за рахунок спільних коштів майно, зокрема будівлю гаража. Постановою державного виконавця Тернопільського міського відділу державної виконавчої служби Південно-Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції, винесеною в рамках виконавчого провадження, відкритого на підставі наказу, виданого господарським судом про солідарне стягнення з ТОВ «ЗАХІДСИР» та ОСОБА_3 на користь АТ КБ «ПриватБанк» суми заборгованості за кредитом, описано та накладено арешт на зазначений гараж.

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився й апеляційний суд, визнав за ОСОБА_1 в порядку поділу спільного майна подружжя право приватної власності на 1/2 частину будівлі гаража у гаражному кооперативі «Текстильник» у м. Тернополі та скасував арешт, накладений державним виконавцем Тернопільського міського відділу державної виконавчої служби Південно-Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції на 1/2 частину цієї будівлі гаража.

Верховний Суд скасував судові рішення, відмовив у задоволенні позову з огляду на таке.

Суд установив, що кредитний договір укладено між ТОВ «ЗАХІДСИР» та АТ КБ «ПриватБанк» у період перебування позивача та ОСОБА_3 у шлюбі, ОСОБА_1

погоджувала укладення її чоловіком договору поруки з метою забезпечення виконання боргових зобов'язань за кредитним договором.

Грошові кошти за кредитним договором було отримано за рішенням єдиного учасника та керівника товариства і використано у господарській діяльності ТОВ «ЗАХІДСИР» з метою отримання доходів, тобто опосередковано в інтересах сім'ї. Договір поруки був укладений чоловіком позивача з метою забезпечення виконання зобов'язань ТОВ «ЗАХІДСИР», від імені якого він також діяв.

Верховний Суд врахував, що ОСОБА_1, звернувшись до суду із цим позовом у період здійснення державним виконавцем виконавчих дій на виконання судового рішення про стягнення боргу, просила поділити лише майно, на яке державним виконавцем накладено арешт, що може свідчити про вчинення таких дій з метою ускладнення або унеможливлення реалізації нерухомого майна в рахунок погашення боргових зобов'язань боржника та поручителя перед банком на виконання судового рішення. На момент вирішення спору судами попередніх інстанцій ОСОБА_1 та ОСОБА_3 перебували у шлюбі.

Ці обставини свідчать про недобросовісність дій ОСОБА_1 з поділу будівлі гаража.

Крім того, відповідно до частини першої статті 59 Закону України «Про виконавче провадження» особа, яка вважає, що майно, на яке накладено арешт, належить їй, а не боржникові, може звернутися до суду з позовом про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту.

Відповідачами у справі про зняття арешту з майна є боржник, особа, в інтересах якої накладено арешт на майно, а в окремих випадках - особа, якій передано майно, якщо воно було реалізоване. Як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, має бути залучено відповідний орган державної виконавчої служби, а також відповідний орган доходів і зборів, банк та іншу фінансову установу, які у випадках, передбачених законом, виконують судові рішення.

Тобто, позовні вимоги про зняття арешту, який накладений на будівлю гаража, заявлені ОСОБА_1 до неналежного відповідача.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 лютого 2022 року у справі № 607/3269/21 (провадження № 61-19506св21) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103056491>

9.13. Під час розгляду справи про визнання недостовірною інформації щодо особи, викладеної у публікації та розміщеної на відповідному інтернет-ресурсі, суд може провести огляд і дослідження роздруківки тексту такої публікації, з фіксацією відповідних процесуальних дій у протоколі

02 лютого 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Головного редактора Інтернет-видання ОСОБА_2 про визнання недостовірною інформації, зобов'язання вчинити дії, відшкодування майнової та моральної шкоди.

Суд установив, що на інтернет-сторінці Інтернет-видання «ІНФОРМАЦІЯ_1» у стрічці новин була розміщена стаття автора ОСОБА_2 із заголовком «ІНФОРМАЦІЯ_6», яка містить гіперпосилання, за якими можливо здійснити перехід на інші інтернет-сторінки, де розміщена інформація щодо позивача.

Суд першої інстанції в задоволенні позову ОСОБА_1 відмовив з посиланням на те, що опублікована відповідачами інформація є оціночними судженнями.

Апеляційний суд змінив рішення суду першої інстанції змінив, виклав мотивувальну частину в редакції цієї постанови, мотивуючи тим, що матеріали справи не містять роздрукованого тексту інтернет-статті, опублікованої на інтернет-сторінці Інтернет-видання «ІНФОРМАЦІЯ_1» у стрічці новин із заголовком «ІНФОРМАЦІЯ_6» авторства ОСОБА_2, зі змістом якої позивач не погодився та просив визнати викладену в ній інформацію недостовірною.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, направив справу на новий апеляційний розгляд з огляду на таке.

Позови про захист гідності, честі чи ділової репутації має право пред'явити, зокрема, фізична особа в разі поширення про неї недостовірної інформації, що порушує її особисті немайнові права.

Недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені).

Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації (частина перша статті 277 ЦК України).

Змінюючи рішення суду першої інстанції, апеляційний суд як належну підставу для відмови в задоволенні позову зазначив відсутність роздруківки тексту зазначеної публікації на інтернет-сторінці та неможливість задоволення клопотання позивача про долучення такого доказу на стадії апеляційного провадження, оскільки позивач не навів об'єктивних причин неможливості подання такого доказу до суду першої інстанції.

Однак апеляційний суд не звернув уваги на те, що суд може провести огляд і дослідження таких документів у місці їх знаходження (на відповідному інтернет-ресурсі за вказаним стороною справи посиланням) з фіксацією таких процесуальних дій у протоколі. Суд апеляційної інстанції не встановив факт поширення оспорюваної позивачем інформації, що є обов'язковим при вирішенні цієї категорії справ, обмежившись вказівкою ненаданням позивачем роздруківки цієї статті, хоча текст статті зазначений у позовній заяві, заперечень щодо відповідності змісту її оригіналу відповідачі не надали, а сама по собі роздруківка відповідно до статті 100 ЦПК України не є належним доказом.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 02 лютого 2022 року у справі № 554/4715/20 (провадження № 61-9912св21) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103056572>

9.14. Задоволення заяви про перегляд заочного рішення та його скасування, з подальшим закриттям провадження у справі через значний проміжок часу й після смерті сторони у спорі, де неможливе правонаступництво, без наміру відновлення сімейних відносин в силу смерті однієї із сторін, при обставинах, що істотно змінились з часу ухвалення відповідного рішення не відповідає вимогам статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо справедливого судового розгляду та принципу юридичної визначеності

14 лютого 2022 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про розірвання шлюбу.

Суд установив, що сторони з 1981 року перебували у зареєстрованому шлюбі, який у 2011 році було розірвано заочним рішенням місцевого суду, який розглянув її за відсутності відповідача.

У 2013 році ОСОБА_1 зареєстрував шлюб із ОСОБА_3, через деякий час помер.

У січні 2021 року відповідач звернувся до суду з заявою про перегляд заочного рішення, зазначаючи, що їй не було відомо про його ухвалення.

Ухвалою місцевого суду клопотання про поновлення строку на подачу заяви про перегляд заочного рішення цього суду задоволено, строк поновлено. Заяву про перегляд заочного рішення залишено без задоволення.

Постановою апеляційного суду заочне рішення суду першої інстанції скасовано, провадження у справі закрито на підставі пункту 7 частини першої статті 255 ЦПК України у зв'язку з тим, що у матеріалах справи відсутні відомості про направлення відповідачу судових повісток на дати судових засідань та докази їх отримання. Тобто, заочне рішення винесено з порушенням частини першої статті 224 ЦПК України 2004 року, позивач помер і правовідносини у справі не допускають правонаступництво.

Верховний Суд постанову апеляційного суду скасував та передав справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції з огляду на таке.

Для скасування заочного рішення суду першої інстанції належить встановити як поважність причин неявки в судове засідання відповідача, так і те, що наявні докази, на які він посилається, мають істотне значення для правильного вирішення справи.

Однак висновки апеляційного суду щодо наявності підстав для скасування заочного рішення ґрунтуються лише на тому, що у матеріалах справи відсутні відомості про вручення ОСОБА_2 судової повістки, відповідно до вимог статті 74 ЦПК України (в редакції чинній на час розгляду справи).

При цьому апеляційний суд не врахував ту обставину, що питання про скасування заочного рішення порушено ОСОБА_2 майже через десять років після його ухвалення та після смерті позивача, також не обґрунтував висновків щодо необхідності скасування рішення про розірвання між сторонами шлюбу, оскільки позивач у справі помер і спірні правовідносини не допускають правонаступництва.

Водночас Верховний Суд зазначав, що очевидним є те, що спір між сторонами виник з приводу особистих немайнових відносин і відновлення реєстрації шлюбу без наміру й можливості відновлення сімейних відносин не ґрунтується на нормах СК України. Суд також звернув увагу на те, що вимога добросовісності є загальною для усіх суб'єктів цивільних правовідносин, зокрема й сімейних.

Отже, задоволення заяви про перегляд заочного рішення та його скасування, з подальшим закриттям провадження у справі через значний проміжок часу й після смерті сторони у спорі, де неможливе правонаступництво, без наміру відновлення сімейних відносин в силу смерті однієї із сторін, при обставинах, що істотно змінились з часу ухвалення відповідного рішення (одруження позивача з іншою жінкою, народження дитини в іншому шлюбі та смерть позивача) не відповідатиме вимогам статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо справедливого судового розгляду та принципу юридичної визначеності.

Суд наголосив на тому, що неповідомлення про дату судового засідання у такому випадку не можуть бути підставою для скасування такого заочного рішення та закриття провадження у справі у зв'язку зі смертю сторони у спорі про розірвання шлюбу.

За умови, що сторона знає про смерть іншої сторони у справі, де правонаступництво є неможливим, як і відновлення сімейних відносин, поведінка сторони, яка заявила після спливу значного проміжку часу про перегляд заочного рішення з формальних підстав, є зловживанням процесуальними правами.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 лютого 2022 року у справі № 2-4744/11 (провадження № 61-8159сво21) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103525086>

9.15. При вирішенні клопотання щодо зупинення апеляційного провадження на підставі пункту 6 частини першої статті 251 ЦПК України суд має враховувати приписи статті 367 ЦПК України та не може посилатися на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду

14 лютого 2022 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Олійникова Слобода» (далі – ТОВ «Олійникова Слобода») до ОСОБА_1, Товариства з обмеженою відповідальністю «Агрокомплекс «Узин» (далі – ТОВ «Агрокомплекс «Узин») про визнання недійсним договору оренди, скасування рішення про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно, витребування земельних ділянок з чужого незаконного володіння та користування, внесення змін до договору оренди землі та припинення права оренди.

Суд установив, що рішенням суду першої інстанції відмовлено в задоволенні позову ТОВ «Олійникова Слобода».

ТОВ «Олійникова Слобода» подало апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції з клопотанням про зупинення апеляційного провадження у справі до набрання законної сили судовим рішенням у справі № 357/9440/20. Клопотання обґрунтовано тим, що наказ Міністерства юстиції України від 15 березня 2018 року № 727/5, який став підставою для скасування державної реєстрації договору оренди, укладеного між ними та ОСОБА_1, є незаконним і в травні 2018 року товариство його оскаржило, звернувшись до Окружного адміністративного суду м. Києва з позовом про скасування цього наказу, але у зв'язку зі зміною Великою Палатою Верховного Суду судової практики щодо підсудності таких спорів, провадження у справі 02 вересня 2020 року було закрито.

У вересні 2020 року товариство звернулося з таким позовом до суду загальної юрисдикції і ухвалою суду першої інстанції за позовом ТОВ «Олійникова Слобода» відкрито провадження і справі присвоєно № 357/440/20. Заявник зазначав, що неможливість і розгляду цієї справи до ухвалення рішення у справі № 357/9440/20 полягає в тому, що обставини, які будуть встановлені судом, не можуть бути встановлені апеляційним судом самостійно в межах розгляду цієї справи, оскільки позовні вимоги щодо визнання незаконним і скасування наказу Міністерства від 15 березня 2018 року № 727/5 не є предметом розгляду цієї справи і в суді першої інстанції ці вимоги не розглядались.

Крім цього, рішення суду у справі № 357/9440/20 матиме істотне значення, оскільки суд першої інстанції саме з підстав скасування державної реєстрації права оренди землі відмовив товариству в позові. Від дії наказу Міністерства від 15 березня 2018 року № 727/5 також залежить можливість захисту позивачем своїх прав як законного орендаря за договорами оренди землі, в тому числі укладеного з ОСОБА_1.

Апеляційний суд зупинив провадження у справі № 357/10397/19 до набрання законної сили судовим рішенням у справі № 357/9440/20.

Верховний Суд скасував, справу направив до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду з огляду на таке.

Для вирішення питання про зупинення провадження у справі суду необхідно у кожному конкретному випадку з'ясувати: як пов'язана справа, яка розглядається, зі справою, що розглядається іншим судом; чим обумовлюється об'єктивна неможливість розгляду справи.

Отже, необхідність в зупиненні провадження у справі виникає у випадку, якщо неможливо прийняти рішення у цій справі до ухвалення рішення в іншій справі. Тобто між справами, що розглядаються, повинен існувати тісний матеріально-правовий зв'язок, який полягає в тому, що факти, встановлені в одній із справ, будуть мати преюдиційне значення для іншої справи.

Разом із цим необхідно враховувати, що відповідно до пункту 6 частини першої статі 1251 ЦПК України суд не може посылатися на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду.

Апеляційний суд, зазначивши конкретну іншу справу, до вирішення якої зупиняється провадження у справі, в якій встановлюються обставини, які впливають на збирання та оцінку доказів у цій справі, не врахував, що про наявність спору щодо законності наказу Міністерства юстиції України від 15 березня 2018 року № 727/5 позивачу було відомо ще до звернення з позовом у цій справі, проте при розгляді справи суд першої інстанції такого клопотання, з урахуванням вимог частини третьої статті 210 ЦПК України, не заявляв.

За таких обставин апеляційний суд дійшов помилкового висновку про зупинення провадження і про те, що оскаржена ухвала апеляційного суду перешкоджає подальшому провадженню у справі.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 14 лютого 2022 року у справі № 357/10397/19 (провадження № 61-5752сво21) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/103525087>

9.16. Суд України, розглядаючи справу, де відповідачем визначено РФ, має право ігнорувати імунітет цієї країни та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії РФ, за позовом, поданим саме до цієї іноземної країни

14 квітня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Російської Федерації (далі - РФ) про відшкодування моральної шкоди, завданої їй та її дітям у зв'язку із загибеллю її чоловіка й батька її дітей внаслідок збройної агресії РФ проти України.

Суд першої інстанції в задоволенні позову відмовив.

Апеляційний суд постановив ухвалу про направлення посольству РФ запиту на згоду або незгоду про розгляд українським судом зазначеної цивільної справи, примірника апеляційної скарги й ухвали про відкриття апеляційного провадження, а також зупинив провадження у справі до надходження відповіді від компетентного органу іноземної держави – посольства РФ в Україні.

За результатами касаційного перегляду справи, Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду, дійшовши таких висновків.

Закон України «Про міжнародне приватне право» встановлює судовий імунітет щодо іноземної держави за відсутності згоди компетентних органів відповідної держави на залучення її до участі у справі в національному суді іншої держави.

Водночас як Європейська конвенція про імунітет держав, прийнята Радою Європи 16 травня 1972 року, так і Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності, прийнята резолюцією 59/38 Генеральної Асамблеї ООН 2 грудня 2004 року, передбачають, що держава не має права посилатися на імунітет у справах, пов'язаних із завданням шкоди здоров'ю чи життю, якщо така шкода повністю або частково завдана на території держави суду та якщо особа, яка завдала шкоду, у цей час перебувала на території держави суду.

Україна не є учасницею жодної із цих конвенцій. Однак вони відображають тенденцію розвитку міжнародного права щодо визнання того, що існують певні межі, в яких іноземна держава має право вимагати імунітет у цивільному процесі.

Починаючи з 2014 року, загальновідомим є той факт, що РФ чинить збройну агресію проти України та продовжує це станом на момент ухвалення цього рішення.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 14 квітня 2022 року щодо заяви ВРУ «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні» дії Збройних сил, політичного і військового керівництва Росії під час збройної агресії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, визнано геноцидом Українського народу.

Визначаючи, чи поширюється на РФ судовий імунітет у справі, яка переглядається, Верховний Суд урахував таке:

- предметом позову є відшкодування моральної шкоди, завданої фізичним особам, громадянам України, внаслідок смерті іншого громадянина України;
- місцем завдання шкоди є територія суверенної держави – України;
- передбачається, що шкода є завданою агентами РФ, які порушили принципи та цілі, закріплені в Статуті ООН, щодо заборони військової агресії, вчиненої стосовно іншої держави – України;
- вчинення актів збройної агресії іноземною державою не є реалізацією її суверенних прав, а свідчить про порушення зобов'язання поважати суверенітет та територіальну цілісність іншої держави – України, що закріплено в Статуті ООН;
- національне законодавство України керується тим, що, за загальним правилом, шкода, завдана в Україні фізичній особі в результаті протиправних дій будь-якої іншої особи (суб'єкта), може бути відшкодована за рішенням суду України (за принципом генерального делікту).

Тобто Верховний Суд виходив із того, що в разі застосування деліктного винятку будь-який спір, що виник на її території в громадянина України, навіть з іноземною країною, зокрема РФ, може бути розглянутий і вирішений судом України як належним та повноважним судом.

Отже, після початку війни в Україні з 2014 року суд України, розглядаючи справу, де відповідачем визначено РФ, має право ігнорувати імунітет цієї країни та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії РФ, за позовом, поданим саме до цієї іноземної країни.

Окрім того, у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України 24 лютого 2022 року Україна розірвала дипломатичні відносини з Росією, що унеможливило із цієї дати направлення різних запитів і листів до посольства РФ в Україні з огляду на припинення його роботи на території України.

Верховний Суд установив підстави для висновку про те, що, починаючи з 2014 року, немає необхідності в направленні до посольства РФ в Україні запитів щодо згоди РФ бути відповідачем у справах про відшкодування шкоди у зв'язку з вчиненням РФ збройної агресії проти України й ігноруванням нею суверенітету та територіальної цілісності Української держави. А з 24 лютого 2022 року таке

надсилання неможливе ще й з огляду на розірвання дипломатичних відносин України з РФ.

Постанова Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19 (провадження № 61-18782св21)

9.17. Розгляд справи в суді першої інстанції за відсутності учасника справи, якого не було повідомлено про місце, дату і час судового засідання, є обов'язковою та безумовною підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення судом апеляційної інстанції, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу такою підставою

18 квітня 2022 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про визнання особи такою, що втратила право користування житловим приміщенням, та вселення.

Суд встановив, що у квартирі, з якої позивач просила виселити ОСОБА_2, зареєстровані відповідач та її неповнолітні діти, стосовно яких ОСОБА_2 позбавлена батьківських прав.

Заочним рішенням суду першої інстанції позов ОСОБА_1 задоволено. У зв'язку з неявкою відповідача та неповідомленням про поважні причини неявки до суду суд ухвалив слухати справу за її відсутності заочно, а в перегляді заочного рішення відмовив.

На заочне рішення суду відповідач подала апеляційну скаргу, зазначивши, що про час та місце судового розгляду вона судом першої інстанції повідомлена не була.

Постановою апеляційного суду заочне рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Верховний Суд скасував постанову апеляційного суду, передав справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, зробивши такі правові висновки.

Європейський суд з прав людини зауважив, що процесуальні норми призначені забезпечити належне відправлення правосуддя та дотримання принципу правової визначеності, а також про те, що сторони повинні мати право очікувати, що ці норми застосовуються. Принцип правової визначеності застосовується не лише щодо сторін, а й щодо національних судів (пункт 47 рішення ЄСПЛ від 21 жовтня 2010 року у справі «Дія 97» проти України»; заява № 19164/04).

Ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про дату, час і місце розгляду своєї справи або обмежений у праві отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа, яка не є учасником справи, має право на доступ до судових рішень у порядку, встановленому законом (частина перша статті 8 ЦПК України).

У ЦПК України (у редакції, чинній з 15 грудня 2017 року) законодавець встановив повноваження суду апеляційної інстанції скасовувати рішення суду

першої інстанції з підстави неналежного повідомлення в суді першої інстанції особи, яка подала апеляційну скаргу. Порушення норм процесуального права є обов'язковою підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення, якщо справу (питання) розглянуто судом за відсутності будь-якого учасника справи, не повідомленого належним чином про дату, час і місце засідання суду (у разі якщо таке повідомлення є обов'язковим), якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу такою підставою (пункт третій частини третьої статті 376 ЦПК України).

Правило про те, що «не може бути скасоване правильне по суті і законне рішення з одних лише формальних міркувань» (частина друга статті 410 ЦПК України), стосується випадків, коли такі недоліки не призводять до порушення основних засад (принципів) цивільного судочинства.

Обов'язок суду повідомити учасників справи про місце, дату і час судового засідання є реалізацією однієї з основних засад (принципів) цивільного судочинства – відкритості судового процесу. Невиконання (неналежне виконання) судом цього обов'язку призводить до порушення не лише права учасника справи бути повідомленим про місце, дату і час судового засідання, але й основних засад (принципів) цивільного судочинства. Розгляд справи в суді першої інстанції за відсутності учасника справи, якого не було повідомлено про місце, дату і час судового засідання, є обов'язковою та безумовною підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення судом апеляційної інстанції, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу такою підставою.

Правильним по суті рішення є в тому випадку, коли воно відповідає вимогам законності та обґрунтованості, оскільки порушення останніх має наслідком зміну або скасування оскарженого судового рішення. Оскаржене судове рішення належить залишати без змін за наявності незначних порушень закону, які вже були усунені під час розгляду справи, або ж таких, які можуть бути виправлені судом апеляційної інстанції. Правило про те, що «не може бути скасоване правильне по суті і законне рішення з одних лише формальних міркувань», стосується випадків, коли такі недоліки не призводять до порушення основних засад (принципів) цивільного судочинства.

Залишаючи без змін рішення суду першої інстанції, суд апеляційної інстанції не звернув уваги, що у пункті 3 частини третьої статті 376 ЦПК України передбачено обов'язкову підставу для скасування рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення, тому зробив неправильний висновок про залишення рішення суду першої інстанції без змін.

Постанова Верховного Суду від 18 квітня 2022 року у справі № 522/18010/18 (провадження № 61-13667сво21)

9.18. У випадку закриття провадження у справі на підставі пункту першого частини першої статті 255 ЦПК України та постановлення судом касаційної інстанції ухвали про передачу справи для продовження розгляду до суду першої інстанції, до юрисдикції якого віднесено розгляд такої справи, існує потреба у забезпеченні позову, оскільки розгляд справи не завершений, а підстави для скасування заходів забезпечення позову відсутні

18 квітня 2022 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження клопотання Товариства з обмеженою відповідальністю «Фінансова компанія «Централ Фінанс» (далі – ТОВ «Фінансова компанія «Централ Фінанс») про скасування заходів забезпечення позову у справі за позовом ОСОБА_1 до ТОВ «Фінансова компанія «Централ Фінанс», треті особи: державний реєстратор Комунального підприємства «Реєстраційний центр», ОСОБА_2, ОСОБА_3, про визнання недійсним та скасування рішення.

Ухвалою суду першої інстанції задоволено заяву ОСОБА_1 про забезпечення позову. Заборонено вчинення реєстраційних дій щодо нежитлового приміщення – магазину.

Постановою апеляційного суду скасовано рішення суду першої інстанції, яким відмовлено у задоволенні позову ОСОБА_1, та ухвалено рішення про часткове задоволення позовних вимог.

Постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду скасовано судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій, закрито провадження в цій справі на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України й роз'яснено позивачу його право на звернення до Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду із заявою про направлення справи за встановленою юрисдикцією. Ухвалою Верховного Суду у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду справу передано для продовження розгляду до Господарського суду м. Києва.

ТОВ «Фінансова компанія «Централ Фінанс» звернулось до Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду з клопотанням про скасування заходів забезпечення позову, посилаючись на те, що при закритті провадження у справі касаційний суд не вирішив питання про скасування заходів забезпечення позову, вжитих ухвалою суду першої інстанції у цій справі.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Забезпечення позову застосовується як гарантія задоволення законних вимог позивача, суд не повинен скасовувати вжиті заходи до виконання рішення або зміни способу його виконання, за винятком випадків, коли потреба у забезпеченні позову з тих чи інших причин відпала або змінились певні обставини, що спричинили застосування заходів забезпечення позову, або забезпечення позову перешкоджає належному виконанню судового рішення.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Згідно з частиною дев'ятою статті 158 ЦПК України у випадку залишення позову без розгляду, закриття провадження у справі або у випадку ухвалення рішення щодо повної відмови у задоволенні позову суд у відповідному судовому рішенні зазначає про скасування заходів забезпечення позову.

Метою застосування інституту скасування заходів забезпечення позову є закінчення розгляду справи шляхом закриття провадження у ній.

Разом із тим Законом України від 15 січня 2020 року № 460-ІХ «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» внесено зміни до частини четвертої статті 414 ЦПК України й встановлено, що у разі закриття судом касаційної інстанції провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 255 цього Кодексу суд за заявою позивача постановляє в порядку письмового провадження ухвалу про передачу справи для продовження розгляду до суду першої інстанції, до юрисдикції якого віднесено розгляд такої справи, крім випадків закриття провадження щодо кількох вимог, які підлягають розгляду в порядку різного судочинства, чи передачі справи частково на новий розгляд або для продовження розгляду.

Аналіз цієї норми свідчить про те, що у випадку закриття провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України суд касаційної інстанції наділений повноваженнями постановити ухвалу про передачу справи для продовження розгляду до суду першої інстанції, до юрисдикції якого віднесено розгляд такої справи.

Їх системний аналіз надає підстави для висновку, що оскільки розгляд цієї справи не закінчений, справа передана для продовження розгляду до суду першої інстанції, до юрисдикції якого віднесено розгляд такої справи, судові рішення по суті не ухвалено, а отже, й потреба у забезпеченні позову не відпала.

Верховний Суд зауважив, що підстави для скасування заходів забезпечення позову у разі закриття провадження у справі згідно з пунктом 1 частини першої статті 255 ЦПК України відсутні з огляду на те, що розгляд справи не завершений.

Верховний Суд дійшов висновку про те, що у випадку закриття провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України суд касаційної інстанції наділений повноваженнями постановити ухвалу про передачу справи для продовження розгляду до суду першої інстанції, до юрисдикції якого віднесено розгляд такої справи. Враховуючи, що розгляд справи не завершений, судові рішення по суті не прийнято, а отже, й потреба у забезпеченні позову не відпала, підстави для скасування заходів забезпечення позову, про що зазначено у частині дев'ятій статті 158 ЦПК України, у зв'язку із закриттям провадження у справі на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України, відсутні.

Постанова Верховного Суду від 18 квітня 2022 року у справі № 705/4132/19 (провадження № 61-317сво21)

9.19. Повнолітні діти мають право звертатися до суду і заявляти про захист прав, свобод та інтересів своїх непрацездатних, немічних батьків без спеціальних на те повноважень, тобто виступати ініціаторами відкриття провадження у справі на захист їх інтересів. Після відкриття провадження у справі вони на підставі частини четвертої статті 42, статей 43, 57 ЦПК України набувають статусу учасників справи та користуються правами особи, в інтересах якої вони діють

25 березня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення дивідендів, визнання права власності на частину майна акціонерного товариства.

Суд установив, що позивачка особисто звернулася до суду, а згодом її представник за довіреністю ОСОБА_3 подав заяву про залишення позову без розгляду.

Місцевий суд задовольнив заяву ОСОБА_3.

Син позивачки ОСОБА_4 подав в інтересах ОСОБА_1 апеляційну скаргу на ухвалу суду першої інстанції, яку апеляційний суд повернув на підставі пункту 1 частини п'ятої статті 357 ЦПК України.

Верховний Суд закрити касаційне провадження за касаційною скаргою ОСОБА_4, зробивши такі правові висновки.

У цивільному судочинстві є два інститути, коли від імені та в інтересах сторін, третіх осіб можуть діяти інші особи: представництво і участь у судовому процесі органів та осіб, яким за законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Залежно від підстави виникнення процесуальне представництво поділяється на договірне та законне.

ОСОБА_4 не надав доказів, що він уклав з матір'ю договір про надання правової допомоги, що його повноваження як представника позивачки підтверджуються ордером або чинною довіреністю.

Відповідно до статті 59 ЦПК України законне представництво передбачено лише у випадку, якщо, зокрема, сторона є недієздатною чи обмежено дієздатною. Доказів на підтвердження того, що позивачка визнана недієздатною чи обмежено дієздатною і син призначений її опікуном чи піклувальником, немає. Сам факт, що ОСОБА_1 є непрацездатною за віком особою, не означає обмеження її цивільної процесуальної дієздатності та виникнення в сина права бути її законним представником у суді.

У цивільному судочинстві поряд із представництвом є інститут захисту прав інших осіб у передбачених законом випадках органами та особами. Згідно з положеннями частини першої статті 56 ЦПК України у випадках, встановлених законом, зокрема, фізичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб і брати участь у цих справах. Ця норма передбачає наявність закону, а також не передбачає, що такі фізичні особи можуть вступити у справу, провадження в якій відкрито за позовом іншої особи.

Провадження у справі було відкрито за позовом матері, а не за зверненням сина в її інтересах, тому не заслуговують на увагу посилання в касаційній скарзі на положення частини першої статті 56 ЦПК України, оскільки син не звертався

до суду з позовом щодо захисту прав, свобод та інтересів своєї матері. Закріплене в цій частині положення не дає права фізичній особі на будь-якій стадії розгляду вступати у справу, провадження в якій відкрито за позовами (заявами) інших осіб, і подавати, зокрема, апеляційну, касаційну скарги.

Таким чином, повнолітні дочка та син мають право звертатися до суду і заявляти про захист прав, свобод та інтересів своїх непрацевдатних, немічних батьків без спеціальних на те повноважень, тобто виступати ініціаторами відкриття провадження у справі на захист їх інтересів. Після відкриття провадження у справі вони на підставі частини четвертої статті 42, статей 43, 57 ЦПК України набувають статусу учасників справи та користуються правами особи, в інтересах якої вони діють. ОСОБА_4 не був ініціатором відкриття провадження у справі в інтересах матері та не набув статусу учасника справи, який має право самостійно, без процесуальних на те повноважень від позивачки, подавати апеляційну чи касаційну скаргу.

Ухвала Верховного Суду від 25 березня 2022 року у справі № 318/131/18 (провадження № 61-11522св21

9.20. Адвокат уповноважений надавати правову допомогу клієнтам та представляти їх інтереси в будь-яких судах України, а тому у документах, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, не вимагається уточнення/зазначення територіальної, інстанційної, предметної та суб'єктної юрисдикції судів

13 квітня 2022 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, треті особи: ОСОБА_5, Київська міська державна адміністрація, про визнання осіб такими, що втратили право користування житловим приміщенням, та зняття з реєстрації.

Суд установив, що ОСОБА_1 є власником 3/4 частин квартири, власником 1/4 частини квартири є ОСОБА_5. У квартирі зареєстровані вона, ОСОБА_5, а також ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4. З 2018 року відповідачі не мешкають у спірній квартирі, не беруть участі в її утриманні та облаштуванні, не сплачують за комунальні послуги. Крім того, відповідачі виїхали на постійне місце проживання до Республіки Польща.

Суд першої інстанції визнав ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 такими, що втратили право користування квартирою.

Апеляційний суд повернув подану та підписану від імені та в інтересах відповідачів адвокатом апеляційну скаргу на зазначене судове рішення, мотивуючи це тим, що до апеляційної скарги адвокат надала ордери на надання правової допомоги та договори про надання правової допомоги, які, на думку апеляційного суду, є неналежними документами, оскільки в ордері на надання правової допомоги має бути зазначено не абстрактний орган державної влади, а конкретна назва такого органу, зокрема суду, в якому адвокат надає правову допомогу.

Верховний Суд скасував ухвалу апеляційного суду, направив справу до суду апеляційної інстанції для вирішення питання про відкриття апеляційного провадження з огляду на таке.

Згідно з частинами першою - третьою статті 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правової допомоги. Документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, можуть бути: 1) договір про надання правової допомоги; 2) довіреність; 3) ордер; 4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Ордером є письмовий документ, що у випадках, установлених цим Законом та іншими законами України, посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги. Ордер видається адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням і повинен містити підпис адвоката. Рада адвокатів України затверджує типову форму ордера. Повноваження адвоката як захисника або представника в господарському, цивільному, адміністративному судочинстві, кримінальному провадженні, розгляді справ про адміністративні правопорушення, а також як уповноваженого за дорученням у конституційному судочинстві підтверджуються в порядку, встановленому законом.

Згідно з пунктами 5, 11, 12.4 Положення про ордер на надання правничої (правової) допомоги у новій редакції, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 17 листопада 2020 року № 118 (далі - Положення), ордер, встановленої форми, є обов'язковим для прийняття усіма органами, установами, організаціями на підтвердження правомочності адвоката на вчинення дій, передбачених статтею 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Ордер, встановленої цим Положенням форми, є належним та достатнім підтвердженням правомочності адвоката на вчинення дій в інтересах клієнта. Ордер, зокрема, містить наступні реквізити: назву органу, у якому надається правова допомога адвокатом із зазначенням, у випадку необхідності, виду адвокатської діяльності відповідно до статті 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Під назвою органу розуміється як безпосередньо назва конкретного органу так і назва групи органів визначених пунктом 2 частини першої статті 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (наприклад, судові органи, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, органи досудового слідства, правоохоронні органи тощо).

За таких обставин Верховний Суд не погодився з висновком апеляційного суду про повернення апеляційної скарги та зазначив, що вказівка в ордері у графі «Назва органу, в якому надається правова допомога» на те, що правова допомога надається у судах всіх інстанцій незалежно від спеціалізації, є достатнім і необхідним підтвердженням того, що адвокат уповноважений надавати правову допомогу клієнтам та представляти їх інтереси в будь-яких судах України, а тому не вимагає уточнення/зазначення територіальної, інстанційної, предметної та суб'єктної юрисдикції судів.

Цей висновок не суперечить правовій позиції Великої Палати Верховного Суду від 05 червня 2019 року у справі № 9901/847/18 з огляду на те, що в зазначеній

справі в ордері на надання правової допомоги у графі «Назва органу, в якому надається правова допомога» були взагалі відсутні відомості про судові органи, тоді як у справі, що переглядалася, зазначено про надання адвокатом правової допомоги у судах всіх інстанцій, на підтвердження чого надано також договір про надання правової допомоги, що в цьому випадку є достатнім для висновку про наявність у адвоката права на підписання та подання апеляційної скарги від імені заявників.

Постанова Верховного Суду від 13 квітня 2022 року у справі № 756/334/21 (провадження № 61-1019св22)

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за січень – квітень 2022 року / упоряд. правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду / Відпов. за вип.: суддя КЦС ВС, секретар Пленуму ВС, к.ю.н, доцент Д. Д. Луспеник / Київ, 2022. 91 стор.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua